

- ◆ ऑगस्ट २००५
- ◆ वर्ष पाचवे
- ◆ अंक आठवा

मेहता मराठी ग्रंथजगत

— अनुक्रमणिका —

✘ संपादक :	संपादकीय -	४
सुनील मेहता	साहित्यवार्ता	८
✘ कार्यकारी संपादक :	हॅरी पॉटर: विशेष लेख	३५
शंकर सारडा	पुस्तक परिचय	
✘ संपादन सहाय्य :	अमृतवेल : वि. स. खांडेकर	४०
सुनीता दांडेकर	द डार्क क्रुसेडर: अनु. अशोक पाध्ये	४८
✘ अंकाची किंमत १५ रु.	नाथ हा माझा : कांचन घाणेकर	५९
✘ वार्षिक वर्गणी	साधंसुधं : प्रमोदिनी वडके-कवळे	६८
मनीऑर्डरने पाठवावी.	पुरस्कार	७४
✘ प्रसिद्धी	श्रद्धांजली	८०
दरमहा १५ तारखेस	फुले आणि काटे	८२
	बालनगरी	८६

✘ मांडणी-अक्षरजुळणी : ✘ संपादक-मुद्रक-प्रकाशक : सुनील मेहता,
मेहता पब्लिशिंग हाऊस १९४१ सदाशिव पेठ, माडीवाले कॉलनी,
बाजीराव रोड, टेलिफोनभवनसमोर, पुणे-३०.
फोन : २४४७६९२४ फॅक्स : ०२०-४४७५४६२
Email - mehpubl@vsnl.com
Website - mehtapublishinghouse.com

वार्षिक वर्गणी १०० रु. तीन वर्षाची २०० रु. पाच वर्षाची ३०० रु.
३ व ५ वर्षासाठी वर्गणीदार झाल्यास पुस्तक भेट !

या अंकातील लेखांतील मते ही त्या त्या लेखांची असून त्यांच्याशी संपादक सहमत असतीलच असे नाही.

मार्केटिंग तंत्राचा चमत्कार!

‘हॅरी पॉटर’ वरील सहावी कादंबरी ‘हॅरी पॉटर अँड दि हाफ ब्लड प्रिन्स’ १६ जुलै रोजी जगातील ५५०० ग्रंथविक्रीकेंद्रातून विक्रीसाठी उपलब्ध झाली आणि तिच्या ९० लाख प्रती पहिल्या आठवड्यात विकल्या गेल्या, हा ग्रंथप्रकाशन क्षेत्रातील एक उत्तुंग विक्रम आहे. ९० लाख प्रतींची छपाई करणे आणि एका विशिष्ट दिवशी ते जगभरातील अनेक देशात प्रत्यक्ष पोचवणे यासाठी किती कार्यक्षम यंत्रणा कार्यरत केली गेली असेल याची कल्पनाही करणे अवघड जाते. जवळजवळ ६ कोटी डॉलर्सची (२५० कोटी रुपये) उलाढाल एका आठवड्यात एका पुस्तकाची व्हावी - ही गोष्ट स्वप्नातही खरी वाटू नये अशी आहे; परंतु ते स्वप्न नव्हे, वास्तवात प्रत्यक्ष तसे घडलेले आहे, ते आपल्या डोळ्यासमोर घडलेले आहे हे आपण बघतोच आहो. भारतातही या पुस्तकाच्या १ लाख प्रतींची आगाऊ नोंदणी झालेली होती; आणि पुण्यासारख्या शहरी एका पुस्तकांच्या एका आठवड्यात पाच हजार प्रती खपणे, मुंबईत ३५ हजार... हे मराठीबाबतही कधी घडले नाही. तेव्हा हॅरी पॉटर याच्या जादूची ही कमाल कोणालाही थक्क करील अशी आहे. हॅरी पॉटर हा कुमार नायक गेल्या दहाबारा वर्षात जागतिक कीर्ती मिळवून, केवळ मुलांचाच नव्हे तर प्रौढ वाचकांनाही भुरळ घालत आहे याचे श्रेय अर्थातच त्याला जन्म देणाऱ्या जे. के. रोलिंग या लेखिकेच्या अचाट कल्पनाशक्तीला तसेच जादूविद्या आणि चेटूकविद्या यांच्याशी संबंधित अद्भुतरम्य तरीही संभाव्य वाटणाऱ्या व्यापक कल्पनाबंधाशी आहे हे तर खरेच आहे; परंतु त्याचबरोबर प्रकाशनक्षेत्राच्या जागतिकीकरणाच्या नव्या प्रवाहाचाही फायदा हॅरी पॉटरला मिळाला आहे असे म्हणावे लागते.

हॅरी पॉटरच्या पहिल्या पाच पुस्तकांच्या मिळून तीन ते साडेचार कोटी प्रती खपलेल्या आहेत; आणि त्यामुळे लेखिका रोलिंग ही इंग्लंडमधील सर्वात श्रीमंत व्यक्ती ठरली आहे. तिचे उत्पन्न ४३०० कोटी रुपयांपेक्षाही जास्त असून इंग्लंडच्या राणीपेक्षाही ती अधिक श्रीमंत झाली आहे. हॅरी पॉटरच्या या सहाव्या भागाने काही आठवड्यात तिच्या श्रीमंतीत सुमारे ४०० कोटी रुपयांची भर पडणार आहे. त्याशिवाय आजवर हॅरी पॉटरवर निघालेल्या तीन चित्रपटांनी अडीच अब्ज डॉलर्सची कमाई केली आहे आणि पुढच्या चित्रपटांची निर्मिती चालू आहे. हॅरी

४ / ऑगस्ट २००५ : मेहता मराठी ग्रंथजगत

पॉटरच्या पुस्तकांच्या विक्रीला या चित्रपटांनीही गती दिली आहे. हे सर्व थक्क करणारे आहे. परीक्षेतल्या जादूसारखे आहे.

हॅरी पॉटरचे यश हे सध्याच्या मार्केटिंग क्षेत्रातील जागतिकीकरणाच्या लाटेचे यश आहे असेही मानावे लागेल.

चांगली पुस्तके, आशयसंपन्न दर्जेदार कथानके असणारी अनेक पुस्तके असतील; परंतु हॅरी पॉटर अल्पावधीत जसा जगभर पोचला तसे अन्य कुठले पुस्तक पोचले नाही. हॅरी पॉटरच्या यशाला जागतिकीकरणाने भरभक्कम हातभार लावला. सध्या दूरचित्रवाणीवर वॉल्ट डिस्नेची कार्टून्स आणि कॉमिक्स दाखवणारी स्वतंत्र चॅनल्स आहेत. मूळ अमेरिकेत निर्मिती झालेली ही कार्टून्स आणि कॉमिक्स भारतात हिंदी, मराठी भाषेतही डब करून बघायला मिळतात. ती पाहताना मुले देहभान विसरतात. टेलिव्हिजनपुढून उठायलाही तयार नसतात. पोकमनची निर्मिती जपानमध्ये झाली. पण आपली मुले पोकमन पाहतात तेव्हा त्यांची भाषा जपानी नसते; इंग्लिश, हिंदी असते. त्यातील व्यक्तिरेखा जपानी आहेत तशाच ग्रीक पुराणकथांमधीलही आहेत. अॅनीमेटेड फिल्मसनीही आता टीव्हीमुळे घराघरात प्रवेश केला असून मुलामुलींना ती घरबसल्या पाहता येतात.

या सर्वांचा एक परिणाम म्हणजे जगभरची मुले आज सांस्कृतिक एकात्मतेच्या, संवेदनाच्या वातावरणात वाढत आहेत. नव्या विश्वसंस्कृतीचा कळतनकळत स्वीकार करित आहेत. चीन, कोरिया, जपान, थायलंड, व्हिएतनाम, अरबदेश, लॉटिन अमेरिकन देश यातही हीच प्रक्रिया चालू आहे. मूळची डिस्नेची इंग्लिश कार्टून्स आज त्या त्या देशांतील भाषांमध्ये डब करून सर्वत्र दाखवली जात आहेत आणि जगभरची मुले त्यांचे संस्कार स्वीकारत त्यांच्या सांस्कृतिक वातावरणाशी आपली नाळ जोडत आहेत. केबल ऑपरेटर्सद्वारे हे लोण सगळीकडे पसरत आहे. अमेरिकन मार्केटिंग तंत्राने सर्व जग जणू आपल्या मुठीत आणले आहे.

हॅरी पॉटर हाही या जागतिकीकरणाचा, ग्लोबलायझेशनचा एक प्रतिनिधी, एक आयकॉन आहे. तो मूळ ब्रिटिश आहे; इंग्लिश बोलणारा आहे. हॅरी पॉटरमध्ये जादूच्या विद्यालयाचे जे वर्णन येते ते इंग्लिश पब्लिक स्कूल सारखेच आहे. आणि त्यातील जादूचा, फॅटसीचा वापर एनिड ब्लाइटनसारख्या लेखिकांच्या कल्पकतेशी नाते सांगणारा आहे. परंतु दुसऱ्या पातळीवर हॅरी पॉटरमध्ये ज्या व्यक्तिरेखा आहेत त्या भिन्न भिन्न देशातल्या, संस्कृतीतल्या आहेत. हॅरी पॉटरच्या वर्गात असणारी पार्वती पाटील चक्क मराठी आहे. भारतीय आहे. चो चॅंग हा चिनी विद्यार्थी त्याचा दोस्त आहे. हॅरी हा ख्रिश्चन आहे; पण तो नव्या जागतिकीकरणाच्या काळातील उदारमतवादी मुलगा आहे. तो जातिवंत खानदानी विझार्ड वर्गातला आहे; संकरित विझार्डपेक्षा स्वतःला उच्च मानणारा दुसरा वर्ग तेथे आहे; तसेच विझार्ड नसणाऱ्या सर्वसामान्य माणसांना ‘मगल’ असे मानण्याची

मेहता मराठी ग्रंथजगत : ऑगस्ट २००५ / ५

तेथे रीत आहे. विझार्डच्या लेखी मगल म्हणजे जणू अस्पृश्यच! पण हॅरीच्या या कादंबऱ्यांत या सामाजिक पूर्वग्रहांना गौण स्थान देण्यात आले आहे. हे सर्व वर्ग एकमेकांत सहजपणे मिसळतात; एकत्र कृती करतात. पुरुषसत्ताक, पुरुषवर्चस्ववादी दृष्टिकोनही येथे दिसत नाही. येथे मुलीही मुलांच्या बरोबरीने क्विडिच खेळतात. गुणवत्तेला येथे महत्त्व आहे. लिंगभेद, वर्णभेद, वर्गभेद यांना अवास्तव महत्त्व दिलेले नाही. त्यामुळे हॅरी पॉटर हा नव्या जागतिकीकरणाच्या वातावरणाची संस्कार मूल्ये अंगी बाणवलेला एक प्रातिनिधिक किशोरनायक आहे. आणि या नव्या जागतिकीकरणाचा संदेश सर्वदूर पोचवणारा एक प्रवक्ताही आहे, प्रचारकही आहे असे म्हणता येते. जागतिकीकरणाच्या, उदारीकरणाच्या नव्या प्रवाहांचे चित्रण कळत नकळत हॅरी पॉटरशी संबंधित कथानकात लेखिका करते; कारण तीही या नव्या उदारीकरणाच्या प्रभावशाली लाटेतच वाढलेली आहे. मुलांना फॅटसीची आवड असते. मुलांचे साहित्य हे फॅटसीने भरलेले असते. हॅरी पॉटरच्या रूपाने या फॅटसीचेच एक भव्य मायाजाल वाचकांपुढे पेश केले गेले आहे.

हॅरी पॉटरने मुलांना पुन्हा वाचनसंस्कृतीकडे वळवले आहे. फॅटसीच्या जगातील गमतीजमतींनी प्रभावित केले आहे. चीन, जपान, भारत वगैरे देशात हॅरी पॉटरची पुस्तके वाचून इंग्लिश भाषा आत्मसात करणारी अनेक मुले आहेत. हॅरी पॉटरमुळे त्यांची वाचनाची, गोडी, भाषेची जाण, कल्पकतेची झेप वाढत आहे. सज्जन आणि दुर्जन, चांगले आणि वाईट यांच्यातील हा संघर्ष मुलांच्या मनावर सदाचरणाचा संस्कार करणार आहे.

इंटरनेटच्या माध्यमातूनही हॅरी पॉटरचे मार्केटिंग मोठ्या प्रमाणावर चालू आहे. अॅमेझॉन डॉटकॉमने ऑनलाइनवरून लाखो प्रतींच्या प्रसिद्धीपूर्व ऑर्डर्स मिळवल्या. हॅरीने निर्माण केलेल्या हवेमुळे बुक स्टोअर्सपुढे मुलांचे लांबलचक क्यू लागले. काही दुकानांनी तर मध्यरात्री पाटर्चा आयोजित करून आनंदोत्सव केला. स्कॉटलंडमधल्या एका किल्ल्यात वेगवेगळ्या देशांतील मुलांबरोबर लेखिकेने खास रेल्वेने फेरफटका करून हॅरी पॉटरवरच्या प्रश्नांना उत्तरे दिली. हॅरी पॉटर हा पॉप्युलर कल्चर आणि उच्चभ्रू संस्कृती या दोहोंना भिडणारा असून, समीक्षकांच्या नजरेला फारसा न आला तरी अल्पावधीत जगाच्या कानाकोपऱ्यात पोचला. जागतिकीकरण आणि आधुनिक मार्केटिंग तंत्र यांनी हॅरी पॉटरच्या जादूची मोहिनी सर्वदूर पोचवली!

ग्रंथव्यवहारातील मार्केटिंग तंत्राला नवे परिमाण देण्याचे श्रेयही हॅरी पॉटरला त्यामुळे द्यावे लागते. हॅरी पॉटर याचा हाही एक चमत्कारच!

६ / ऑगस्ट २००५ : मेहता मराठी ग्रंथजगत

**सह्याद्रीच्या ठिबिड अरण्यांनी, दऱ्याखोऱ्यांनी,
खाड्यांनी आणि सागरकिनाऱ्यांनी,
उपलब्ध पण दुर्लक्षित सच्च्या कागदपत्रांनी
सांगितलेली शिवपुत्राची अद्भुत, पित्तथरायक
पण वास्तव महागाथा**

**विश्वास पाटील यांची नवी महाकादंबरी
नोव्हेंबर २००५ मध्ये आपल्या भेटीला!**

**प्रकाशनपूर्व नोंदणी
२५ ऑगस्ट २००५ पासून सुरू!**

नोंदणीसाठी २० ऑगस्ट नंतर संपर्क साधा
मेहता पब्लिशिंग हाऊस, पुणे. फोन : २४४७६९२४

मेहता मराठी ग्रंथजगत : ऑगस्ट २००५ / ७

* सिंधू लिपीपासून देवनागरी व रोमन लिपी उत्क्रांत?

सिंधू लिपीची भाषा ही शुद्ध संस्कृत असावी आणि याच लिपीपासून आपली देवनागरी व पश्चिमेकडील रोमन लिपी उत्क्रांत झाली असावी. गेली १५ वर्षे विविध मुद्रा, चिन्हे व उपलब्ध सामग्रीचा सतत अभ्यास केल्यानंतर हा निष्कर्ष निघाला आहे, असे प्रतिपादन प्राचीन भारतीय इतिहासाचे ज्येष्ठ अभ्यासक व संस्कृततज्ज्ञ ज्ञानेश्वर कुलकर्णी यांनी केले.

कुलकर्णी यांच्या 'अ न्यू पस्पेक्टिव्ह टू द लॅंग्वेज ऑफ इंडस स्क्रिप्ट' या पुस्तकाचे प्रकाशन डेक्कन कॉलेजचे माजी संचालक पुरातत्ववेत्ते डॉ. मधुकर ढवळीकर यांच्या हस्ते करण्यात आले. अध्यक्षस्थानी नरहर साबणे होते.

पाश्चात्यांनी केलेल्या संशोधनाच्या आधारे सिंधू लिपीची भाषा द्राविडी असल्याचे समजले जाते. मात्र जितक्या विपुल प्रमाणात संस्कृत वाङ्मय आहे तसे द्राविडी वाङ्मय उपलब्ध नाही. याशिवाय हे संशोधन करताना रोमन व देवनागरी लिपीतील साधर्म्यही आपल्याला आढळले, जगाचा ज्ञात इतिहास बदलण्याचे सामर्थ्य या संशोधनात असल्याचेही कुलकर्णी म्हणाले.

सिंधू लिपीची भाषा संस्कृतच असावी अशी शक्यता व्यक्त करणारे पुरावे हळूहळू पुढे येत आहेत. सिंधू लिपीतील मुद्रांचा उपयोग कसा केला जात असे हे ठरविल्यानंतरच कुलकर्णी यांनी व्यक्त केलेल्या निष्कर्षापर्यंत पोहोचता येईल, असे डॉ. ढवळीकर यांनी सांगितले.

जगभर सिंधू संस्कृतीबाबत संशोधन सुरू आहे. या अंतर्गतच इजिप्त येथे मिळालेल्या प्राचीन वाङ्मयात अनेक संस्कृत नावे आढळली आहेत. त्यामुळे आर्यांचा प्रवास, सिंधू संस्कृती व सिंधू लिपी याबाबत नवीन माहिती मिळू शकेल.

* वाङ्मय पुरस्कारासाठी साहित्य पाठविण्याचे आवाहन

समाजप्रबोधन प्रतिष्ठानच्या वतीने मराठीतील उत्कृष्ट वाङ्मय निर्मितीसाठी राज्य पुरस्कार दिला जातो. या पुरस्कारासाठी १ एप्रिल २००४ ते ३१ मार्च २००५ पर्यंत प्रकाशित मराठीतील कथा, कादंबरी, प्रवास वर्णन, बालवाङ्मय आदी साहित्य पाठवावे. संपर्क - (०७१२)२७४८७९७

* काव्यवाचनाच्या चार व्हीसीडी

जोतिबा क्रिएशनतर्फे तयार करण्यात आलेल्या, महाराष्ट्रातील लोकप्रिय कवींच्या

८ / ऑगस्ट २००५ : मेहता मराठी ग्रंथजगत

काव्यरचनांच्या चार 'व्हीसीडीज'चे प्रकाशन आंध्र प्रदेशचे राज्यपाल सुशीलकुमार शिंदे यांच्या हस्ते २३ जूनला करण्यात आले. अध्यक्षस्थानी ऊर्जामंत्री दिलीप वळसे पाटील होते. ज्येष्ठ साहित्यिक रा. ग. जाधव, ज्येष्ठ पत्रकार अरुण साधू या वेळी उपस्थित होते.

* 'अंडरस्टॅंडिंग सिनेमा' कार्यशाळा

'केवळ नैतिकतेच्या आधारे चित्रपटामधील सिगारेट ओढण्याच्या दृश्यांवर बंदी घालणे योग्य नाही. आरोग्याच्या दृष्टीने याचा विचार करणे अधिक आवश्यक आहे,' असे मत ज्येष्ठ संगीतकार भास्कर चंदावरकर यांनी व्यक्त केले.

इंदिरा स्कूल ऑफ कम्युनिकेशन आणि आशय फिल्म क्लबच्या वतीने आयोजित 'अंडरस्टॅंडिंग सिनेमा' या कार्यशाळेच्या उद्घाटनप्रसंगी ते बोलत होते. सिनेमा म्हणजे काय, त्याचे रसग्रहण कसे करावे या उद्देशाने ही दहा दिवसांची कार्यशाळा आयोजित करण्यात आली आहे. या वेळी इंडिया टेलिव्हिजन डॉट कॉमचे संचालक अनिल वनवारी, इंदिरा स्कूल ऑफ कम्युनिकेशनचे शशिधर नांजुदिमाह, आशय फिल्म क्लबचे सतीश जकातदार, वीरेंद्र चित्राव उपस्थित होते.

या वेळी चंदावरकर म्हणाले की, सरकार गुटखा बंदी करू शकते, तर सिगारेटवर बंदी का घालू शकत नाही? सिगारेट व्यापारामध्ये व्यापाराचे अर्थकारण फार मोठे असून, यामध्ये आंतरराष्ट्रीय कंपन्यांचा सहभाग आहे. तसेच तंबाखूचे उत्पादन करणारे शेतकरी मजूर हेही यामध्ये गुंतले आहेत.

चित्रपटाविषयी आपले मनोगत व्यक्त करताना ते म्हणाले की, सिनेमा हा आपल्या जीवनाचा अविभाज्य घटक बनला आहे. केवळ 'हिट' किंवा 'फ्लॉप' असा विचार न करता चित्रपटांचा वेगळ्या अर्थाने विचार करणे आवश्यक आहे. यासाठीच चित्रपटांचा अभ्यास व्हायला हवा. या कार्यशाळेमध्ये समर नखाते, अनिल झणकर, डॉ. मोहन आगाशे, श्यामला वनारसे सहभागी झाले होते.

* उत्तम कविता लिहिणे अवघड

“भावनांचा उत्स्फूर्त आविष्कार म्हणजे कविता. केवळ यमक जुळले म्हणजे कविता होत नाही. एक वेळ चांगली कथा लिहिता येईल, वाङ्मयही लिहिता येईल; परंतु उत्तम कविता लिहिणे अवघड आहे,” असे मत ज्येष्ठ साहित्यिक व अखिल भारतीय मराठी साहित्य संमेलनाचे माजी अध्यक्ष द. मा. मिरासदार यांनी व्यक्त केले.

अखिल भारतीय मराठी नाट्य परिषदेची पिंपरी-चिंचवड शाखा व कलारंग प्रतिष्ठान यांच्या वतीने गीतकार जगदीश खेबूडकर यांना महापौर मंगला कदम यांच्या हस्ते मानपत्र देण्यात आले.

प्रा. रामकृष्ण मोरे प्रेक्षागृहात झालेल्या या कार्यक्रमात कवी गंगाधर महांबरे, संजय चौधरी, दत्ता गोसावी, शिवाजी जवरे, प्रतिभा टेपाळे, रसिका देशमुख यांचाही सन्मान करण्यात आला. कवयित्री अरुणा ढेरे या वेळी उपस्थित होत्या.

मेहता मराठी ग्रंथजगत : ऑगस्ट २००५ / ९

कवी दुर्दैवाने थट्टेचा विषय झाले आहेत, अशी खंत व्यक्त करून मिरासदार म्हणाले, “गवत वाढावे तशी कविता वाढली आहे, असे समर्थ रामदास यांनी म्हटले आहे. त्या काळापासून कवींची उदंड संख्या लक्षात येते. मात्र, संत रामदास आणि संत तुकाराम लोकांच्या लक्षात राहिले. आजचे कवी कशीतरी कविता करतात. त्यामुळे त्यांची थट्टा होते. स्वातंत्र्यवीर सावरकरांचा संदेश लक्षात ठेवा; उथळपणे कविता करू नका.”

श्री. खेबुडकर म्हणाले, “माणसाने प्राजक्ताच्या झाडासारखे जगावे. हे झाड एवढे डवरते, मोहरते व फुलते की त्याची पानेच दिसत नाहीत. तसे आपण फुलावे. प्राजक्ताच्या फुलाला दोनच रंग आहेत. एक यौवनातील तरुणीच्या ओठासारखा देठ आणि दुसरा योगी व्यक्तीच्या अंगावरील शुभ्र वस्त्रासारखा. यात आसक्ती आणि विरक्ती आहे. असे फुलझाड आपण व्हावे.”

कवी आणि कवित्व यांचा प्रवास वर्णन करताना श्री. खेबुडकर गतकाळात रममाण झाले. ‘खांद्यावरती शतजन्मांच्या घेऊनी पुण्याईला, श्रावणबाळ निघाला काशीला, ‘धनगराची मेंढरे,’ ‘नाव गाव कशाला पुसता, मी आहे कोल्हापूरची,’ अशा अनेक गीतांचे मुखडे त्यांनी सादर केले. स्थानिक कवी चंद्रकांत धस, प्रदीप गांधलीकर, दत्ता हगवणे, डॉ. पद्मिनी कराड, मीना शिंदे यांचा या वेळी सत्कार करण्यात आला. उद्धव कानडे यांनी सूत्रसंचालन केले.

* ‘दिलेरखानाकडे संभाजीराजांचे जाणे, ही शिवरायांची राजकीय खेळी’

“दिलेरखानाकडे संभाजीराजांचे जाणे म्हणजे शिवाजी महाराजांची राजकीय खेळी होती. संभाजीराजांना दिलेली तशी आज्ञाच होती,” असे पुरंदर स्मृती मंडळाचे कार्यवाह अॅड. अनंत दारवटकर यांनी सांगितले.

पुरंदर स्मृती मंडळातर्फे पुरंदर किल्ल्यावर छत्रपती संभाजी महाराजांची जयंती व छत्रपती शिवाजी महाराज राज्यारोहण सोहळा संपन्न झाला. अध्यक्षस्थानी सुनीता धनवटे होत्या.

अॅड. दारवटकर म्हणाले, “संभाजी महाराजांचा जन्म पुरंदर किल्ल्यावर झाला. याची माहिती समाजाला व्हावी यासाठी गेल्या पाच वर्षांपासून पुरंदर किल्ल्यावर त्यांची जयंती साजरी करण्यात येते. संभाजी महाराज हे शिवाजी महाराजांवर रुसून मोगलांना मिळाले, हे खरे नाही. याबाबत परमानंद काव्यात पुरावा आढळतो. शिवाजी महाराजांनी संभाजी महाराजांना सत्तेपासून दूर ठेवले होते, हेसुद्धा खरे नाही. पन्हाळा गडावर शिवाजी महाराजांनी संभाजी महाराजांना सत्ता-संपत्तीचे अधिकार दिले असल्याचा पुरावा आढळतो. परमानंद काव्यातील वर्णनानुसार संभाजी महाराज अत्यंत शूर, सुसंस्कृत, अष्टांग वेद जाणणारे होते. औरंगजेबानेसुद्धा संभाजी महाराजांची प्रशंसा केली आहे. संभाजी महाराजांचे शौर्य,

कार्य आणि चारित्र्य प्रेरक असून, याबाबत जनजागृती झाली पाहिजे.”

या वेळी अरुण जगताप, प्रा. प्र. ल. तावडे, बा. ग. पवार, अॅड. चंद्रकांत घाणेकर, प्रा. संभाजी चौगुले आदींची भाषणे झाली.

* देशाला एकत्र आणणारी हिंदी ही एकमेव भाषा

“संपूर्ण देशाला भावनिकदृष्ट्या एकत्र आणणारी हिंदी ही एकमेव भाषा आहे,” असे मत कर्नाटकचे मुख्यमंत्री एन. धरमसिंह यांनी व्यक्त केले. म्हैसूर हिंदी प्रचार परिषदेच्या पदवी प्रदान समारंभात ते बोलत होते. ते म्हणाले, “देश सामाजिकदृष्ट्या आणि आर्थिकदृष्ट्या विकसित होण्यासाठी राष्ट्रभाषेची आवश्यकता असते आणि हिंदी भाषा ही गरज पूर्ण करते. संपूर्ण देशाला एकत्र आणणारी ती एकमेव भाषा आहे.” श्री. धरमसिंह हे केंद्रीय हिंदी समितीचेही सदस्य आहेत. या समितीची बैठक जुलै महिन्यात होईल, अशी माहिती त्यांनी दिली.

* हेमलता गायकवाड यांना पीएच.डी.

हेमलता निवृत्ती गायकवाड सोळवंडे यांना नुकतीच पुणे विद्यापीठातर्फे मराठी विषयातील पीएच.डी. प्रदान करण्यात आली. ‘खंडोबाची गाणी : एक लोकतत्वीय अभ्यास’ या विषयावरील शोधप्रबंध त्यांनी विद्यापीठाला सादर केला. डॉ. आनंद घाटुगडे यांनी मार्गदर्शन केले.

गायकवाड पिंपरी-चिंचवड महापालिकेतील शिक्षण विभागात कार्यरत आहेत. या संशोधनासाठी खंडोबाचे जागरण घालणाऱ्या वाघ्या-मुरुळ्यांनी सहकार्य केल्याचे त्यांनी नमूद केले.

* काव्यसंग्रहाचे ‘ब्रेल लिपी’त रूपांतर

“ब्रेल लिपीत रूपांतर झाल्याने माझ्या पुस्तकाचा खऱ्या अर्थाने सन्मान झाला आहे. मला न मागता मिळालेले हे ‘बोनस’ पारितोषिक आहे, असे मी मानतो,” असे कवी संदीप खरे यांनी सांगितले.

अंध विद्यार्थ्यांसाठी काम करणाऱ्या विश्रांतवाडी येथील ‘निवांत अंध विकासालया’ने आयोजिलेल्या कार्यक्रमात ते बोलत होते. श्री. खरे यांच्या ‘मौनाची भाषांतरे’ या काव्यसंग्रहाचे प्रकाशन प्रा. प्रसन्नकुमार अकलूजकर यांच्या हस्ते झाले. या वेळी ‘निवांत अंध विकासालय’ संस्थेच्या मीरा बडवे, आनंद बडवे, केतन गाडगीळ आदी उपस्थित होते.

‘मौनाची भाषांतरे’चे ब्रेललिपीत रूपांतर करणाऱ्या सुधीर शेंडे या विद्यार्थ्यांचे कौतुक करण्यात आले. ‘लव्हलेटर’, ‘मांजर’, ‘गुलाबाची फुले’, ‘सरीवर सरी’ या कविता या वेळी श्री. खरे यांनी सादर केल्या. मीरा बडवे यांनी सूत्रसंचालन केले.

* संवेदनशीलतेने अनुभव शोषण्यात मराठी लेखक कमी

“एक व्यक्ती म्हणून लेखक त्याला आलेले अनुभव किती संवेदनशीलतेने

चरित्रे...
आत्मचरित्रे...
आत्मकथने..

दैनंदिन जीवन जगताना सामान्य माणूस अनेक छोटे मोठे संघर्ष, आनंद, दुःख, फसवणूक यांना तोंड देत असतो. अनेकदा तो थकतो, कंटाळतो, निराश होतो. अशा वेळी जगण्याचं बळ येण्यासाठी त्याला दैदिप्यमान कामगिरी केलेल्या झळाळत्या मानवी जीवनांची गरज असते. वेगवेगळ्या क्षेत्रात तेजाने तळपत असलेल्यांची चरित्रे, आत्मचरित्रे नेहमीच प्रेरक असतात. आम्ही प्रकाशित केलेली ही काही चरित्रे व आत्मचरित्रे.....

ते दिवस ती माणसे	वि. स. खांडेकर	८०
झोंबी	आनंद यादव	२५०
नांगरणी	आनंद यादव	२२०
घरभिती	आनंद यादव	३००
काचवेल	आनंद यादव	२२०
नेताजी	वि. स. वाळिंबे	३५०
आमार मेयेबेला : तसलिमा नासरिन	अनु. मृणालिनी गडकरी	२००
आय डेअर : किरण बेदी	अनु. आशा कर्दळे	२२५
इट्स ऑलवेज पॉसिबल : किरण बेदी	अनु. लीना सोहोनी	२५०
आल्फ्रेड रसेल वॅलेस	निरंजन घाटे	४०
नाथ हा माझा	कांचन घाणेकर	२५०
रेशीमगाठी	कांचन घाणेकर	१००
बिड्मिनेस महाराजे : गीता पिरामल	अनु. अशोक जैन	२५०
बिड्मिनेस लेजंड्स : गीता पिरामल	अनु. अशोक जैन	३००
व्यथित मनानं सांगावसं		
वाटतं की... : टी. एन. शेषन	अनु. भारती पांडे	१००

१२ / ऑगस्ट २००५ : मेहता मराठी ग्रंथजगत

वादळ माथा	राम प्रधान	२००
भारतीय स्वातंत्र्यलढ्यातील स्त्रिया : नवाझ मोदी	अनु. वासंती फडके	३००
स्वप्नाकडून सत्याकडे (कल्पना चावलाची कहाणी)	माधुरी शानभाग	४०
योध्दा शास्त्रज्ञ : राष्ट्रपती ए.पी.जे. अब्दुल कलाम	माधव मोर्डेकर	४०
सेक्स, स्कॉच, अँड स्कॉलरशिप : खुशवंतसिंग	अनु. अनिल किणीकर	१२५
मोरावळा	शिवाजी सावंत	६०
थॉट लीडर्स : श्रीनिवास पंडित	अनु. वकील / वाडकर	३००
मराठेशाहीतील मनस्विनी छत्रपती राजर्षी	डॉ. सु. र. देशपांडे	१२०
शाहू महाराज २००५	तु. बा. नाईक	१००
मदर टेरेसा : अँन सेवा	अनु. अनंत बेदरकर	२५०
सिलेक्टिव्ह मेमरी : शोभा डे	अनु. अपर्णा वेलणकर	३३०
टाईमपास : प्रोतिमा बेदी	अनु. सुप्रिया वकील	१८०
चेहऱ्यामागचे चेहरे	महादेव मोरे	१५०
(रणजित देसाई पुरस्कार २००२ / राज्य पुरस्कार २००२-०३)		
देव जो भूवरी चालिला : साईबाबा		
रंगास्वामी पार्थसारथी	अनु. लीना सोहोनी	१२०
फिटे अंधाराचे जाळे २००४	भालचंद्र करमरकर	१२०
जीवनयात्रा : अभिनेता-दिग्दर्शक		
मा. विनायक २००४	भाई भगत	१५०
इंदिरा : कॅथरीन फ्रँक २००४	अनु. लीना सोहोनी	४००
स्वामी विवेकानंद : गौतम घोष २००४	अनु. माधव मोर्डेकर	१८०
चाकाची खुर्ची	नसीमा हुरजूक	१८०
द जॉय ऑफ कॅन्सर : अनुप कुमार २००४	अनु. माधुरी शानभाग	१५०

मेहता मराठी ग्रंथजगत : ऑगस्ट २००५ / १३

शोषून घेतो, यावर त्याची निर्मितीप्रक्रिया अवलंबून असते. मात्र, त्यासाठी त्याने स्वतःहून काही अनुभव घेणे, माहिती मिळवणे, टिपणे काढणे, प्रवास करणे आवश्यक असते. परदेशी लेखकांमध्ये ही वृत्ती दिसते; मात्र मराठी लेखक हे किती करतो,” असा प्रश्न प्रसिद्ध लेखक भारत सासणे यांनी उपस्थित केला.

‘साधना मीडिया सेंटर’तर्फे श्री. सासणे यांच्या मुलाखतीचा कार्यक्रम आयोजित आला होता. चंद्रकांत भोंजाळ यांनी मुलाखत घेतली, त्या वेळी ते बोलत होते. “महसूल खात्यात काम करताना अनेक माणसे पाहायला मिळाली. दुष्काळ, शेतकऱ्यांच्या आत्महत्या काय असतात, ते अनुभवायला मिळाले. लेखकाने माणसाचे व्यामिश्र अनुभव पाहायला शिकले पाहिजे,” असे श्री. सासणे यांनी सांगितले. बालसाहित्य, स्त्री-दुःखाविषयीचे लेखन आणि लेखन प्रक्रियेविषयी बोलताना ते म्हणाले, “पुरुष लेखकाने स्त्रीचे दुःख मांडले, हे विशेष कौतुकाचे नाही. उलट मांडले नाही, तर का, असे विचारले जायला हवे. बालसाहित्य लिहू शकणारे प्रथितयश लेखक त्याकडे वळत नाहीत, त्यामुळे सकस बालसाहित्य निर्माण होत नाही.”

आपल्या लेखनात येणारे प्रकाशाचे संदर्भ, जादुई वास्तव, लेखन प्रक्रियेला झालेली सुरवात याविषयीही श्री. सासणे यांनी सांगितले. डॉ. नरेंद्र दाभोलकर यांनी प्रास्ताविक केले.

* मराठी ग्रंथ प्रदर्शन

‘शुभम साहित्य’तर्फे आचार्य अत्रे सभागृहात (बाजीराव रस्ता) मराठी ग्रंथ प्रदर्शन भरविण्यात आले आहे. ते ३१ जुलैपर्यंत सकाळी साडेनऊ ते रात्री नऊ या वेळेत खुले होते. महापौर रजनी त्रिभुवन यांनी या प्रदर्शनाचे उद्घाटन केले. दिनेश व्होरा, शंकर सारडा, चंद्रशेखर कपोते आदी यावेळी उपस्थित होते. राजेंद्र ओंबासे यांनी प्रास्ताविक केले.

* ‘उपद्रव शोधपथका’वरील पुस्तकाचे प्रकाशन

महापालिकेच्या उपद्रव शोध पथकाचे माजी प्रमुख विनायक विष्णू गायकवाड यांनी लिहिलेल्या ‘न्यूसन्स डिटेक्शन स्क्वाड : ए केस स्टडी ऑफ पुणे म्युनिसिपल कॉर्पोरेशन’ या पुस्तकाचे प्रकाशन राज्याचे माजी मुख्य सचिव दिनेश अफझलपूरकर यांच्या हस्ते झाले. ‘यशदा’चे महासंचालक रत्नाकर गायकवाड, नगरपालिका प्रशासनाचे संचालक सुनील सोनी आदी या वेळी उपस्थित होते. यशवंतराव चव्हाण विकास प्रशासन प्रबोधिनी (यशदा) या संस्थेने प्रकाशित केलेल्या पुस्तकात, विनायक गायकवाड यांनी महापालिकेच्या उपद्रव शोधपथकाचे प्रमुख म्हणून काम करताना आलेले अनुभव मांडले आहेत. ‘यशदा’चे ग्रंथपाल मोहन धडफळे यांनी सूत्रसंचालन केले. प्रा. नसरीन सिद्दिकी यांनी आभार मानले.

* पीएच.डी. नोंदणीसाठी कल चाचणी राहणारच!

पीएच. डी. नोंदणीसाठीच्या नियमांत बदल झाले असले, तरी जुन्या नियमानुसार

१४ / ऑगस्ट २००५ : मेहता मराठी ग्रंथजगत

कल चाचणी घेतली जाणार आहे. पुणे विद्यापीठातील उमेदवारांसाठी ती ऐच्छिक असणार आहे!

तत्कालीन राज्यपाल महंमद फजल यांच्या आदेशानुसार गेल्या वर्षी पीएच. डी. नोंदणीसाठी नियम जारी करण्यात आले होते. त्यानुसार पदव्युत्तर परीक्षेला किमान साठ टक्के गुण मिळविलेला उमेदवारच नोंदणीसाठी पात्र ठरणार होता. पात्र उमेदवारांची कल चाचणीद्वारे पीएच. डी. नोंदणी केली जावी, असाही नियम होता. त्यानुसार जानेवारीमध्ये पहिली कल चाचणी घेण्यात आली; मात्र या नियमांना मोठ्या प्रमाणावर आक्षेप घेण्यात आला, त्यानंतर हे नियम केवळ मार्गदर्शक असल्याचे विद्यमान कुलपती एस. एम. कृष्णा यांनी स्पष्ट केले तेव्हा पुणे विद्यापीठाने नियम मागे घेतले आणि नवे नियम निश्चित केले.

मात्र, यानंतरही कल चाचणी घेण्यात येणार असल्याचे कुलगुरू डॉ. अशोक कोळस्कर यांनी सांगितले. ते म्हणाले की पीएच. डी. नोंदणीसाठी पुणे विद्यापीठाने नियम बदलले आहेत; मात्र अन्य विद्यापीठांत अजून तसे झालेले नाही. राज्यातील सर्व विद्यापीठांसाठी कल चाचणी घेण्याची जाबाबदारी पुणे विद्यापीठावर आहे. त्यामुळे कल चाचणी घ्यावी लागणार आहे. येत्या ऑगस्टमध्ये ती होईल.

पुणे विद्यापीठात नोंदणी करू इच्छिणाऱ्यांना ती ऐच्छिक असेल, असे कुलगुरूंनी स्पष्ट केले. ते म्हणाले, “पीएच. डी. करण्यासाठी संशोधनवृत्ती असावी लागते. ती नेमकी कशी आहे हे उमेदवारांना या कल चाचणीतून स्पष्ट होईल. त्यामुळे ज्यांना ही चाचणी द्यावीशी वाटते त्यांनी ती द्यावी.”

पुणे विद्यापीठाच्या नव्या नियमानुसार, पदव्युत्तर परीक्षेत किमान पन्नास टक्के गुण असणाऱ्यांना पीएच. डी.साठी नोंदणी करता येणार आहे. पीएच. डी. नोंदणीसाठी पुणे विद्यापीठातर्फे घेतली जाणारी कल चाचणी सध्या राज्यस्तरीय आहे; मात्र लवकरच तिला राष्ट्रीय स्वरूप दिले जाईल, असे कुलगुरू डॉ. अशोक कोळस्कर यांनी सांगितले ते म्हणाले, “अशा प्रकारची चाचणी घेण्याचे वैशिष्ट्य विद्यापीठाने निर्माण केले आहे. ते यापुढेही चालू ठेवणार आहे. अन्य राज्यांतील विद्यापीठांनाही याबाबत पत्र पाठवून माहिती दिली जाईल आणि त्यांच्याकडे पीएच. डी. करू इच्छिणाऱ्यांना या चाचणीला बसण्यास परवानगी दिली जाईल.”

* ‘नवा करार’चे भाषांतर इंटरनेटवर उपलब्ध

नवा करार या बायबलच्या दुसऱ्या खंडाचे मराठी भाषांतर आता इंटरनेटवर उपलब्ध झाले आहे. अशा प्रकारचे हे पहिलेच संकेतस्थळ आहे. मूळ ग्रीक भाषेतील या ग्रंथाचे भाषांतर श्री. रत्नाकर केळकर यांनी केले आहे. संकेतस्थळाचे उद्घाटन २२ जून रोजी एस. एम. जोशी फाउंडेशन हॉलमध्ये झाले. पोस्टमास्तर जनरल अनिल जोशी, भाषाशास्त्रज्ञ डॉ. अशोक केळकर आणि बायबलच्या ग्रीक भाषेचे विशेषज्ञ रेव्हंड भास्कर सोज्वळ प्रमुख पाहुणे होते.

मेहता मराठी ग्रंथजगत : ऑगस्ट २००५ / १५

* 'इंडियन ब्युटी हेल्थ' तर्फे 'सौंदर्य उत्सव' कार्यशाळा

'सौंदर्यविश्व' मासिक व 'इंडियन ब्युटी हेल्थ हेअर इन्स्टिट्यूट'तर्फे आयोजित 'सौंदर्य उत्सव २००५' या कार्यशाळेचे उद्घाटन प्रसिद्ध मेकअप आर्टिस्ट किशोरभाई ठक्कर यांच्या हस्ते झाले. सुवर्णा गुगळ, संगीता मानकर, मनीषा निंबाळकर व वैदेही ब्युटी शॉपचे संचालक बी. आय. उदोशी उपस्थित होते. याप्रसंगी श्री. ठक्कर यांनी 'नववधूची रंगभूषा कशी असावी' या विषयावर प्रात्यक्षिके दाखवली. जसबीर अरोरा आणि नाना पाटील यांनी केशभूषेचे विविध प्रकार दाखविले. नीलिमा भोसले यांनी प्रास्ताविक केले.

* 'सरकार'चे प्रेरणास्रोत ठाकरे नाहीत

“बाळासाहेब ठाकरे माझे चांगले मित्र आहेत. सामाजिक कार्यासाठी आम्ही दोघांनी यापूर्वी एकत्र काम केले असेल, तरी राजकीय मंचावर मी त्यांच्याबरोबर गेलेलो नाही. 'सरकार'मध्ये मी साकारलेली व्यक्तिरेखा त्यांच्या व्यक्तिरेखेवर आधारलेली नाही; तसेच ते तिचे प्रेरणास्रोतही नाहीत,” असे मत प्रसिद्ध अभिनेता अमिताभ बच्चन याने व्यक्त केले.

महिनाभरच्या विदेशवारीनंतर अमिताभचे मुंबईत आगमन झाले. जुहू येथील 'जे. डब्ल्यू. मॅरियट' हॉटेलमध्ये 'सरकार' चित्रपटाबाबत आयोजित करण्यात आलेल्या पत्रकार परिषदेस अभिषेकसमवेत अमिताभ उपस्थित होता.

'सरकार' चित्रपट श्री. ठाकरे यांच्या आयुष्यावर आधारित नसल्याचे मत रामगोपाल वर्मा व्यक्त करीत होते; त्यांनी या चित्रपटाचे कथानक ठाकरे यांच्याशी मिळतेजुळते असल्याची कबुली दिली; मात्र 'गॉडफादर' चित्रपटाचा 'सरकार'वर अधिक प्रभाव असल्याचेही त्यांनी स्पष्ट केले.

श्री. ठाकरे यांच्याशी निकट संबंध असल्याने 'सरकार'मधील मुख्य व्यक्तिरेखा साकारताना फायदा झाला का, असे विचारता हा चित्रपट श्री. ठाकरे यांच्यावर आधारला नसल्याचे अमिताभने स्पष्ट केले. 'स्ट्रॉंग' आणि 'पॉवरफूल' असे 'सरकार'चे वर्णन करणाऱ्या अमिताभने हा चित्रपट चांगला झाल्याबद्दलचे सर्व श्रेय दिग्दर्शक वर्माना दिले.

रामगोपाल वर्मा म्हणाले, “श्री. ठाकरे राज्यातील एक सन्माननीय व्यक्तिमत्त्व असल्याने त्यांना मी हा चित्रपट पाहण्यासाठी निमंत्रित केले. गेल्या २५ वर्षांपासून या चित्रपटाचे कथानक माझ्या मनात घोळत होते; परंतु हा विषय पडद्यावर साकारण्यासाठी आवश्यक असणारी परिपक्वता आपल्यात येईपर्यंत हा विषय आपण हाताळायचा नाही, असे ठरवले होते. माझ्या चित्रपटाचा नायक लोकप्रियतेच्या शिखरावर असूनही, कोणतेही राजकीय पद त्याने भूषविलेले नाही. बहुधा हीच एकमेव गोष्ट 'सरकार' आणि श्री. ठाकरे यांच्या दरम्यान नाते जोडण्यास कारणीभूत ठरली असावी.

* गुलाबराव महाराजांचे चरित्र

“संतश्रेष्ठ गुलाबराव महाराज यांचे 'प्रज्ञाचक्षू दीपस्तंभ' हे चरित्र बाळ राणे यांनी लिहिले आहे. ओघवत्या भाषेचे वरदान आणि विषयाचे परिपूर्ण ज्ञान या अप्रतिम संगमावर सिद्ध झालेला हा ग्रंथ चरित्र वाङ्मयात मैलाचा दगड निश्चितच होईल. 'पूर्व सुकृताची जोडी। म्हणूनि विठ्ठल आवडी।।' ही वृत्ती ज्यांच्या अंतःकरणात नांदते आहे, त्यांना हे चरित्र विलक्षण आनंद देईल. अंध गुलाबराव महाराजांच्या जणू सर्वांगाला डोळे होते इतका ज्ञानगर्भ प्रवास त्यांनी कसा केला याचे सर्वांगीण चित्रण या ग्रंथात आहे.” असे मत वामन देशपांडे यांनी व्यक्त केले. सुरेंद्र गावस्कर सभागृहात १२ जून रोजी त्याचे प्रकाशन झाले.

डॉ. चारुशीला ओक यांनी या चरित्र ग्रंथातील सौंदर्य स्थळांचे रसग्रहण केले. गुलाबराव महाराजांची मधुराभक्ती व स्त्रीविषयक पुरोगामी दृष्टी यांचा परामर्श घेतला.

प्रा. अरविंद दोडे व प्रा. पुरुषोत्तम महाजन यांचीही भाषणे झाली. डॉ. राम पंडित यांनी प्रास्ताविक केले. प्रा. आकांक्षा गावडे यांनी अभिवाचन केले.

* पहिलीपासून संगणक

केवळ सधन कुटुंबांमधील मुले पुढे जाऊ नयेत, इतरांनाही तशी संधी मिळावी, माहिती-तंत्रज्ञानाचा लाभ सर्वांना घेता यावा, यासाठी राज्य शासनाने 'पहिलीपासून इंग्रजी'च्या धर्तीवर 'पहिलीपासून संगणक' या योजनेचे सूतोवाच केले आहे.

बऱ्याच शाळांमध्ये यापूर्वीच संगणक हा ५० ते १०० गुणांचा विषयही सुरू केला आहे. मुलांना लहान वयात बऱ्याच गोष्टी शिकविण्याच्या अतिघाईत आपण काही गोंधळ तर करीत नाही ना, अशी भीती वाटते. म्हणूनच अगदी प्राथमिक शाळांपासून महाविद्यालयांपर्यंत संगणक शिक्षण-प्रशिक्षण कशा प्रकारे द्यावे, यासाठी मार्गदर्शनपर निकष तयार करण्यात आले आहेत. दिल्लीतील राष्ट्रीय शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषदेच्या वतीने (एनसीईआरटी) तयार केलेल्या या निकषांना 'युनेस्को'ने सुद्धा जागतिक पातळीवर मान्यता दिली.

प्राथमिक स्तरावर संगणक वापरातील कोणत्या मूलभूत क्षमता विकसित कराव्यात याबाबत 'एनसीईआरटी' म्हणते...१ संगणकाच्या मूलभूत तंत्रज्ञानाबाबत योग्य परिभाषेतून संभाषण करण्याची क्षमता. २ इनपुट आणि आऊटपुट डिव्हाईसचा वापर करून संगणक वापरण्याची क्षमता. ३ संगणकाच्या अंतर्गत होणाऱ्या कार्यप्रणालीबाबत योग्य परिभाषेचा वापर करून तपशील सांगण्याची क्षमता. ४ संगणक कसा चालतो याचे संदर्भासहित स्पष्टीकरण देऊन प्रात्यक्षिक सादर करण्याची क्षमता.

आता या क्षमतांच्या जोडीला संगणकाधारित कोणत्या ॲक्टिव्हिटीज घेता येतील, याबाबत 'एनसीईआरटी' म्हणते...माऊस, की-बोर्ड, मॉनेटर, विन्डो, फ्लॉपी, सीडी ड्राईव्ह, सीपीयू अशी मूलभूत संज्ञावली वापरता येणे. अगदी लाईटचे बटन सुरू करण्यापासून ते बंद करण्यापर्यंत संगणक वापरण्यासाठीचे

प्रयोग, डिस्क ड्राईव्ह, रॅम-रॉम आदी संज्ञांची माहिती घेऊन त्याबाबत प्रात्यक्षिक दाखविणे. बहुमाध्यम (मल्टिमिडीया) तंत्रज्ञानाचा वापर करून शैक्षणिक संगणकप्रणाली वापरून अगदी संगणकावरील गेम्सही खेळण्यापर्यंतचे विविध उपक्रम राबवणे.

संगणकाचे ज्ञान देताना केवळ तंत्रज्ञानाधारित गोष्टी सांगणे पुरेसे नाही. तर त्याच्या सामाजिक-नैतिक परिणामांची माहिती देणे आवश्यक आहे. प्रारंभी हे समजण्यास कठीण वाटते, पण प्रयोगांच्या माध्यमातून अशा प्रयत्नांची परिणामकारकता स्पष्ट होते. त्यामुळे पुढील अभ्यासेतर परिणाम साधले जातात. १. कॉम्प्युटर लॅबमध्ये संगणक 'शेअर' करावा लागल्यामुळे मुलांना 'सहकारा'चे प्रशिक्षण मिळते. २. प्रत्येक जण आपापल्या संगणकावर प्रात्यक्षिक करित असला, तर एकमेकांच्या 'प्रायव्हेसी'चा व बौद्धिक क्षमतेचा आदर राखणे. ३. यंत्रसामग्रीची अतिशय काळजीपूर्वक हाताळणी करणे आणि तंत्रज्ञान हाताळण्याच्या जबाबदारीचे भान येणे. ४. सिस्टिमच्या सुरक्षिततेची काळजी घेणे. म्हणजेच सीडी-फ्लॉपी व्हायरसमुक्त आहे की नाही, याची जाणीव विकसित करणे.

प्राथमिक इयत्तांपर्यंत विद्यार्थ्यांना फाईल्स हाताळण्याचे सर्व कौशल्य, माहिती सेव्ह करून तिचे वेगवेगळे प्रोग्रॅम वापरून विश्लेषण करणे, टेबल्स करणे, आर्ट्स गणितासह विज्ञान, सामाजिकशास्त्र यांच्या संदर्भातील टॅब्युलेशन करणे. स्पेलचेकसारख्या सुविधांचा वापर करणे आदींच्या वापराचे ज्ञान विद्यार्थ्यांना करून देता येऊ शकते.

यापुढील काळात शिक्षकांची भूमिका मर्यादित राहून संगणक हाच गुरू राहणार आहे, माहिती-तंत्रज्ञान हीच विद्यार्थ्यांची शाळा होणार आहे, असे बोलले जाते. अशा परिस्थितीत संगणकाच्या मदतीने स्वतंत्रपणे अभ्यास करण्याचे कौशल्य विकसित करणे आवश्यक आहे. त्यासाठी विद्यार्थ्यांमध्ये संगणकाचा स्क्रीन 'वाचण्याची' आणि त्यानुसार काप्रवाही करण्याची क्षमता व आत्मविश्वास निर्माण होणे आवश्यक आहे. त्याकरीता तरी संगणकाचे प्रशिक्षण देणारे शिक्षक व विद्यार्थ्यांमध्ये प्रभावी संवादाची गरज आहे.

* कॉ. गंगाधर मोहिते साहित्य पुरस्कार

संगमनेर तालुक्यातील राजापूर येथील गुरुदेव रवींद्रनाथ टागोर शासनमान्य सार्वजनिक वाचनालयातर्फे तीन साहित्य पुरस्कार देण्यात येणार आहेत. त्यासाठी कादंबरी, कथासंग्रह, कवितासंग्रह, समीक्षा, आत्मचरित्र, आत्मकथन, नाटक, ललितलेख संग्रह, साहित्य समीक्षा या साहित्य प्रकारातील ग्रंथ पाठवण्याचे आवाहन करण्यात आले आहे.

कॉ. गंगाधर मोहिते (नाना) हे कम्युनिस्ट चळवळीतील कार्यकर्ते होते. भूमीहीन शेतकरी, विडीकामगार आंदोलनात भाग घेऊन तुरुंगवासही भोगला. या वाचनालयाच्या जडण-घडणीमध्ये त्यांचे मोलाचे योगदान होते.

१ जानेवारी २००२ ते ३१ डिसेंबर २००४ या कालावधीत प्रकाशित झालेल्या पुस्तकांचाच विचार करण्यात येईल. पत्ता - सुखदेव मोहिते अध्यक्ष, रवींद्रनाथ टागोर वाचनालय, राजापूर ४२२ ६०५ संगमनेर, जि. अहमदनगर दूरध्वनी ०२४२५-२२२१८४. मोबा-९३७०१३३६९७ मुदत ३१ ऑगस्ट २००५.

* अंबाजोगाई येथे मायबोली संमेलन संपन्न

अंबाजोगाई येथे दिनांक २५ व २६ जून २००५ रोजी मराठी बोली साहित्य संमेलन झाले. नगराध्यक्ष राजकिशोर मोदी हे स्वागताध्यक्ष तर वऱ्हाडी कवी प्राचार्य विठ्ठल वाघ हे संमेलनाचे अध्यक्ष होते. उद्घाटन जागतिक मराठी अकादमीचे अध्यक्ष रामदास फुटणे, यांनी केले. डॉ. प्रतिमा इंगोले, सचिव हिरामण लांजे तसेच स्वागत समिती कार्यवाहक दिनकर जोशी वगैरे उपस्थित होते. विठ्ठल वाघ यांच्या अध्यक्षतेखाली निमंत्रितांचे कविसंमेलन झाले. यावेळी बोलीतील कविता सादर करण्यात आल्या.

बालमंच अंतर्गत शालेय विद्यार्थ्यांसाठी गप्पा - गाणी - गोष्टी या कार्यक्रमात गणपत व्यास, कृष्णा भोकरे, डॉ. हरिश्चंद्र बोरकर, आबासाहेब वाघमारे व दत्ता टोळ यांनी मुलांशी संवाद साधला.

* वारकरी संप्रदायात जपानी महिला!

विठ्ठलवाडीच्या दर्शनासाठी पायी चालत जाणाऱ्या वारकऱ्यांची परंपरा आपल्यासाठी पूर्वापार चालत आली आहे. संपूर्ण महाराष्ट्र व कर्नाटक सीमाभागातील वारकऱ्यांचा हा दरवर्षीचाच परिपाठ आहे. १९८० च्या दशकापासून एका जपानी महिलेनेही या वारीत प्रत्यक्ष सहभाग घेत भक्तिपंथासाठी जातीच्या, देशाच्या भिंती आड येऊ शकत नाहीत, ही गोष्ट दाखवून दिली आहे.

युरेको इकिनोया ही मूळची जपानमधील टोकियो येथील रहिवासी महिला १९७८ मध्ये भारतातील एका सेवाभागी संस्थेत योगदान देण्याच्या उद्देशाने भारतात आली आणि कालांतराने येथेच स्थिरावली. या कालावधीत तिला भारतीय संस्कृतीबाबत आस्था निर्माण झाली. तिने याचा अभ्यास करण्यासही सुरुवात केली. या अभ्यासातच तिला पंढरपूरच्या पायी दिंडीविषयी माहिती उपलब्ध झाली व १९८० मध्ये तिने या दिंडीत प्रत्यक्ष भाग घेण्याचा निर्णय घेतला.

१९८० मधील पायी दिंडी यशस्वीपणे पूर्ण केल्यानंतर तिची ही वारी सलगपणे सुरू झाली. मध्यंतरीच्या काळात आजारी पडल्याने फक्त एकच वर्ष ती सहभागी झाली नाही. मात्र, हा अपवाद वगळला तर तिचा सहभाग सलगपणे सुरू असून यंदाचे दिंडीचे तिचे पंचविसावे वर्ष आहे.

युरेको इकिनोयाने वारकरी संप्रदायाचा पूर्ण अभ्यास केला असून ज्ञानेश्वरी तुकारामाच्या ओव्या व हरिपाठाचे ती नियमित वाचन करते.

* भारतात ८८०५ कोटी रुपयांच्या मोबाइल हँडसेटची विक्री

मोबाइल सेवा देणाऱ्या कंपन्यांची देशात वेगाने आर्थिक भरभराट होत आहे.

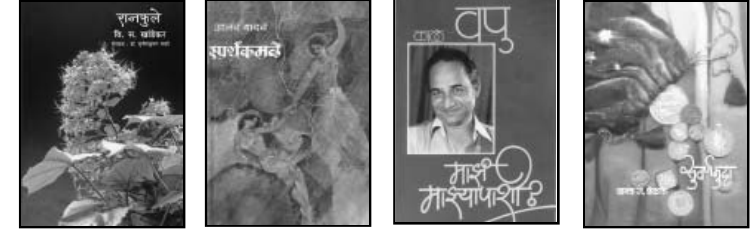
ललित गद्य...

ललित गद्य हा एक सर्वसमावेशक साहित्यप्रकार आहे. सौंदर्यानुभवाच्या पातळीवरील 'मीत्वा'चा शोध हा या साहित्यप्रकारात अधिक सहजपणे स्पष्टपणे वेगवेगळ्या रूपातून व्यक्त होतो. ललित गद्य हे लेखकाचा वाचकाशी अधिक जवळकीने संवाद घडवू शकते. कुठल्याही फॉर्ममध्ये न अडकता केलेले मुक्त लेखन म्हणजेच ललित लेखन. वाचकांशी संवाद साधणारी काही वाचनीय ललित पुस्तके...

स्नेहधारा	रणजित देसाई	९०
संचित	रणजित देसाई	६०
मंदाकिनी	वि. स. खांडेकर	४०
हिरवळ	वि. स. खांडेकर	५०
वायुलहरी	वि. स. खांडेकर	५०
अविनाश	वि. स. खांडेकर	५०
तिसरा प्रहर	वि. स. खांडेकर	६०
वासंतिका	वि. स. खांडेकर	६०
अजून येतो वास फुलांना	वि. स. खांडेकर	६०
रानफुले	वि. स. खांडेकर	७०
मुखवटे	वि. स. खांडेकर	७०
पहिले पान	वि. स. खांडेकर	७५
सांजसावल्या	वि. स. खांडेकर	८०
सायंकाल	वि. स. खांडेकर	८०
स्पर्शकमळे	आनंद यादव	१००
पाणभवरे	आनंद यादव	१२५
मातीखालची माती	आनंद यादव	४०
ग्रामसंस्कृती	आनंद यादव	१२५
साहित्यिकाचा गाव	आनंद यादव	९०

२० / ऑगस्ट २००५ : मेहता मराठी ग्रंथजगत

दुनिया तुला विसरेल	व. पु. काळे	५०
पाणपोई	व. पु. काळे	५०
निमित्त	व. पु. काळे	८०
फॅण्टसी एक प्रेयसी	व. पु. काळे	९०
प्रेममयी	व. पु. काळे	१००
माझं माझ्यापाशी?	व. पु. काळे	१००
कथा कथनाची कथा	व. पु. काळे	१२०
प्लेझर बॉक्स भाग -१	व. पु. काळे	१६०
प्लेझर बॉक्स भाग -२	व. पु. काळे	२००
वपुर्झा	व. पु. काळे	१८०
रंगपंचमी	व. पु. काळे	२००
सांगावेसे वाटले म्हणून..	शान्ता ज. शेळके	९०
संस्मरणे	शान्ता ज. शेळके	८०
रंगरेषा	शान्ता ज. शेळके	८०
सुवर्णमुद्रा	शान्ता ज. शेळके	८०
रेशिमरेघा	शान्ता ज. शेळके	७०
रंग सुखाचे	डॉ. रमा मराठे	८०
स्वभावाला औषध आहे	डॉ. रमा मराठे	१२०
धुमारे	माधवी देसाई	७०
टेक् २५ : भावना सोमय्या	अनु. अंजनी नरवणे	४००
वाईज अॅण्ड अदरवाईज : सुधा मूर्ती	अनु. लीना सोहोनी	१५०
गोष्टी माणसांच्या : सुधा मूर्ती	अनु. लीना सोहोनी	१३०
स्पीड पोस्ट : शोभा डे	अनु. अपर्णा वेलणकर	२५०
टोकियोच्या नभांगणातील चमकत्या तारका : फिलिस बर्नबाम	अनु. सुधा नरवणे	१८०
मालनगाथा : भाग २	इंदिरा संत	२००
मृदगांध	इंदिरा संत	१६०
पासंग	दया पवार	१००
जागल्या	दया पवार	५०

मेहता मराठी ग्रंथजगत : ऑगस्ट २००५ / २१

लाइफ स्ट्राइल	सुधीर गाडगीळ	१२०
तळयात... मळयात	विजया राज्याध्यक्ष	१२०
शेलका साज	शिवाजी सावंत	१२०
कांचनकण	शिवाजी सावंत	७०
आनंदाचे अंतरंग : मदर तेरेसा	अनु. फ्रान्सिस दिब्रिटो	७५
स्मरण-विस्मरण	नामदेव कांबळे	१२५
मद्य नव्हे, हे मंतरलेले पाणी	संकलन : अरुण शेवते	१२०
रंगल्या रात्री	संकलन : अरुण शेवते	८०
रात्र रंग	संकलन : अरुण शेवते	१८०
स्वप्नी जे देखिले २००५	संकलन : अरुण शेवते	९०
चित्तचित्रे २००५	संकलन : अरुण शेवते	९०
आठवणींचा मोहर	राजाभाऊ गवांदे	१६०
(आपटे वाचन मंदीर- इंदिरा संत पुरस्कार २००१/कोकण मराठी साहित्य परिषद पुरस्कार २००१ / वा.अ. रेगे वाङ्मयीन पुरस्कार, ठाणे २००१/ घनश्यामदास सराफ साहित्य पुरस्कार २००३)		
उद्याच्या सुंदर दिवसासाठी	नागनाथ कोतापल्ले	१००
(राज्य पुरस्कार ९९-२०००)		
चिंतनाच्या वाटा	डॉ. निर्मलकुमार फडकुले	९०
सुखशांतीच्या शोध्यात	अंजली ठकार	१००
शोध सुखाचा	संजीवनी वाडेकर	८०
बंजाऱ्यांचे घर	यशोधरा भोसले	१५०
(स्वामीकार रणजित देसाई पुरस्कार २००३)		
धामे : गुलजार	संपादन : अनंत दीक्षित	६०
ओसरलेले वादळ	कुमार केतकर	१८०
मोनालिसाचे स्मित	कुमार केतकर	१२०
या सुखांनो २००४	सुरेश नाईक	१७०

मोबाइलसाठी लागणाऱ्या हॅंडसेटची निर्मिती करणाऱ्या कंपन्याही मागे नाहीत. मार्च २००५ अखेरीस संपलेल्या आर्थिक वर्षात भारतातील हॅंडसेटची बाजारपेठ ८८०५ कोटी रुपयांची झाली असल्याचे, 'सेल्युलर ऑपरेटर्स असोसिएशन ऑफ इंडिया'च्या अहवालात नमूद केले आहे.

बाजारपेठेत 'जीएसएम'हॅंडसेटचा वाटा ८४ टक्के आहे. त्यातही नोकियाने बाजी मारली असून ६२.३ टक्के हिस्सा व्यापला आहे. 'सीडीएमए' तंत्राच्या हॅंडसेटची बाजारपेठ १६ टक्के म्हणजे १४२१ कोटी रुपयांची आहे.

'जीएसएम' तंत्रातील हॅंडसेटमध्ये नोकियापाठोपाठ सॅमसंगच्या हॅंडसेटने ११.३ टक्के तर मोटोरोलाच्या हॅंडसेटने ९.२ टक्के व्यवसाय मिळवला आहे. त्यानंतर सोनी एरिक्सन (चार टक्के), एलजी (२ टक्के) ब्रॅंडच्या हॅंडसेटना मागणी आहे. सागेम, अल्काटेल, बॅक, बर्ड, सिमेन्स, फिलिप्स, ब्लॅकबेरी, क्रोम, एचपी, पाम, केजन या कंपन्यांच्या हॅंडसेटचा वाटा १०.३ टक्के आहे.

'जीएसएम'मध्ये एलजीचे हॅंडसेट स्पर्धेत खूप मागे पडले असले तरी 'सीडीएमए'च्या तंत्रात एलजीचे हॅंडसेट निर्विवाद अग्रगण्य आहेत.

त्यांचा बाजारातील वाटा ५९.१ टक्के एवढा आहे तर नोकियाला दुसऱ्या स्थानावर (१७.६ टक्के) समाधान मानावे लागले आहे. सॅमसंग, मोटोरोला व क्योसेराने अनुक्रमे ६.३, ५.३ आणि ५.२ टक्के बाजारपेठ मिळवली आहे.

* मराठी दलितसाहित्य जागतिक पातळीवर

दलितांवरील अन्यायाचे विदारक चित्रण असलेले दलितसाहित्य आता जागतिक पातळीवर जाणार आहे. दलितसाहित्याचे जनक मानले जाणारे शंकरराव खरात यांच्या 'सांगावा' या कथेसह दहा मराठी दलितकथा ऑक्सफर्ड युनिव्हर्सिटी प्रेस इंग्रजीमधून प्रकाशित करणार आहे.

'अन अँथॉलॉजी ऑफ दलित लिटरेचर' हे दलित कथांचे संकलन प्रकाशित करण्याचा प्रकल्प ऑक्सफर्ड युनिव्हर्सिटी प्रेसने हाती घेतला आहे. विविध भाषांतील ५० हिंदुस्थानी लेखकांच्या कथांचा या खंडात समावेश करण्यात येणार आहे. अण्णाभाऊ साठे, बाबूराव बागूल, शंकरराव खरात, दया पवार, बंधू माधव, अर्जुन डांगळे, वामन होवाळ, योगीराज वाघमारे आणि ऊर्मिला पवार या मराठी लेखकांच्या कथांच्या या खंडामध्ये समावेश असेल.

'सांगावा' या खरातांच्या कथेमध्ये गावकी करणाऱ्या दलितांच्या शोषणाचे विदारक चित्रण करण्यात आले आहे. रामा महार हा या कथेचा नायक असून, गावामध्ये मयत झाल्यानंतर निरोप देण्याचे काम त्याच्याकडे आहे. हा निरोप घेऊन गेल्यानंतरही त्याच्याकडून वेगवेगळ्या प्रकारचे काम करून घेतले जाते. त्याच्या उपेक्षित जीवनाचे प्रत्ययकारी चित्रण या कथेत आले आहे.

स्वातंत्र्योत्तर काळात दलित साहित्यिकांची एक पिढीच उदयास आली. आंबेडकरी चळवळीच्या पार्श्वभूमीवर दलितांच्या जीवनामध्ये झालेले बदल आणि दलितांची

घुसमट या साहित्यात प्रकट झाली आहे. या सर्व साहित्याचे प्रतिनिधीत्व या दहा कथा आंतरराष्ट्रीय पातळीवर करणार आहेत. अण्णा भाऊ साठे यांच्या 'स्मशानातील सोन' या कथेचाही या पुस्तकात समावेश आहे. दलित साहित्याचा अशा प्रकारचा खंड प्रथमच तयार होत आहे.

* 'मातृभाषेला राजभाषेचा दर्जा मिळणे गरजेचे'

शिक्षण हे मातृभाषेतूनच झाले पाहिजे. मातृभाषेला जोपर्यंत दर्जा मिळत नाही तोपर्यंत आपली अधोगती होतच राहणार, असे उद्गार ज्येष्ठ पत्रकार दि. रणदिवे यांनी काढले.

मराठी भारतीतर्फे आयोजित लोककवी वामनदादा कर्डक काव्य स्पर्धेच्या पारितोषिक वितरण समारंभात ते बोलत होते. या प्रसंगी ज्येष्ठ साहित्यिक प्रा. अरुण कांबळे यांच्या हस्ते रणदिवे यांना मराठी भूषण पुरस्काराने सन्मानित करण्यात आले. स्पर्धेत संदेश कुडतरकर यांच्या 'नापास' या कवितेने प्रथम पारितोषिक पटकावले. गीतेश गजानन शिंदे यांच्या 'म्यां शाळेत कशाला आलो' या कवितेला दुसरे तर कस्तुरी फाटक हिच्या 'तोच तो २६ जानेवारी' या कवितेला तिसरे पारितोषिक मिळाले. या स्पर्धेकरिता राज्यभरातून जवळपास ३०० कविता आल्या होत्या. प्रा. उत्कर्षा लाड परीक्षक होत्या.

प्रा. कांबळे म्हणाले की, ज्यांची भाषा दरिद्री असते ते लोकही दरिद्री असतात. मराठीची आज तशी अवस्था झाली आहे. मराठी ही जागतिक दर्जाची भाषा असूनही दुर्दैवाने आज ती मागे पडत चालली असल्याची खंत त्यांनी व्यक्त केली.

* डॉ. निर्मलकुमार फडकुले यांच्या तीन पुस्तकांचे प्रकाशन

ज्येष्ठ साहित्यिक प्रा. डॉ. निर्मलकुमार फडकुले यांनी लिहिलेल्या 'दीपमाळ', 'अजून जग जिवंत आहे' आणि 'प्रिय आणि अप्रिय' या तीन ललितलेखसंग्रहांचे प्रकाशन आंध्र प्रदेशचे राज्यपाल सुशीलकुमार शिंदे यांच्या हस्ते करण्यात आले.

'फडकुले यांच्या लेखनात समाज घडवण्याची ताकद आहे. फडकुले सर आता वार्धक्याकडे झुकले असले तरी जीवनाचे तत्त्वज्ञान त्यांना वार्धक्याकडे जाऊ देत नाही. वार्धक्यातील सौंदर्यदेखील ते सुरेख पद्धतीने टिपतात', असे उद्गार शिंदे यांनी प्रकाशन सोहळ्यात काढले.

या प्रकाशन समारंभाच्या वेळी गृहराज्यमंत्री सिद्धराम म्हेत्रे, सोलापूरचे महापौर विठ्ठल जाधव, सोलापूर विद्यापीठाचे कुलगुरू डॉ. ईरेश स्वामी, डॉ. गो. मा. पवार, रामदास फुटाणे, बाबुराव सौंदर्गीकर, प्रा. सुहास पुजारी प्रभृती उपस्थित होते. सुविद्या प्रकाशनाने ही पुस्तके प्रकाशित केली आहेत.

* कोकणी साहित्य विकासासाठी पुरेसा निधी देण्याची गरज

कर्नाटकात ३७ लाख कोकणी भाषिक असून कर्नाटक सरकारने कोकणी साहित्याच्या विकासासाठी पुरेसा निधी उपलब्ध करून द्यावा, असे आवाहन गोवा कोकणी अकादमीचे अध्यक्ष पुंडलिक नायक यांनी केले.

कर्नाटक कोकणी साहित्य अकादमीतर्फे साहित्य, कला आणि लोकगीत क्षेत्रासाठी देण्यात येणाऱ्या पुरस्कारांचा वितरण समारंभ कुमार गंधर्व रंगमंदिरात पार पडला. यावेळी ते प्रमुख पाहुणे म्हणून बोलत होते. अध्यक्षस्थानी महापौर वंदना बेळगुंदकर होत्या. आमदार रमेश कुडची, बेळगाव जिल्हा कोकणी परिषदेचे अध्यक्ष व्ही. व्ही. शेणॉय, कर्नाटक कोकणी अकादमीचे अध्यक्ष एरिक ओझेरीओ, अकादमीचे निबंधक दुगाप्पा कज्जेकर व्यासपीठावर होते.

पुंडलिक नायक पुढे म्हणाले, गोव्यात साडेतेरा लाख कोकणी भाषिक आहेत. पण कोकणी अकादमीसाठी गोवा सरकारकडून ६५ लाख रुपयांचे अनुदान मिळते. कर्नाटकातील कोकणी भाषिकांची संख्या गोव्याहून दुप्पट असल्यामुळे त्या प्रमाणात कर्नाटक सरकारने अनुदान द्यावे. लिपी ही भाषेची ओळख आहे. राज्य घटनेतील तरतुदीनुसार कोकणी ही राष्ट्रीय भाषा असून लिपी देवनागरी आहे. पण कोकणी भाषिकांनी 'लिपी'चे बंधन न बाळगता कोकणीच्या विकासासाठी प्रयत्न करावा, असे आवाहन त्यांनी केले.

दुगाप्पा कज्जेकर यांनी व पाहुण्यांचा आणि पुरस्कार विजेत्यांचा परिचय करून दिला. यानंतर साहित्य क्षेत्रातील पुरस्कारविजेत्या ग्लेडियस रेगो, कोकणी साहित्यातील विनोदाचे बादशहा फेलिक्स सालढाणा आणि कोकणी - खावी लोककलेच्या संवर्धनासाठी झटणाऱ्या नारायण खारवी यांचा पुंडलिक नायक यांच्या हस्ते शाल, स्मृतिचिन्ह, मानपत्र व रोख दहा हजार रुपये अशा स्वरूपात हा पुरस्कार प्रदान करण्यात आला. पुरस्कारविजेते नारायण खारवी यांनी आपला सन्मान म्हणजे समस्त कोकणी भाषिकांचा सन्मान असल्याचे यावेळी सांगितले.

आमदार रमेश कुडची यांनी पुरस्कार विजेत्यांना शुभेच्छा दिल्या. वंदना बेळगुंदकर यांचे अध्यक्षीय भाषण झाले. कार्यक्रमाचे सूत्रसंचालन व आभारप्रदर्शन प्रा. व्हिन्सेंट अल्वा यांनी केले. शेवटी यल्लापूर येथील सिद्धी कला संस्कृती पथकाचा लोकनृत्य कार्यक्रम झाला.

* आदिवासी भाषांकडे लक्ष हवे

महाराष्ट्र आदिवासी समाज विखुरलेला आहे. त्यांची एक वेगळी भाषा आहे, संस्कृती आहे, वेषभूषा आहे. या विखुरलेल्या आदिवासी समाजात गोंडी, (कोया) कोलाम, माडिया, कोरकू, पावरी, भिल्ली, मावची इत्यादी भाषा बोलल्या जातात. या भाषा जतन करावयाच्या असतील तर त्यासाठी महाराष्ट्र शासनाने विशेषतः शिक्षण खाल्याने त्यांच्याकडे लक्ष दिले पाहिजे. आदिवासी समाज, त्यांची भाषा, त्यांची संस्कृती जपायची असेल तर 'भाषा' हेच माध्यम महत्त्वाचे आहे. शिक्षण घेतलेले काही आदिवासी स्वतःची मूळ भाषा बोलण्यास कचरतात. हा थोडा पुढारलेला आदिवासी मागे पडलेल्या अन्य आदिवासीपेक्षा स्वतःला वेगळे समजू लागतो. आपली मूळ भाषा बोलणे त्यांना कमीपणाचे वाटते.

पंधराव्या शतकात वेगवेगळ्या समाजांच्या सुमारे पंधरा हजार बोलीभाषा होत्या. परंतु त्यातील बऱ्याचशा नामशेष झालेल्या आहेत. आज सहा हजार

आठशे भाषा संस्कृतीला धरून आहेत. आजही आदिवासी समाज गर्तेत आहे. खंडप्राय भारताचा मूळ निवासी आजही विविध समस्यांना तोंड देत जीवन जगतो आहे. मूठभर आदिवासी बांधव शिकले, सुधारले, सुखी झाले म्हणजेच सर्वच आदिवासी बांधव शिकले, सुधारले असे होत नाही. आजही अनंत संकटांना त्यांना सामोरे जावे लागते. त्यांच्या बाबतीत आपल्या मनात तळमळ असायला हवी. कुपोषणाने अनेक आदिवासी मुले मृत्यूच्या दाढेत आहेत. कितीतरी मुले मृत्युमुखी पडली आहेत. कितीतरी आदिवासी आजही बेघर आहेत. अन्न, वस्त्र, निवारा व शिक्षण या आवश्यक गरजांची पूर्तता होत नाही. आदिवासी आश्रम शाळा म्हणजे काही लोकांसाठी चरण्याचे कुरण झाले आहे. घरी खायला मिळत नाही म्हणून मुलांना शासकीय आदिवासी आश्रम शाळेत घातले जाते. अशा स्थितीत शिक्षणाचा विचार मनात तरी येत असेल का?

देशातील आदिवासींना मूळ प्रवाहात आणण्यासाठी, त्यांचा विकास करण्यासाठी केंद्र शासनाने विशेष मोहीम हाती घेतली आहे.

आज देशात सहा कोटी ७८ लाख आदिवासी आहेत. यशपाल तोमर यांच्या नेतृत्वाखाली एक समिती त्यासाठी काम करणार आहे. त्यात आदिवासींच्या समस्या, वैद्यकीय सोईची आवश्यकता, विविध योजना, त्यांच्या तयार केलेल्या वस्तूंना बाजारपेठ उपलब्ध करून देणे अशा उद्दिष्टांचा समावेश आहे.

आदिवासी समाजातील मुलांना थेट मराठी पाठ्यपुस्तकाद्वारे शिकवण्यापेक्षा बोलीभाषेवरून (मातृभाषेतून) मराठीकडे आणण्याची कल्पना प्रथम १९७५ मध्ये विचारात घेतली होती परंतु ३० वर्षे झालीतरी आदिवासी बोलीभाषेत पाठ्यपुस्तके तयार झालेली नाहीत. आदिवासी मुलांशी सुसंवाद साधणारी पुस्तके हवीत, विज्ञानयुगाकडे झेप घेणारी पुस्तके हवी आहेत. घरात इंग्रजीचे वातावरण नसताना इंग्रजी माध्यमाच्या शाळेत शिकावे लागणाऱ्या मुलांचे जसे हाल होतात तसेच हाल आदिवासी मुलांचे मराठी शिकताना होत असतात. कठीण परिस्थितीत अपरिचित भाषा आत्मसात करायची, तिच्यातून शिकायचे आणि 'गुणवत्ता' सिद्ध करायची, अशा अवस्थेला आदिवासी मुले वर्षानुवर्षे तोंड देत आहेत. म्हणून 'वाचन - लेखन हमी कार्यक्रम' अभिनंदनीय आहे. हा उपक्रम दहा वर्षांपूर्वीच व्हायला हवा होता. अशा प्रकल्पातून आदिवासी मुलांतील 'गुणवत्तेला' नक्कीच संधी मिळेल.

* लेसन घेण्यासाठी मराठी शाळेत इंग्रजी माध्यमाचे विद्यार्थी!

बी. एड. इंग्रजी माध्यमाच्या प्रवेशाचा घोळ अद्यापि मिटलेला नसताना लेसन घेण्यासाठी मराठी शाळेत इंग्रजी माध्यमाच्या विद्यार्थ्यांना पाठवले जात असल्याचा 'अजब' प्रकार निदर्शनास आला आहे. त्यामुळे काही इंग्रजी व मराठी शाळांचे मुख्याध्यापक उच्च शिक्षण मंत्र्यांना भेटून, हे धोरण बदला अशी मागणी करणार आहेत.

शाळेत इंग्रजी माध्यमात शिकलेल्या १०० पेक्षा अधिक बी. एड. विद्यार्थ्यांना

शासनाने प्रवेश नाकारल्याची तक्रार खासगी संस्थाचालकांनी सरकारकडे केली असताना मराठी शाळेत इंग्रजी माध्यमाचे विद्यार्थी पाठ घेण्यासाठी जात असल्याने विद्यार्थी हवालदिल झाले आहेत. मुंबईत इंग्रजी माध्यमाची २२ बी. एड. महाविद्यालये असून दक्षिण मुंबईतील आणि वांद्रे येथील महाविद्यालयांमधील विद्यार्थ्यांना शिकताना 'लेसन' घ्यावे लागतात. पण या विद्यार्थ्यांना इंग्रजी शाळेत पाठविण्याऐवजी चक्क मराठी शाळेत पाठविण्यात आले. परंतु या विद्यार्थ्यांना मराठी धड बोलता येत नाही आणि समजतही नाही. त्यामुळे ते मराठी विद्यार्थ्यांना मराठीत धडे कसे शिकवणार, असा कळीचा मुद्दा पहिल्याच दिवशी उपस्थित झाला. मराठी विद्यार्थ्यांसमोर बी.एड.च्या विद्यार्थ्यांचे हसे होण्याची वेळ आली. बी.एड. विद्यार्थ्यांना इंटरनल लेसन घेणे सक्तीचे असते. त्याचे ५० गुण त्यांना मिळतात. पण हा नवा घोळ उद्भवल्याने या विषयाचे गुण कसे मिळणार, अशी चिंता त्यांना भेडसावत आहे.

त्याचबरोबर सरकारी यंत्रणेने प्रवेश दिलेल्या मराठी माध्यमातील अनेक विद्यार्थ्यांनी इंग्रजी माध्यम बदलण्याची लेखी वा तोंडी मागणी उच्च शिक्षण सहसंचालक मुन्वर अली यांना भेटून केली. 'आम्हाला इंग्रजी माध्यमातून शिक्षण घेणे जमणार नाही. त्यामुळे इंग्रजी माध्यम बदलून मराठीतून शिक्षण व परीक्षा घेण्याची परवानगी द्यावी असे मराठी माध्यमातील विद्यार्थ्यांचे म्हणणे आहे.'

* डॉ. आंबेडकरांच्या सहवासातील आठवणी

डॉ. आंबेडकरांनी सिद्धार्थ कॉलेजच्या स्थापनेपासूनच इथे शिकण्याची संधी दिली आणि त्यामुळेच त्यांच्या सहवासात आपल्याला अनेक गोष्टी शिकता आल्याचे माजी केंद्रीय मंत्री आणि सिद्धार्थ महाविद्यालयाचे माजी प्राध्यापक मधु दंडवते यांनी सांगितले. भारतरत्न डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांनी सुरू केलेल्या 'पीपल्स एज्युकेशन सोसायटी'च्या स्थापनेस ६० वर्षे पूर्ण झाल्याच्या निमित्ताने मुंबई विद्यापीठाच्या शाहीर अमरशेख सभागृहात ते बोलत होते. यावेळी नियोजन आयोगाचे सदस्य व सिद्धार्थ महाविद्यालयाचे माजी विद्यार्थी डॉ. भालचंद्र मुणगेकर, 'लोकसत्ता'चे संपादक कुमार केतकर, पीपल्स एज्युकेशन संस्थेचे सचिव डी. जे. गांगुडे व सिद्धार्थ महाविद्यालयाच्या प्राचार्या क्रांती जेजुरीकर उपस्थित होत्या.

२५ वर्षे सिद्धार्थ महाविद्यालयात भौतिकशास्त्र शिकवल्यानंतर आज एवढ्या वर्षांनी संस्थेत पुन्हा पाऊल ठेवताना आनंद आणि दुःखाची भावना एकाचवेळी दाटून आल्याचे दंडवते म्हणाले. पोर्तुगालच्या लढ्यासाठी महाविद्यालयातील नोकरी सोडून जातानाचा व प्रत्यक्ष लढ्याचा प्रसंग त्यांनी यावेळी उभा केला. तसेच आपल्या राजकीय आयुष्यातले काही अनुभव त्यांनी कथन केले.

नियोजन आयोगाचे अध्यक्ष डॉ. मुणगेकर यांनी यावेळी सिद्धार्थ महाविद्यालयात असतानाच्या आठवणी सांगितल्या. मागासवर्गीय विद्यार्थ्यांना आरक्षण देण्याच्या प्रसंगी नेहमीच गुणवत्तेची ओरड होते. हा दांभिकपणा असून या मानसिकतेतून

बाहेर आले पाहिजे, असे ते म्हणाले. त्यामुळे दोन हजार वर्षे शिक्षणापासून वंचित राहिलेल्या या समाजाच्या शिक्षणासाठी पीपल्स एज्युकेशन संस्थेची स्थापना करणाऱ्या डॉ. आंबेडकरांविषयी कृतज्ञता व्यक्त केली. तसेच बिगर अस्पृश समाजाला गुलामगिरीच्या मानसिकतेतून बाहेर येण्याचे आवाहन त्यांनी केले.

भारतात घेतली जाणारी पदवी ही जागतिक पातळीवर नवचातुर्वर्ण्यातील कनिष्ठ दर्जाची ठरते. त्यामुळे परदेशी शिक्षण मिळू न शकणाऱ्या विद्यार्थ्यांमध्ये न्यूनगंड निर्माण होतो. यातून बाहेर पडण्यासाठी विद्यार्थी इंग्लंड, अमेरिकेकडून दिल्या जाणाऱ्या कॉर्पोरेट शिक्षणपद्धतीचा स्वीकार करतात. दोन वर्षे भारतात शिकून एखाद्या वर्षासाठी किंवा काही महिन्यांसाठी परदेशी जातात. अशाप्रकारे शिक्षणक्षेत्रातही अमेरिका, इंग्लंड यांनी गुलामगिरीला सुरुवात केली असल्याचे प्रतिपादन 'लोकसत्ता'चे संपादक कुमार केतकर यांनी केले.

केतकर म्हणाले की, परदेशी शिक्षण न मिळाल्याचा विद्यार्थ्यांमधला न्यूनगंड कमी करण्यासाठी डॉ. आंबेडकरांनी उभारलेल्या चळवळीची गरज आहे. पीपल्स एज्युकेशन सोसायटीची स्थापना स्वातंत्र्यापूर्वीच्या काळात झाली. शिक्षण क्षेत्रातील चळवळीतून फारसे पैसे नसतानाही या संस्थेची स्थापना डॉ. आंबेडकरांनी केली. पण आज मात्र अशी संस्था उभारायची म्हणजे मोठी रक्कम किंवा अनुदान लागते. त्यामुळे चळवळीतून आलेल्या शिक्षणसंस्था महत्त्वाच्या ठरतात. तसेच स्वातंत्र्यानंतरच्या काळात मोठी स्थित्यंतरे होऊनही ही संस्था तगून राहिली हे विशेष असल्याचे त्यांनी सांगितले.

पीपल्स एज्युकेशन सोसायटीला ६० वर्षे पूर्ण झाल्याच्या निमित्ताने आजी माजी शिक्षकांचा सत्कारही करण्यात आला.

* सावरकर ते सोनुने : 'काळ्या पाण्या'चा साहित्य प्रवास

अंदमानशी मराठी माणसाचं अतूट नातं जुळलं ते स्वातंत्र्यवीर वि. दा. सावरकरांच्या 'माझी जन्मठेप' या अजरामर साहित्यकृतीमुळे! स्वातंत्र्यलढ्याचा जाज्वल्य इतिहास जिवंत करणाऱ्या या पुस्तकानंतर मात्र साहित्यात अंदमानकडे दुर्लक्ष झालं. पण अंदमानच्या तुरुंगात शिक्षा भोगल्यानंतर त्याच बेटांवर उर्वरित आयुष्य काढण्याच्या निर्णय घेणाऱ्यांवर जालंदर सोनुने यांनी लिहिलेल्या कादंबरीचे प्रकाशन अंदमान निकोबारचे नायब राज्यपाल प्रा. राम कापसे यांच्या हस्ते ४ जुलैला झाले.

राज्याच्या भेसळ प्रतिबंधक विभागाचे संचालक सोनुने यांच्या 'काला पानी' या कादंबरी प्रकाशनासाठी प्रसिद्ध अभिनेते खासदार राज बब्बर उपस्थित होते. ज्येष्ठ समीक्षक शंकर सारडा आणि डॉ. रमेश धोंगडे हे प्रमुख पाहुणे होते. नेहमीपेक्षा वेगळे असणारे हे पुस्तक प्रसिद्ध करताना आनंद होत असल्याचे दिलीपराज प्रकाशनाचे राजीव बर्वे यांनी सांगितले.

प्रकाशनापूर्वीच गाजलेल्या 'काला पानी'चे क्रमशः अभिवाचन आकाशवाणीच्या

नागपूर केंद्रावर यापूर्वीच झाले आहे. सोनुने यांनी त्यापूर्वी 'भारताचे नंदनवन आंदमान-निकोबार' हे पुस्तकही लिहिले आहे. सहा मे १९७७ रोजी अंदमानाच्या भूमीवर पाऊल ठेवले आणि रोमांचित झालो. मातृभूमीच्या गुलामगिरीच्या शृंखला तोडण्यासाठी प्राणार्पण करणाऱ्या क्रांतिकारकांची ही पावन भूमी जवळून पाहण्याची संधी मिळाली. त्यामुळेच ही कादंबरी लिहण्याची प्रेरणा मिळाली, असे सोनुने म्हणाले. सोनुने तेथे केंद्रीय लोकसेवा आयोगाकडून प्रथमश्रेणी अधिकारी म्हणून १२ वर्षे राहिले.

'काला पानी' हे शीर्षक देताना स्वातंत्र्यवीर सावरकरांचे 'काळे पाणी' हे शीर्षक आपल्या डोळ्यापुढे होते, असे सोनुने यांनी सांगितले. प्रचारकी धाटणीला थारा न देता या कादंबरीत त्या भागातील राष्ट्रीय एकात्मता आणण्याचा प्रयत्न केला आहे, तसेच क्रांतिकारकांच्या यातनांचे वास्तववादी वर्णनही त्यामध्ये आहे. बंदीजन म्हणून देशभरातून आलेल्या सर्व धर्मातील लोकांचे ते एक अनोखे नंदनवनच आहे असे सोनुने म्हणाले.

स्वातंत्र्य मिळून ५८ वर्षे झाली तरी 'काळ्या पाण्या'च्या शिक्षेचे ठिकाण म्हणून अंदमान द्वीपाला लागलेला डाग अजूनही पुसला गेला नाही, असे सांगून सोनुने म्हणाले की, लोकांच्या मनातली ही धारणा बदलण्यासाठी आपण या बेटाचा सखोल अभ्यास केला आणि त्यावर विपुल लेखनही केले. तसेच अंदमानातील लोककथांनाही प्रसिद्धी दिली.

मराठी साहित्यात लिखाणासाठी केंद्र सरकारकडून मिळालेल्या शिष्यवृत्तीसाठी 'अंदमान-निकोबार बेटांमधील राष्ट्रीय एकात्मता' हा विषय निवडला. त्यातून 'भारताचे नंदनवन : अंदमान' या पुस्तकाची निर्मिती झाली.

* साहित्यप्रेमातून उभी राहिलेली संस्था

वाचनालये अनेक असतात; पण सांगलीच्या श्री गणेश वाचनालय या खाजगी वाचनालयाने आपले वेगळेपण जपण्यात विशेष यश संपादन केले आहे. येथील हणमंत गणेश गाडगीळ व विश्वनाथ गणेश गाडगीळ या दोन पुस्तकप्रेमी बंधूंनी एक छंद म्हणून सांगलीत सुरू केलेल्या या वाचनालयाने नुकतीच ३५ वर्षे पूर्ण केली. सरकारची वा महापालिकेची आर्थिक मदत नसली तरीही जिद्दीने त्यांनी हे वाचनालय चालविले आहे. पुण्यातील सरस्वती वाचनालयाचे एस. एम. ठकार यांचेही त्यासाठी प्रोत्साहन मिळाले.

सन १९९५ हे गणेश वाचनालयाचे रौप्यमहोत्सवी वर्ष होते. त्यावेळी डॉ. श्रीराम लागू, अरविंद गोखले, चंद्रकांत गोखले यांची भाषणे, श्यामला भावे यांचे सुश्राव्य गायन असा कार्यक्रम झाला. याचवेळी एक कायम स्वरूपी नोंदणीकृत संस्था असावी हा विचार पुढे आला आणि 'श्री गणेश ग्रंथालय व सांस्कृतिक मंडळ' या नावाने ते साहित्य चळवळीचे एक केंद्र बनले. लहान मुलांमध्ये वाचनाची आवड निर्माण व्हावी, यासाठी 'गोष्टीवेल्हाळ घर' या उपक्रमाद्वारे

कथाकथन स्पर्धा घेतल्या जातात. नेत्रदान, देहदान संकल्प फॉर्मस् भरून घेणे, रक्तदान करणे हे उपक्रमही सुरू आहेत.

वर्धापन दिनाच्या निमित्ताने आजवर श्रीकांत सिनकर, द. मा. मिरासदार, पद्माकर गोवईकर, रणजित बुधकर, व्यंकटेश माडगुळकर, रमेश मंत्री, रत्नाकर मतकरी, रवींद्र पिंगे, अरविंद पटवर्धन, ग. वा. बेहरे, सुभाष भेंडे, राम नगरकर, शि. द. फडणीस, मंगेश पाडगांवकर, विद्याधर गोखले, शांता शेळके, गंगाधर गाडगीळ, सुधीर मोघे, सुहास शिरवळकर, संजय मोने, शं. ना. नवरे, डॉ. अरुणा ढेरे अशा अनेक नामवंतांनी येथे हजेरी लावली आहे. या वर्षी कविवर्य नारायण सुर्वे यांना निमंत्रित करण्यात आले होते.

वाचन हे प्रत्येक व्यक्तीच्या वैचारिक उभारणीत मोलाचे कार्य करते. पण 'दूरदर्शन' व वाहिन्यांमुळे सभासद कमी होत आहेत. वाचनालय चालू ठेवण्याच्या कामी प्रा. म. द. हातकणंगलेकर, प्रा. वैजनाथ महाजन, विजय काळे, प्रकाश आपटे, ग्रंथपाल मारुती गायकवाड यांची मोलाची मदत आहे असेही गाडगीळ यांनी आवर्जून सांगितले.

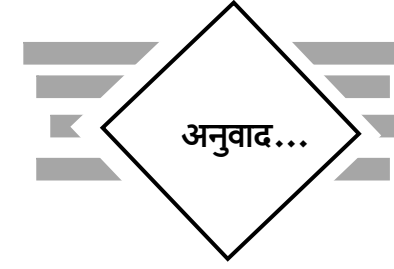
* 'जवळीक' तर्फे 'गुलजार बोलतो - त्याची कविता होते' सादर

सोलापूरच्या 'जवळीक' संस्थेतर्फे सोमवार २५ जुलै २००५ ह्या दिवशी 'भरत नाट्य मंदीरात' 'गुलजार बोलतो... त्याची कविता होते' आणि 'गीत मेघदूत' असे दोन कार्यक्रम सादर करण्यात आले. गुलजार - एक कवी कालिदास - एक महाकवी! प्रसिद्ध कवयित्री डॉ. अरुणा ढेरे यांच्या प्रमुख उपस्थितीत हे कार्यक्रम सादर करणाऱ्या 'जवळीक' संस्थेतर्फे ह्या आधी राजन खान यांच्या 'विनशन', शांता शेळके यांच्या साहित्यावर आधारित 'सांगावेसे वाटले म्हणून' डॉ. अरुणा ढेरे यांच्या 'कृष्णाकिनारा'- यांचेही अभिवाचनाचे लक्षणीय कार्यक्रम झाले आहेत.

'गुलजार'च्या कार्यक्रमास किलोस्कर न्युमॅटिक्सचे मॅनेजिंग डायरेक्टर 'हरी मुस्तीकर' आणि मॅजिक आयचे 'नक्षत्रांचे देणे' 'सर्वदूर पसरवणारे' श्रीरंग गोडबोले यांचीही उपस्थिती होती. 'बालसाहित्यात' अग्रगण्य नांव असलेले श्रीमान दत्ता टोळ व प्रा. विलास पाटील ही उपस्थित होते. अमोल चाफळकर यांनी गुलजारांच्या आयुष्याचा मराठी आलेख चितारलेला आहे. कार्यक्रमाची संकल्पना आणि दिग्दर्शन शशीकांत लावणीस यांचे होते. 'रावीपार' आलेल्या गुलजारांच्या कवितांवर आधारित कार्यक्रम श्रवणीय झाला. संगीत निखील रासकर यांचे होते. संगीत संयोजन सौ. वनिता म्हैसकर यांचे.

कालिदासांचं मेघदूत रसिक मनावर अनेक शतके आनंदाचा वर्षाव करत आहे. सौ. विजया जहागिरदारांच्या लेखणीतून उतरलेला मराठी आविष्कार 'गीत मेघदूत' कवितांचं अभिवाचन आणि गायन ही रसिकांना मेजवानी ठरली. विद्या लिमये, शशीकांत लावणीस यांच्यासह संतोष कुलकर्णी, देवेंद्र आयाचित, जयंत जोशी हे सहभागी होते. दीपक कलढोणे यांची गाणी सुश्राव्य झाली.

३० / ऑगस्ट २००५ : मेहता मराठी ग्रंथजगत

वाचनाची आवड समृद्ध झाली की, निव्वळ एका भाषेतलं साहित्य वाचून खऱ्या रसिकाचं मन भरत नाही. जगाच्या कानाकोपऱ्यात नांदणाऱ्या संस्कृती, मानवी जीवन, जीवनसंघर्ष, नाट्य यांची ओळख अनुवादित साहित्यातून होते आणि आपल्या अनुभवविश्वाच्या कितीतरी दूरच्या टप्प्यावरच्या जीवनाची अनुभूती आपल्या भाषेत घेता येते. अनुवादात एक साहित्यकृतीच नाही तर एक संस्कृती एका भाषेतून दुसऱ्या भाषेत पोचत असते.

इंग्रजी साहित्यातील हे काही निवडक अनुवाद...

कादंबरी

मायकेल क्रायटन

काँगो	अनु. अरुण मांडे	१६०
डिस्व्लोजर	अनु. माधव कर्वे	२२०
ज्युरॅसिक पार्क	अनु. डॉ. प्रमोद जोगळेकर	२५०
द लॉस्ट वर्ल्ड	अनु. डॉ. प्रमोद जोगळेकर	२२०
टाइमलाइन	अनु. डॉ. प्रमोद जोगळेकर	३६०

मारिओ पुझो

द फोर्थ के	अनु. वनिता सावंत	२००
द लास्ट डॉन	अनु. अनिल काळे	३५०
ओमेर्ता	अनु. अनिल काळे	२२०

ऑलिस्टर मॅक्लीन

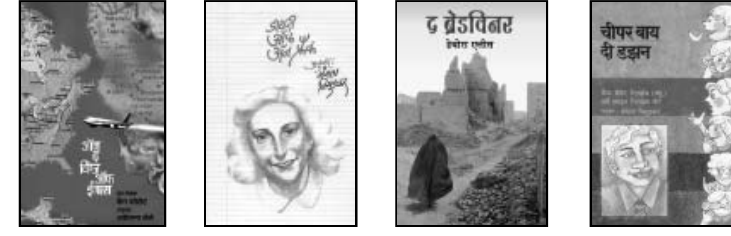
फिअर इज द की	अनु. अशोक पाध्ये	१६०
द गोल्डन गेट	अनु. अशोक पाध्ये	२२०

मेहता मराठी ग्रंथजगत : ऑगस्ट २००५ / ३१

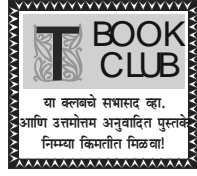
द गोल्लन रॉन्डेव्ह	अनु. अशोक पाध्ये	२००
द डार्क क्रुसेडर	अनु. अशोक पाध्ये	२४०
जॉन ग्रिशॅम		
द रेनमेकर	अनु. अनिल काळे	३८०
द वेलिकन ब्रीफ	अनु. रवींद्र गुर्जर	२८०
द क्लायंट	अनु. माधव कर्वे	३००
आयर्विंग वॅलेस		
सेकंड लेडी	अनु. रवींद्र गुर्जर	१३०
द सेव्हन्थ सिंक्रेट	अनु. विजय देवधर	२००
रॉबिन कुक		
कोमा	अनु. रवींद्र गुर्जर	१००
क्रोमोझोम-६	अनु. वैशाली जोशी	३५०
जेम्स पॅटरसन		
फर्स्ट टु डाय	अनु. रवींद्र गुर्जर	२००
फ्रेडरिक फोरसीथ		
द फिस्ट ऑफ गॉड	अनु. अनिल काळे	३००
इयान फ्लेमिंग		
फ्रॉम रशिया विथ लव्ह	अनु. विजय देवधर	२५०
जेफ्री आर्चर		
नॉट अ पेनी मोअर, नॉट अ पेनी लेस	अनु. अंजनी नरवणे	१२०
बोरिस पास्तरनाक		
डॉ. झिवागो	अनु. आशा कर्दळे	२५०
डेव्हिड बेल्डासी		
सेव्हिंग फेथ	अनु. माधव कर्वे	२००

३२ / ऑगस्ट २००५ : मेहता मराठी ग्रंथजगत

रिचर्ड प्रेस्टन		
द हॉट झोन	अनु. डॉ. प्रमोद जोगळेकर	२००
आर्थर सी. क्लार्क		
३००९ द फायनल ओडिसी	अनु. डॉ. प्रमोद जोगळेकर	१६०
कॅथरीन दी जीजस		
काळोखाची लेक	अनु. सरिता पदकी	१५०
केन फोलेट		
ऑन द विंग्ज ऑफ ईंगल्स	अनु. ज्योत्स्ना लेले	२५०
अॅन फ्रॅक		
डायरी ऑफ अॅन फ्रॅक	अनु. मंगला निगुडकर	१७५
फ्रॅक बंकर गिलब्रेथ		
चीपर बाय दी डझन	अनु. मंगला निगुडकर	१००
डेबोरा एलीस		
द ब्रेडविनर	अनु. अपर्णा वेलणकर	१००
बेड्डी मेहमूदी		
नॉट विदाऊट माय डॉटर	अनु. लीना सोहोनी	२००
मार्गरेट अॅटवूड		
द ब्लाइन्ड अर्सिनिन	अनु. चारुता नानिवडेकर	२५०
अरुंधती रॉय		
द गॉड ऑफ स्मॉल थिंग्ज	अनु. अपर्णा वेलणकर	३००
मायकेल कॉनेली		
सिटी ऑफ बोन्स	अनु. अजित ठाकूर	२४०
हर्लन कोबेन		
गॉन फॉर गुड	अनु. अजित ठाकूर	२५०
जॅक कूपर		
चाईल्ड ऑफ द होलीकॉस्ट	अनु. सिंधू जोशी	१३०

मेहता मराठी ग्रंथजगत : ऑगस्ट २००५ / ३३

टी बुक क्लब योजना

जगप्रसिद्ध इंग्रजी कादंबऱ्यांचे सरस मराठी
अनुवाद आणि तेही निम्म्या किमतीत!

या योजनेतील सहाही पुस्तके घेणे आवश्यक !

अनुवादाद्वारे मराठीला संपन्न करणारा टी बुक क्लब

या बुक क्लबचे सभासद ५० रु. भरून होता येते. या क्लबअंतर्गत दरवर्षी गाजलेल्या सहा इंग्रजी पुस्तकांचे अनुवाद प्रकाशित केले जातात. सभासद झाल्यास ही पुस्तके आपण निम्म्या किंमतीत मिळवू शकता. या क्लबमधील पुस्तके जसजशी प्रकाशित होतील, तसतशी आपणांस त्यासंबंधीची माहिती कळवली जाते. **ही सर्व सहाही पुस्तके घेणे आपल्यावर बंधनकारक राहिल.** या सहा पुस्तकांपुरती ही सभासद फी मर्यादित राहिल. पुढच्या बुक क्लबसाठी नव्याने फी भरावी लागेल. या क्लबच्या सभासदांना आमच्या प्रकाशनाची इतर पुस्तके २५% सवलतीत मिळू शकतील.

आत्तापर्यंत फ्रेडरिक फोर्सिथ, जेफ्रे आर्चर, मायकल क्रायटन, रिचर्ड प्रेस्टन, अँगाथा ख्रिस्ती, रॉबिन कुक, आर्थर्विंग वॅलेस, हॉल केन, मारिआ पुझो यासारख्या जगात लोकप्रिय ठरलेल्या लेखकांच्या उत्तम कलाकृतींचे उत्कृष्ट अनुवाद 'टी' क्लब योजनेतून वाचकांना सादर केले गेले आहेत व ते लोकप्रिय ठरले आहेत.

टी बुक क्लब १३ सभासद फी ५० रु.

टी बुक क्लब १३ मधून प्रकाशित झालेली पुस्तके

सिटी ऑफ बोन्स	मायकेल कॉनेली	अनु. अजित ठाकूर	२४०रु.
ओमेर्ता	मारिओ पुझो	अनु. अनिल काळे	२२०रु.
गॉन फॉर गुड	हर्लन कोबेन	अनु. अजित ठाकूर	२५०रु.
द डार्क क्रुसेडर	अॅलिस्टर मॅक्लीन	अनु. अशोक पाध्ये	२४०रु.

टी बुक क्लब १३ची आगामी पुस्तके

सन्स ऑफ फॉर्च्युन	जेफ्री आर्चर	अनु. अजित ठाकूर
टॉक्सीन	रॉबिन कुक	अनु. प्रमोद जोगळेकर

३४ / ऑगस्ट २००५ : मेहता मराठी ग्रंथजगत

हॅरी पॉटर हॅरी पॉटर हॅरी पॉटर

हॅरी पॉटर हे नाव आता जगभर पोचले आहे. अनेक कुमार वाचकांना हॅरी पॉटर हा आपला एक जिवलग दोस्त वाटतो, आणि त्याच्या जादूच्या शाळेतले वेगवेगळे किस्से वाचताना किंवा चित्रपटात बघताना लहानथोर वाचकप्रेक्षकांच्या हृदयाचे ठोके वाढतात. हॅरी पॉटर या दहा वर्षांच्या जादूगार नायकाची पहिली कादंबरी हॅरी पॉटर अँड दि फिलॉसाफर्स स्टोन ही १९९८ मध्ये प्रसिद्ध झाली. पण त्यावेळी लेखिकेची पहिलीच कादंबरी असल्यानेही कदाचित् तिच्याकडे वाचक-समीक्षकांचे लक्ष फारसे गेले नाही; तिचा गाजावाजा व्हावा तसा झाला नाही. परंतु तिची अभिनव अशी संकल्पना मात्र अफलातून आहे हे ज्याने ज्याने ती वाचली, त्याच्या लक्षात आले; आणि त्या संकल्पनेने सर्वांना झपाटून टाकले. भारावून टाकले. विस्मयचकित करून टाकले.

अशी काय होती ही संकल्पना?

तर हॅरी पॉटर हा एक जन्मजात विझार्ड. म्हणजे जादूगार. त्याचे आईवडील हेही वंशपरंपरागत जादूगार घराण्यातले. त्यांना जादूविद्या आणि चेटूकविद्या यांचा वारसा लाभलेला. जादूची छडी, जादूची केरसुणी, जादूचे मंत्र त्यांना अवगत; त्यांना अदृश्य होता येई; त्यांना स्वतःचे रूप बदलता येई; कुठल्याही पश्याचे रूप घेता येई; जादूच्या रेल्वेने वा बसने जलद प्रवास करता येई; दुसऱ्याच्या मनातले विचार जाणून घेता येई. वेगवेगळी रसायने सिद्ध करून त्यांचा वापर करून लहानमोठे आकार धारण करता येई. जादूच्या केरसुणीवर बसून हवेतून प्रवास करता येई. वगैरे वगैरे. आपल्याला अशा कल्पनांबद्दल परीक्षांमधून वाचायला मिळालेले असल्याने त्यात तसे नावीन्य वाटण्याचे कारण नाही. परंतु हॅरी पॉटरच्या या पहिल्याच पुस्तकात या सर्व गोष्टी असूनही आणखी काहीतरी वेगळे होते, आणि त्यामुळे या कादंबरीचे अप्रूप जाणवले.

हे वेगळेपण काय होते?

तर हॅरी हा जन्मजात जादूगार असल्याने, त्याला जादूगारांसाठी असलेल्या खास शाळेत प्रवेश मिळतो; आणि त्या शाळेत सात वर्षांचा जादूचेटूक विद्येचा व्यवस्थित आखलेला सुसूत्र अभ्यासक्रम शिकवण्यात येतो. दरवर्षी वेगवेगळे

मेहता मराठी ग्रंथजगत : ऑगस्ट २००५ / ३५

विषय अभ्यासून उत्तीर्ण व्हावे लागते; तरच पुढच्या वर्गात प्रवेश मिळतो या जादूच्या शाळेत वेगवेगळे विषय शिकवण्यासाठी तज्ज्ञ अध्यापक आहेत; पाठ्यपुस्तके आहेत. जादूसाठी लागणारी विविध साधने व ग्रंथ उपलब्ध आहेत. मुलांची निवड कसोशीने केली जाते; त्यांची राहण्याची व्यवस्था चार वसतिगृहांमधून असते. त्या कोणत्या वसतिगृहात कोणी राहूचे हे ठरविण्याचे काम विशिष्ट कॅप करते. त्या वसतिगृहांमध्ये स्पर्धा असते. क्रिकेटसारख्या क्विडिच या खेळाचे सामने जादूच्या केरसुणीवर बसून चुरशीने खेळले जातात. प्राध्यापकांमध्येही स्पर्धा व गटबाजी असते. शाळेच्या व्यवस्थापक मंडळात त्यामुळे धोरणात्मक मतभेद असतात. शाळेवर शासनाचे नियंत्रण असते. जादूचे नियंत्रण करणारे कायदे असतात. जादूचा वापर कोठे करावा, कोणत्या परिस्थितीत करावा याबद्दल आचारसंहिता असते...इ.इ. तपशील या कादंबरीच्या कथानकाशी एकजीव होऊन येतात; आणि त्यामुळे आपण एका वेगळ्या जगात प्रवेश करतो आहोत आणि त्यातच फेरफटका करित आहोत असे जाणवत राहते.

जादूचा इतिहास, मंत्र कसा टाकावा, यक्षकिन्नरांबरोबर प्रवास, रक्तपिपासू व्हॅम्पायरशी सामना कसा करावा, वेगवेगळी रसायने कशी करावी, एखाद्याने टाकलेल्या मंत्रावर प्रतिमंत्र कसा टाकावा, वगैरे विषय आणि त्यासाठी कमी अधिक ज्ञानव्यासंग असलेले अध्यापक, त्यांचे आवडते नावडते विद्यार्थी - हे सर्व अत्यंत बारकाईने कथावस्तूत अंतर्भूत झालेले असल्याने हा कादंबरी प्रकल्प एकूण व्यापक आणि गंभीर आहे हेही या पहिल्या पुस्तकावरून लक्षात आले. त्यामुळे पहिल्या पुस्तकाचे स्वागत जरी कोमट झालेले असले तरी दुसऱ्या, तिसऱ्या पुस्तकाला त्या मानाने चांगला प्रतिसाद मिळाला.. आणि हॅरी पॉटरची प्रतिमा केवळ इंग्लंड-अमेरिकेतच नव्हे तर जगभर बातम्यांच्या रूपात फैलावू लागली.

हॅरी पॉटर अँड दि चेंबर ऑफ सिक््रेट्स, हॅरी पॉटर अँड दि प्रिझनर ऑफ अझकरबान या नंतर आलेल्या हॅरी पॉटर अँड दि गोब्लेट ऑफ फायर या चौथ्या पुस्तकाच्या वेळी ग्रंथव्यवहारदक्ष प्रकाशक, विक्रेते आणि संज्ञापन माध्यमे यांनी कंबर कसून प्रसिद्धी मोहिमांची आणि पुस्तक वितरणाची व्यापक आखणी केली. एकट्या बार्नेस अँड नोबल या ग्रंथविक्रीसंस्थेने आपल्या अमेरिकाभर पसरलेल्या ५४४ विक्री केंद्रांतून दहा लाख प्रती पहिल्या आठवड्यात विकल्या. अमेझॉन

३६ / ऑगस्ट २००५ : मेहता मराठी ग्रंथजगत

डॉट कॉमवर पाचेक लाख प्रतींची प्रसिद्धीपूर्व नोंदणी झाली. स्कॉर्लेस्टिकने अमेरिकेतील प्रकाशन हक्क मिळवून आरंभीच ३८ लाख प्रतींच्या छपाईची व्यवस्था केली आणि त्या प्रती देशोदेशींच्या ग्रंथ विक्रेत्यांकडे प्रकाशनाच्या तारखेला उपलब्ध असाव्यात अशी दक्षता घेतली.

हॅरी पॉटर अँड दि ऑर्डर ऑफ

दि फिनिक्स या पाचव्या कादंबरीच्या वेळी ही वितरण व्यवस्था आणि प्रसिद्धी यंत्रणा अधिक व्यापक झाली. सुमारे पंच्याऐंशी लाख (८५ लाख) प्रती पहिल्या आठवड्यात जगभर गेल्या.

—आणि हॅरी पॉटरची निर्माती जे. के. रोलिंग ही लेखिका - इंग्लंडमधील सर्वात श्रीमंत महिला ठरली. इंग्लंडच्या राणीपेक्षाही अधिक श्रीमंत म्हणून तिची ख्याती जगभर पसरली. तिची संपत्ती १ बिलियन डॉलर्सच्या घरात (रुपये ४३०० कोटी) आहे आणि आता हॅरी पॉटर अँड दि हाफ ब्लड प्रिन्स या सहाव्या कादंबरीने यामध्ये १ कोटी डॉलर्सची (४३ कोटी रुपये) भर पडेल. तल्लख कल्पनाशक्ती असलेल्या एखाद्या प्रतिभाशाली लेखकाला आज किती अचाट प्राप्ती होऊ शकते याचे हे विलक्षण उदाहरण आहे. पुस्तकविक्रीत होणाऱ्या या उत्पन्नात चित्रपटाचे हक्क, हॅरी पॉटरच्या प्रतिमेचा वापर करण्याबद्दल मानधन वगैरेचा समावेश केला तर ही रक्कम आणखी मोठी होते. वॉटरस्टोन या कंपनीने या पुस्तकाच्या १ कोटी प्रती जगभरच्या ५५०० ग्रंथविक्रीकेंद्रात १६ जुलै रोजी रात्री १२ वाजून एक मिनिटे झाल्याबरोबर हाती पडतील अशी दक्षता घेतलेली होती. या सहाव्या भागाची एक मुद्रणप्रत चोरून विकणाऱ्याला पाच लाख डॉलर्सची ऑफर होती; पण तो प्रयत्न हाणून पाडण्यात आला अशा बातम्याही आल्या आहेत.

इंग्लंडमधील डब्ल्यू एच स्मिथ या ग्रंथवितरक संस्थेच्या ३९१ विक्रीकेंद्रांमधून दर सेकंदाला तेरा प्रती या वेगाने पहिल्या दिवशी विक्री चालू होती. भारतातही एक लाखावर प्रतींची प्रसिद्धीपूर्व मागणी या पुस्तकाला नोंदवली गेली. कलकत्याच्या क्रॉसवर्ड बुक स्टोअरने आपल्या बिल्डिंगला 'हॉगवार्ट्स' अॅकॅडमी ऑफ विचक्राफ्ट अँड मॅजिक'चे रूप दिले होते. हॅरी पॉटरप्रमाणेच कपाळावर गोंदवून तो भाग वणासारखा, भगभगत्या जखमेसारखा दिसेल अशी सोय करण्यात आली होती आणि बालवाचकांची त्याचा लाभ घेण्यासाठी तुंबळ गर्दी उडाली होती. दिल्लीच्या

मेहता मराठी ग्रंथजगत : ऑगस्ट २००५ / ३७

बुक कॅफेने हॅरी पॉटरसारखा पोशाख उपलब्ध करून दिला होता आणि नव्याने पुस्तकातले उतारे वाचून दाखवण्याचीही स्पर्धा लावली होती. काही दुकाने तर पहाटे सहा साडेसहाला उघडली; तेव्हा अनेक ग्राहक क्यू लावून थांबलेले दिसले.

हॅरी पॉटरची पुस्तके ही बालकुमारांसाठी आहेत हे खरे आहे;

पण प्रौढही ती आवडीने वाचतात; कारण बहुसंख्य प्रौढांमध्येही बालकुमारवयीन शैशव काही प्रमाणात विद्यमान असतेच. कविवर्य विंदा करंदीकर म्हणतात त्याप्रमाणे बालसाहित्य हे बहुपेडी असते. मुलांना मुलांच्या पातळीवर त्याचे आकलन होते तर प्रौढांना प्रौढांच्या प्रगल्भ पातळीवर त्याचा अर्थ उमगतो. इसापनीतीतील कथा मुलांचे रंजन करतात पण प्रौढांना व्यवहारातले बारकावे दाखवतात. हॅरी पॉटरमध्ये जो संघर्ष आहे तो चांगले आणि वाईट, सत् आणि असत्, शुभ आणि अभद्र यांच्यातला आहे. सज्जन आणि दुर्जन यांच्यातला आहे. तो वेगवेगळी परिमाणे धारण करतो. हॅरी पॉटरचा संघर्ष हा त्याच्या आई वडिलांचा मारेकरी आणि ब्लॅक मॅजिकचा सर्वोच्च अध्वर्यू वॉल्डमॉर्ट याच्याशी आहे. या वॉल्डमॉर्टने त्याला तो एक वर्षाचा असताना ठार मारण्याचा प्रयत्न केलेला असतो; पण त्यातून तो बचावतो आणि वॉल्डमॉर्टची शक्ती क्षीण होते. हॅरीच्या कपाळावर भगभगती जखम राहते. ती केसाच्या झुलपांनी तो झाकून ठेवतो. क्षीण झालेला वॉल्डमॉर्ट काही वर्षे अज्ञातावस्थेत निष्क्रिय अवस्थेत राहतो. दुसऱ्या कोणाच्या तरी शरीरात प्रवेश करूनच त्याला आपले अस्तित्व प्रकट करता येते. परंतु तसे शरीर मिळवण्याएवढीही शक्ती त्याच्यात नसते. ते पण त्याचा धसका घेतलेले लोक त्याचे नावही उच्चारायला घाबरतात. तो आता जिवंत नसावा असेही अनेकांना वाटते.

पहिल्या पुस्तकाच्या हस्तलिखिताला अनेक प्रकाशन संस्थांनी साभार परतचा नाट लावल्याने लिखिकेला थोडेफार नैराश्य आले. परंतु आपल्या कुमार नायकांचं व्यक्तिमत्व अपूर्व आहे हा आत्मविश्वास लिखिकेला होता. तिने पहिल्या पुस्तकाच्या पहिल्याच प्रकरणात लिहिलेलं आहे, “हॅरी पॉटरवर अनेक पुस्तके लिहिली जातील. आपल्या जगातल्या प्रत्येक बालकुमाराला त्याचे नाव जवळचे वाटेल.” (There will be books written about Harry every child in our world will know his name.) रोलिंगचा द्रष्टेपणा हा निश्चितपणे हॅरीच्या

३८ / ऑगस्ट २००५ : मेहता मराठी ग्रंथजगत

प्रत्येक कृतीत दिसून येतो.

हॅरी पॉटरवर एकूण सात पुस्तके लिहिण्याचा संकल्प रोलिंगने जाहीर केला होता. हॅरीच्या जादूविद्येच्या शाळेतली एकेक इयत्ता एकेका कादंबरीत, असा हा सात पुस्तकांचा संच आरंभापासूनच रोलिंगच्या डोक्यात होता. हॅरीला मिळालेल्या अभूतपूर्व यशाने पहिल्या तीन पुस्तकांचा अडीचशे तीनशे पृष्ठांपुरता सीमित असलेला विस्तार, पुढच्या पुस्तकांबाबत दुपटीने वाढलेला दिसतो. पाचवा भाग ७६६ पृष्ठांचा होता. सहावा भागही सहाशे तीस पृष्ठांचा आहे. या प्रत्येक भागात काहीतरी वेगळे, नावीन्यपूर्ण, विलक्षण आणि रोमांचकारक कथाभाग सांगण्यात लेखिकेने आपल्या कल्पकतेचे आणि कल्पनाशक्तीचे अचाट सामर्थ्य प्रकट केले आहे. सज्जन आणि दुष्ट, सत् आणि असत् यांच्या लढाईत हॅरी पॉटर हा सत्याचा पक्ष घेणारा आहे; आणि लेखिकाही त्याची पाठराखण करीत आहे. वाचकालाही याची खात्री आहे. त्यामुळे वाचकही हॅरी आणि लेखक यांच्या पाठीशी भक्कमपणे उभा आहे हे स्पष्ट दिसते.

हॅरी पॉटरवर प्रेम करणारे बालवाचक महाराष्ट्रातही काही कमी नाहीत. पुण्यामुंबईत सुमारे पन्नास हजार प्रतींची विक्री पहिल्या आठवड्यात अपेक्षित आहे. पहिल्या कादंबरीचे मराठीतले भाषांतर बाजारात उपलब्ध आहे. दुसऱ्या भागाचे प्रकाशन या आठवड्यात अपेक्षित आहे. उत्तम बालसाहित्य हे चिरकालीन विश्वसाहित्य असते; हे इसाप, हॅन्स अँडरसन, ग्रिम बंधू, एनिड ब्लायाटन, यांच्याप्रमाणे जे. के. रोलिंग आणि हॅरी पॉटर यांनीही दाखवून दिले आहे.

—तर मग मिळवा हॅरी पॉटरचे नवे पुस्तक आणि करा फेरफटका त्याच्या जादूनगरीचा!

जे. के. रोलिंग

अनुवाद : बाळ उध्वरिषे

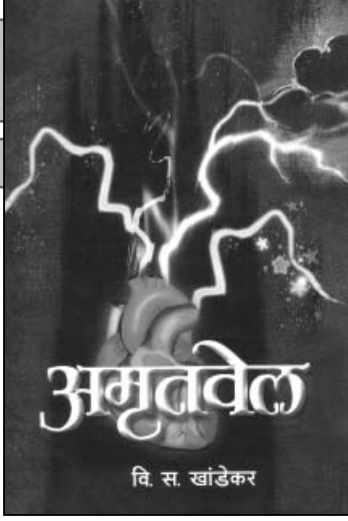

हॅरी पॉटर
आणि पॅरीस

तो प्रचंड माणूस हॅरीला एक पत्र देतो. त्या पत्रात हॅरीला एका अशा अविश्वसनीय जागेचं निमंत्रण असतं जे हॅरी आणि त्याची ही कहाणी वाचणारे कुणीच कधीच विसरू शकणार नाही! कारण तिथे वर्गापासून ते जेवणापर्यंत सर्वच गोष्टीत जादू असते!

किंमत १६५०.

मेहता मराठी ग्रंथजगत : ऑगस्ट २००५ / ३९

अमृतवेल

वि. स. खांडेकर

प्रीती म्हणजे केवळ
तारुण्यसुलभ वासना
नव्हे; प्रीतीला
सखोल भावनेची
जोड मिळते तेव्हा
तिची खरी
अमृतवेल होते.

‘अमृतवेल’ द्वारे वि. स. खांडेकर देवदत्त आणि वसुंधरा या दंपत्यातील तणावाची आणि विसंवादाची कहाणी सांगून प्रेमाची आपली संकल्पना प्रकट करू पाहतात असे एक आशयसूत्र सांगता येईल.

विलासपूरच्या जहागीरदार घराण्यातील साहित्यप्रेमी तरुण देवदत्त कॉलेजच्या संमेलनात वसुंधराचे गाणे ऐकतो आणि तिच्या प्रेमात पडतो; तिच्याशी लग्न करतो. मधुरा ही कन्या होते. आरंभीचे दिवस फुलपाखरासारखे उडून जातात; परंतु पुढे पुढे मात्र त्यांच्यात तणाव निर्माण होतात. देवदत्तचे पुस्तकांचे वेड, त्याचे मद्यपान, त्याचे मित्रमंडळ यांच्याबद्दलची नाराजी तिच्या मनात मूळ धरत जाते. देवदत्तचे वडील देवदत्तच्या लहानपणीच गेलेले असतात आणि देवदत्तची आई बुवाबैराग्यांच्या मागे लागून वर्षातला बराच काळ तीर्थक्षेत्रांच्या यात्रा करण्यात घालवत असते; हे वसुंधराला लग्नानंतर कळते. देवदत्तच्या वर्तनात तिला कधीकधी वेडेपणाची, एकांगीपणाची झाक दिसते; तर वसुंधराचे प्रेम आपल्या श्रीमंतीवर आहे असे देवदत्तला वाटते आणि लग्नानंतरच्या सहा वर्षात त्यांच्यात इतका बेबनाव होतो की दोघांना एकत्र राहणेही नको वाटते.

वसुंधरा देवदत्तचा बंगला सोडून शेजारीच असणाऱ्या सासूच्या बंगल्यात आपला मुक्काम हलवते. मधुरा या आपल्या मुलीला देवदत्तकडे जायला मनाई करते. त्या घरात राक्षस राहतो, तुला तो ठार मारून टाकील असे तिच्या मनावर बिंबवते. तशातच मधुराला फिट्स येऊ लागतात. तिच्यावर उपचार चालू असतात...

वसुंधराला आपल्या सासूच्या बंगल्यात सतत भीती वाटत राहते; या

बंगल्यात मामंजीचे भूत आहे असे तिला भासत राहते. म्हणून कोणीतरी कंपॅनियन बरोबर असावी असे तिला वाटते. वसुंधराची कॉलेजातील मैत्रीण नंदा हिला योगायोगाने कंपॅनियन म्हणून तिच्या बरोबर राहण्याची संधी मिळते.

नंदाला देवदत्त-वसुंधरा यांच्यातील दुराव्याची कल्पना येते. देवदत्तच्या हवेलीतील ग्रंथसंग्रह तिला भुरळ टाकतो. देवदत्त सतत भ्रमंती करीत असतो, कधीतरी अचानक बंगल्यावर येतो, एकदोन दिवस राहून पुन्हा जातो, शिकार, मद्यपान यात दंग असतो असेही तिला कळते. देवदत्तने पुस्तकांत लिहिलेली टिपणे वाचून मात्र नंदाला तो चिंतनशील

आणि प्रगल्भ वाटतो. तो आपल्या दुःखाला त्या टिपणांतून वाट करून देत असतो. नैतिक आणि तात्त्विक प्रश्न उपस्थित करीत असतो. पहिल्याच प्रत्यक्ष भेटीत तो नंदाला सांगतो, “असं काहीतरी लिहिताना धुंदीचे क्षण येतात... म्हणून हे व्यसन जडवून घेतलं. लग्नापूर्वी खरडलेले सारे कागद वसूला वाचायला दिले होते, पण तिने त्यातलं एक अक्षरही वाचलं नाही. एके दिवशी माझ्यातला समंध जागा झाला. त्यानं त्या साऱ्या कागदांना काडी लावली... वसूनं मला वेडा ठरवलंय. वेड्याच्या इस्पितळात मला कधी पाठवते याची वाट बघतोय... तू माझ्या जीवनात वसुंधराच्या आधी का आली नाहीस?” नंदा त्यामुळे सैरभैर होते.

देवदत्तने आणलेली बाहुली मधुराला देताच वसुंधरा खवळते. मधुराला फिट येते... वसुंधरा आपल्या व देवदत्तच्या दुराव्याची कहाणी नंदाला सांगते. लग्नाच्या पहिल्याच रात्री मित्रांबरोबर मद्यपान करून रात्री उशिरा आलेला देवदत्त तिची चुंबने घेतो. त्याच्या तोंडचा वास तिला किळसवाणा वाटतो... शरीरसंबंधाबद्दल तिच्या मनात घृणा निर्माण होते... त्याचे छंद तिला तिरस्करणीय वाटतात. त्यात ती कधीच रस घेत नाही. मधुराच्या जन्मानंतरही दोघांची दुरावलेली मने तशीच राहतात. देवदत्तच्या वडिलांनी आत्महत्या केली होती असे तिला कळते, तेव्हा वेडाचा तो वारसा देवदत्तमध्येही असणार असे तिला वाटू लागते.

एकदा मद्याच्या धुंदीत देवदत्त आपल्या आईच्या अंगावर धावून जाऊन म्हणतो, “माझ्या वडिलांच्या मरणाला तू जबाबदार आहेस. तू त्यांचा खून केलास.” तेव्हा वसुंधरा घाबरते. मधुराला फिट येते. त्या वेळेपासून वसुंधरा देवदत्तचा बंगला सोडून सासूच्या बंगल्यात येऊन राहू लागते. ‘इथं पाऊल टाकलं तर जीव देईन’ असं बजावते..., हे सर्व वसुंधरा नंदाला सांगते.

देवदत्तच्या वडिलांबद्दल आणि आईबद्दल नंदा तेथील हिशेबनीस बापू यांजकडे

“तू माझी
जिवाभावाची
मैत्रीण... देवदत्तच्या
वागण्यानं वेड
लागायची पाळी
आली होती
माझ्यावर! तुला
इथं उरावर
बसणारी सवत
म्हणून नाही
आणलं...”

चौकशी करते. त्यात देवदत्तचे वडील दत्तक आलेले होते; बुवाबैराग्यांच्या नादी लागलेले होते. पत्नीला व एका बैराग्याला एकत्र पाहून ते ‘आत्महत्या करतो’ असे पत्र ठेवून जातात; त्यानंतर त्यांचा पत्ता लागत नाही. मात्र ते एक पत्र देवदत्तसाठी ठेवून जातात. आपल्या मृत्यूनंतर २० वर्षांनी ते देवदत्तला द्यावे अशी सूचना बापूंना देऊन ते गेलेले असतात हे त्यांजकडून तिला कळते. वीस वर्षे व्हायला काही दिवसच उरलेले असतात.

देवदत्त नंदाला पुन्हा भेटतो. पत्र लिहितो. वसुंधराने राक्षसाच्या गुहेचं भय तिला घातलंय का असं विचारतो. चंदनगडाच्या गेस्ट हाऊसवर तिला घेऊन मित्रांबरोबर पिकनिकला जातो. पण त्यांच्या मद्यपानाने पिकनिकचा पार विचका होतो. वसुंधरा निरोप देऊन नंदाला तातडीने बोलावून घेते आणि नंदाला फैलावर, “तू माझी जिवाभावाची मैत्रीण... देवदत्तच्या वागण्यानं वेड लागायची पाळी आली होती माझ्यावर! तुला इथं उरावर बसणारी सवत म्हणून नाही आणलं... माझा काटा कसा काढायचा हे ठरवायला तुम्ही गेला होता ना चंदनगडावर?”

नंदा म्हणते, “मधुरेच्या गळ्याशप्पथ सांगते की असे काही नव्हते. तुझं दुःख बघवेना म्हणून मी देवदत्तची समजूत काढायचा प्रयत्न करित होते.” पण वसुंधरा म्हणते, “तू आता इथून जावेस. तुझे मुंबईचे टिकिट मागवते.”

त्याचवेळी बातमी येते, वाघिणीच्या शिकारीवर गेलेल्या देवदत्तवर वाघीण हल्ला करते; ते जखमी झालेले आहेत.”

नंदा बापूंना भेटून म्हणते, “देवदत्तचे दुःख मला ठाऊक आहे... मृत्यूची ओढ त्याला आहे... तो कदाचित आत्महत्या करील... देवदत्त दुर्दैवी आहे... त्याला सांभाळायला हवे... ते बरे होईपर्यंत मी इथं राहिले तर-?”

पण बापू म्हणतात, “तर गावभर चर्चा होईल. वसुंधरा जीव द्यायला निघेल.”...

तेव्हा नंदा मुंबईला आपल्या घरी निघून जाते.

एका महिन्याने तिला बापूंची तार येते, “वसुंधरा अत्यवस्थ. ताबडतोब निघून ये.”

तिला पाहताच मधुरा तिला मिठी मारून विचारते, “पुन्हा जाणार नाहीस ना तू मुंबईला?”

वसुंधरा झोपेच्या गोळ्या घेतच असते. विषारी औषध घेऊन आत्महत्येचा प्रयत्न करते. वेळीच लक्षात आल्याने तिला इस्पितळात नेण्यात येते. ती वाचते.

४२ / ऑगस्ट २००५ : मेहता मराठी ग्रंथजगत

नंदाला म्हणते, “मला जगायचंय. मला जगावंसं वाटतंय.”

बापू नंदाला देवदत्ताने दिलेले पत्र देतात. ते पत्र देवदत्तच्या आईचे असते. त्यात तिने आपल्या पूर्वजीवनातील, देवदत्तच्या वडिलांच्या संदर्भातील सत्यस्थिती सांगून, आपण आईच्या कर्तव्यात कमी पडलो म्हणून क्षमायाचना केलेली असते. ते पत्र वाचून नंदाला वाटते, “शरीराच्या भुका देवदत्तच्या आईला बरोबर कळल्या, पण सोन्यासारख्या मुलाला फुलवण्यासाठी आपले रक्त आटवण्याऐवजी ते व्यभिचारात बेफाम नासू दिले...सुखविलासाकडे पाठ फिरवणे तिला जमले नाही... वसुंधराही तीच चूक करित आहे...”

मधुराला पोटाशी घेत नंदा म्हणते, “नाही. तुला मी अशी दुबळी होऊ देणार नाही.”

देवदत्तही पुन्हा भ्रमंतीवर निघून जातो, “या भ्रमंतीत माझी आई मला भेटेल... ती भेटली तर तिला सांगेन.

या जगात सगळेच गुन्हेगार आहेत असे तुला वाटते. पण खरं सांगू, या जगात कुणीही गुन्हेगार नाही... नंदा, देवदत्त कुठंही असला तरी तुला दुःख होईल असं काहीही त्याच्या हातून होणार नाही... माझ्याबरोबर छायारूपानं नंदा रात्रंदिवस असेल.”

अमृतवेल ही भाऊसाहेब खांडेकर यांची अखेरच्या पर्वातील कादंबरी. १९६७ साली तिची पहिली आवृत्ती निघाली. दुसरी आवृत्तीही लगेच निघाली. पुढे प्रकाशक रा. ज. देशमुख यांच्या प्रकाशन संस्थेचे कार्य मंदावल्यामुळे १९७६ मधील आवृत्तीचा अपवाद सोडला तर आवृत्त्या निघाल्या नाहीत. नंतर मात्र १९८८ पासून साधारणतः दरवर्षी आवृत्ती निघत आली आहे. खांडेकरांच्या साहित्याच्या प्रकाशनाचे हक्क उच्च न्यायालयाच्या आदेशाप्रमाणे आता त्यांच्या वारसांकडे आलेले असल्याने, यापुढच्या काळात अमृतवेल, ययाति वगैरे कादंबऱ्या वाचकांना अधिक सहजपणे उपलब्ध होऊ शकतील.

‘अमृतवेल’मध्ये खांडेकरांनी जे जीवनचित्र पेश केले आहे ते सर्वसामान्य जीवनाचे आहे असे म्हणण्यापेक्षा अपवादात्मक जीवनाचे आहे असे म्हणावे लागेल. परंतु त्या अनुषंगाने प्रेम आणि वासना, प्रेम आणि मैत्री, आत्मकेंद्रित प्रेम आणि सर्वस्पर्शी प्रेम, प्रेम आणि सुख, साहित्य-कला आणि प्रेम यांच्या विषयीची काही निरीक्षणे खांडेकरांना आपल्या पात्रांच्या मुखातून प्रकट करायची आहेत. जीवनाच्या सुखाशी, सार्थकतेशी, साफल्याशी सत्याचा आणि प्रेमाचा संबंध आहे; प्रेमाला संकुचितपणा मानवत नाही; व्यापकपणाने त्याला पूर्णता लाभते असे त्यांना सांगायचे असावे. हॅम्लेट, शाकुंतल, उत्तररामचरित वगैरे

मेहता मराठी ग्रंथजगत : ऑगस्ट २००५ / ४३

मनुष्य जेव्हा
जेव्हा आत्मप्रेमाचे
कवच फोडून
बाहेरच्या
विश्वाशी एकरूप
होतो तेव्हा
तेव्हा प्रीतीचा
खरा अर्थ
त्याला जाणवतो.

वाङ्मयीन कलाकृतींचे आणि हेमिंग्वे, शेक्सपियर, कालिदास, एलिझाबेथ ब्राउनिंग वगैरे साहित्यकारांचे उल्लेख त्यात येतात; तेव्हा त्यामागे विशिष्ट संदर्भ अभिप्रेत आहेत हेही जाणवते.

“प्रीती म्हणजे केवळ यौवनाच्या प्रेरणेतून उद्भवणारी वासना नव्हे. त्या वासनेची किंमत मी कमी मानत नाही; साऱ्या संसाराचा आधार आहे ती! पण या वासनेला खोल भावनेची जोड मिळते तेव्हाच प्रीती ही खरी अमृतवेल होते. मग या वेलीवर करुणा उमलते, मैत्री फुलते. मनुष्य जेव्हा जेव्हा आत्मप्रेमाचे कवच फोडून बाहेरच्या विश्वाशी एकरूप होतो तेव्हा तेव्हा प्रीतीचा खरा अर्थ त्याला जाणवतो. या विश्वात रौद्र रम्य निसर्ग आहे, सुष्टुदुष्ट माणसं आहेत, साहित्यापासून संगीतापर्यंतच्या कला आहेत आणि महारोग्याच्या सेवेपासून विज्ञानातल्या संशोधनापर्यंतची आत्म्याची तीर्थक्षेत्रं आहेत... पण

हीच प्रीती आत्मकेंद्रित झाली, आत्मपूजक झाली की मनुष्य केवळ इतरांचाच शत्रू होत नाही तर तो स्वतःचाही वैरी बनतो. मग या (अमृत)वेलीवर विषारी फुलांचे झुबके लटकू लागतात,”(२७) असे या कादंबरीतील पीएच.डी. करणाऱ्या नंदाचे मार्गदर्शक प्रा. दासबाबू सांगतात; तेव्हा त्यांच्या मुखातून भाऊसाहेब खांडेकरच आपले आवडते मत प्रकट करित आहेत असे वाटते.

“स्त्रीचं प्रेम इतकं चंचल असू शकेल? तिचं काळीज इतकं उलटं होऊ शकेल? जन्माचा जोडीदार म्हणून ज्याच्याबरोबर जीवनाचा अर्धामुर्धा प्रवास केला त्याच्यावर सहजासहजी विषप्रयोग करण्याइतकी स्त्री पाषाणहृदयी होईल?” असा प्रश्न नंदा हॅम्लेटच्या संदर्भात दासबाबूंना विचारते (२५)

नवऱ्याच्या खुनाच्या कारस्थानात आनंदानं भाग घेणारी हॅम्लेटची आई आणि यमाच्या हातून पतीचे प्राण परत आणणारी सावित्री या दोघांपैकी खरी स्त्री कोण असा नंदाला प्रश्न पडतो. तेव्हा त्या दोघीही खऱ्या आहेत असे सांगून दासबाबू म्हणतात, “सावित्रीच्या प्रीतीनं शरीरसुखाचा मोह दूर फेकून देऊन भक्तीचं रूप धारण केलं; आत्मप्रीतीच्या शृंगला लीलया तोडून तिनं सत्यवानावर स्वतःला पूर्ण विसरून प्रेम केलं... हॅम्लेटच्या आईला ते साधलं नाही. ते बहुतेकाना साधत नाही. हॅम्लेटच्या आईची खरी शोकांतिका - वासनांच्या पाशातून ती कधीच मुक्त होत नाही; आणि शेवटी वासनाच तिचा बळी घेते ही आहे.”(२६)

निरपेक्ष प्रेम केल्यानेच प्रीतीचा अर्थ समजतो. अंतरीच्या ओढीनं जो दुसऱ्याचं

४४ / ऑगस्ट २००५ : मेहता मराठी ग्रंथजगत

दुःख वाटून घेईल त्यालाच प्रीती हा मानवाच्या शापित जीवनाला देवानं दिलेला एकुलता एक वर आहे याची प्रचीती येईल.” अशीही पुस्ती दासबाबू जोडतात.

नंदाचे लग्न शेखरशी ठरलेले असते; परंतु लग्न होण्याच्या आधीच शेखरला अपघाती मृत्यू येतो. तेव्हा तिचे आजोबा तिला सांगतात, “उगीच जुन्या आठवणींच्या खपल्या काढत बसू नकोस. गेलं ते गंगेला मिळालं. नव्या मित्रमैत्रिणी जोड. सुखी हो. आयुष्यात ज्याला त्याला आपल्या पाऊलवाटेनं पुढं जावं लागतं. त्या वाटेला नव्या वाटा फुटतात. जुन्या वाटा येऊन मिळतात. त्या सर्वांचं स्वागत कर. आषाढातल्या पावसासारखी, कोजागरीच्या चांदण्यासारखी त्यांच्यावर माया कर.” (४४)

“या जगात जिथं जावं तिथं मुखवटे भेटतात. त्यामुळं सत्याची आणि आपली कधी तोंडओळखच होत नाही... या जगात सत्याचा जय होतो तो फक्त नाटक-कादंबऱ्यांत... हे सारे कवी शुद्ध दांपत्यप्रेमाचे गोडवे गातात; पण जगावर सत्ता चालते ती अंध, आसुरी वासनेची! डोळस, दैवी भावनेची नाही.” (५३) हे देवदत्तचे स्वानुभवाधिष्ठित बोल. त्याला शेक्सपियर आवडतो कारण तो आई थोर तुझे उपकार म्हणून गळा काढण्यात आनंद न मानता, जन्म देणारी आई ही देखील त्याचा जीव घेणारी वैरीण होऊ शकते हे हॅम्लेटमध्ये सांगण्याचे धैर्य दाखवतो; सर्व संवेदना मारून मनानं बधिर होऊन जगणं किंवा कुठल्यातरी गोष्टीत धुंद होऊन जगणं या दोन पैकी आपण दुसरा मार्ग पसंत करतो असे सांगणारा देवदत्त मद्य, संगीत, साहित्य, शिकार यात झोकून देऊ बघतो. पुस्तकांचा संग्रह हे त्याला नंदनवन वाटतं. हवं ते पुस्तक घ्या. वाचा. हा त्याचा परिपाठ. (५४)

तर देवदत्तची पत्नी त्याच्या या पुस्तक प्रेमानेच त्याच्यावर संतप्त आहे. पुस्तक बघितलं की तिच्या तळपायाची आग मस्तकाला जाते. पुस्तकातलं प्रेम खोटं, सुख खोटं असं तिला वाटतं. शाकुंतल लिहिणारा कालिदास भेटला तर त्याला फैलावर घेऊ असं ती म्हणते. (५९)

देवदत्त आणि वसुंधरा ही प्रथम एकत्र आली ती एकमेकांच्या आयुष्यात स्वर्ग निर्माण करण्यासाठी. वसुंधरा जहागीरदारीण झाली... लग्नानंतर पाचसहा वर्षातच ती देवदत्तला डोळ्यासमोरही नको अशी अवस्था का यावी? त्यांचे प्रेम असे शुष्क का झाले? स्त्रीपुरुषांच्या प्रेमाला सृष्टीने भंगुरपणाचा शापच दिलाय का? प्रीती हा जुगार आहे का? यात जीत कुणाची होते? की दोघांचेही दिवाळे निघते? असे विचार नंदाच्या मनात येतात. शेखरशी आपले लग्न झाले असते

मेहता मराठी ग्रंथजगत : ऑगस्ट २००५ / ४५

कुठलीतरी अंध, अवखळ शक्ती माणसाला माणसाशी जोडत असते; कधी रक्ताच्या नात्याने, कधी गरजेच्या नात्याने, कधी भावनेच्या नात्याने. माणुसकीच्या नात्याने ... योगायोगाने जवळ आलेल्या कुणाच्या तरी जीवनात यौवन आपले जीवन मिसळून टाकते... त्याला प्रेम म्हणायचे का?

ताजमहालला भेट दिल्यावर प्रेम म्हणजे सौंदर्य आणि यौवन यांच्या संगमावर जाणवणारा क्षणभंगुर दिव्य भास तर नव्हे, असा विचार देवदत्ताच्या मनात येऊन जातो. (१७) तर स्वातंत्र्य चळवळीत भाग घेतलेले आणि आपल्या मुलाच्या मृत्यूने अंधरुणाला खिळलेल्या पत्नीच्या सेवेत गढलेले बापू नंदाला अंतर्मुख करणारा प्रश्न विचारतात, “तुझं देवदत्तावरलं प्रेम करणेतून निर्माण झालंय; हे प्रेम या गावाच्या गळी कोण उतरविणार?” ते सल्ला देतात. “आपल सामाजिक मन अजून पाणी आटलेल्या तळ्यासारखं आहे. त्यातला चिखल उगीच अंगावर उडवून घेऊ नकोस...” (११९)

देवदत्ताबद्दल वाटणाऱ्या आपल्या प्रेमभावनेमधले अनेक घटक तिला आढळतात. असामान्य व्यक्तिमत्त्वाचे आकर्षण, बेडर वृत्तीचे कौतुक, सर्वस्पर्शी बुद्धिमत्तेबद्दलचा आदर, निकटवर्तीयांच्या हृदयशून्यतेमुळे उद्ध्वस्त झालेल्या त्याच्या जीवनाविषयीची करुणा...(१२८) या नाजूक भावनेत शारीरिक जवळीकीचा, वासनेचाही एक पदर आहे हेही तिला जाणवते.

या प्रेमविषयक चिंतनाचा निष्कर्ष काय निघतो?

माणसाला वयाबरोबर जाणवणाऱ्या शरीराच्या आणि मनाच्या भुका असतात. त्या तृप्त करण्यासाठी कुठल्यातरी वाटेने त्याला पुढे जावेच लागते. त्या वाटचालीत नाना प्रकारचे मोह दबा धरून बसलेले असतात... आपल्या आयुष्याची मनासारखी जडणघडण करायला माणूस मोकळा आहे कुठे? कधी दैवाचे, कधी समाजाचे तो खेळणे होतो. कधी स्वतःच्या तर कधी इतरांच्या मनोविकारांच्या भक्ष्यस्थानी

तर आपलाही संसार असाच कोमेजला असता का असा प्रश्न ती स्वतःलाच विचारते. (६१)

शेखर अपघाती मृत्यूमुळे तिच्या आयुष्यातून दूर गेला; आता तिला देवदत्ताबद्दल विचित्रशी ओढ वाटते. ही ओढ कशातून निर्माण झाली? त्याच्या बुद्धीविषयी वाटणाऱ्या आदरातून? त्याच्या उद्ध्वस्त संसाराबद्दल वाटणाऱ्या कणवेतून? का हे प्रेम आहे? भोळे! खुळे! आंधळे! झोपेत चालणाऱ्या माणसाप्रमाणे निसर्गाच्या प्रेरणेमागून वेड्यासारखे धावणारे! ...(६७). कुठलीतरी अंध, अवखळ शक्ती माणसाला माणसाशी जोडत असते; कधी रक्ताच्या नात्याने, कधी गरजेच्या नात्याने, कधी भावनेच्या नात्याने. माणुसकीच्या नात्याने ... योगायोगाने जवळ आलेल्या कुणाच्या तरी जीवनात यौवन आपले जीवन मिसळून टाकते... त्याला प्रेम म्हणायचे का? (६८) हे नंदाला पडणारे प्रश्न.

तो पडतो... परंतु मनुष्य प्राण्याला बुद्धीची जी देणगी लाभली आहे तिच्यामुळे बरे वाईट कळू शकते आणि वासनेलाही आवर घालता येतो. नैसर्गिक वासनांप्रमाणेच संस्कृतीच्या प्रेरणांचा वारसाही त्याला मिळालेला असतो... देवदत्ताच्या आईला शरीराच्या भुका जाणवल्या; पण पोटाच्या पोराच्या विकासासाठी आपल्या रक्ताचे पाणी करण्याचे कधी सुचले नाही. ते रक्त व्यभिचाराच्या खातेऱ्यात रमले... तिच्या आयुष्याच्या शोकांतिकेची जबाबदारी त्यामुळे तिच्यावरच पडते... वसुंधरेनेही तीच चूक केली. देवदत्तावर प्रेम न करता त्याच्या प्रेमाची ती अपेक्षा करीत राहिली... आपल्याच सुखावर लक्ष केंद्रित करून जगत राहिली... देवदत्ताशी ती कधी समरस झालीच नाही...

नंदा देवदत्तावर प्रेम करते; पण ती त्याच्या प्रेमात पडलेली नाही; वासनेच्या वा भावनेच्या भोवऱ्यात सापडलेली नाही; प्रेमावर हक्क सांगण्यासाठी त्याच्या वाटेतला काटा काढावा म्हणून कटकारस्थान करीत बसली नाही; प्रेम म्हणजे तिच्या लेखी शुद्ध मैत्री आहे...

देवदत्ताला जाणवते, स्वार्थी, क्षुद्र, अहंकारी, सुखलोलुप असा माणूस; त्यानं उद्दाम मनोविकारांना उत्कट करुणेची जोड घायला हवी. त्यासाठी स्वतःतच गुरफटून न राहता, स्वतःची दुःखं कुरवाळत न बसता, विशाल जनसागराचा एक चिमुकला बिंदू बनून, जगात सर्वत्र पसरलेल्या दुःखाचं दर्शन घेत, डोळ्यांतील आसवांनी स्वतःची पापं धुऊन काढत फिरत राहण्याचा निर्णय तो घेतो.

... आणि नंदाला पूर्वेकडे लखलखणारा शुक्र उल्लसित करतो.

पुढे : १५२● किंमत : ८०रु. ● सभासदांना : ६०रु. ● पोस्टेज : २०रु.

ययाति

वि. स. खांडेकर

उपभोग अधिक उपभोग... या दुष्टचक्रात सापडलेल्या मानवाला त्याची भेदक जाणीव करून देणारी, द्रष्टे, थोर साहित्यिक

वि. स. खांडेकर यांची ज्ञानपीठ विजेती सर्वश्रेष्ठ कलाकृती.

किंमत : २००रु. सभासदांना : १५०रु. पोस्टेज : २०रु.

द डार्क क्रुसेडर

अनु. अशोक पाध्ये

ब्रिटनच्या पोर्टेबल
क्षेपणास्त्राचे अपहरण
करण्याचा
अफलातून बनाव
जेव्हा हाणून पाडला
जातो—

ऑलिस्टर मॅक्लीनची द डार्क क्रुसेडर ही थरारकथा अशोक पाध्ये यांनी मराठीत आणली आहे. नौदलात दोन वर्षे ऑलिस्टरने दुसऱ्या महायुद्धकाळात काम केले आणि युद्धकैदी म्हणून जपानच्या छावणीतही त्याला काही महिने काढावे लागले. या काळातील अनुभव संचिताच्या आधारावर नौदलाच्या पार्श्वभूमीवर लिहिलेल्या १७ थरारकथांनी त्याला कमालीची लोकप्रियता मिळवून दिली आणि बेस्टसेलर्सच्या झगमगत्या प्रभावळीत त्याचे नावही सतत झळळत राहिले.

मॅक्लीनच्या बहुसंख्य थरारकथांची पार्श्वभूमी नौदलाची आहे आणि लढाऊ नौका म्हणजे उच्च कोटीचे अद्यावत तंत्रज्ञान - यामुळे वाचकांची अवधानक्षमता आणि ज्ञानात्मक पातळी यांचाही कस लागतो. मुख्य कथानकाच्या अनुषंगाने अनेक उपकथानकांचीही कौशल्यपूर्ण गुंफण करण्यात मॅक्लीनचे चातुर्य दिसते. त्यामुळे संघर्षाची धार तीव्र होत जाते तसेच नवनव्या व्यक्तिरेखांच्या आगमनाने कथावस्तूतील गुंतागुंतही वाढत जाते. कथानक असे नवनवी वळणे घेत पुढे जात राहिल्याने कधी कधी वाचकाला गोंधळल्यासारखे होते. कथानकाचा शेवट काय होणार याबद्दलचे अंदाज प्रत्येक टप्प्यावर बदलण्याची गरज मनोमन वाटते आणि हा सगळा गुंता कसा उलगडणार असा प्रश्नही वाचकाचा पिच्छा पुरवत राहतो. मॅक्लीनने स्वतःचे असे कथानक फुलविण्याचे तंत्र विकसित केले आहे आणि त्यात नौदलाशी, नवीन तंत्रज्ञानाशी, भौगोलिक क्षेत्रांशी संबंधित माहितीचा विपुल प्रमाणात वापरही कौशल्याने केलेला आहे. मराठी वाचकांना नौदलाशी संबंधित स्वतंत्र कथा कादंबऱ्या त्यामानाने कमीच वाचायला मिळतात. अनंत सामंत यांच्या एमटी आयवा मारू, त्रिमाकासी मादाम या कादंबऱ्या, प्रा. राजगुरू आगरकर यांचा कथानौदल हा कथासंग्रह,

४८ / ऑगस्ट २००५ : मेहता मराठी ग्रंथजगत

चिंतामणी लागू यांची सागरपुत्र ही कादंबरी, माधवी कुंटे यांच्या काही कलाकृती - यापलीकडे आपली वाङ्मयीन सागरझेप जात नाही. त्यामुळे ऑलिस्टर मॅक्लीनचे विकसित तंत्रज्ञानाने परिपूर्ण असे नौदलाच्या पार्श्वभूमीवर रंगत जाणारे संघर्ष मराठी वाचकांना मराठीतून उपलब्ध होणे ही एक पर्वणीच ठरावी.

दि डार्क क्रुसेडर हे शीर्षक काही वाचकांना बुचकळ्यात टाकणारे वाटेल. क्रुसेडर म्हणजे धर्मयुद्ध करणारा. ख्रिश्चनांचे जेरुसलेम हे पवित्र स्थळ मुस्लिमांच्या कबजात गेल्यावर ते मुक्त करण्यासाठी इ. स. १०९६

ऑलिस्टर मॅक्लीन -

ते १२७२ या दरम्यान ख्रिश्चनांनी मुस्लिमांशी ज्या लढाया केल्या त्या धर्मयुद्ध म्हणून ओळखल्या जातात. 'दि डार्क हॉर्स' या शब्दप्रयोगातील 'डार्क' हे विशेषण क्रुसेडरला लावून, 'अनपेक्षितपणे काही पराक्रम वा कामगिरी करून जाणारा धर्मयोद्धा' असा नायक आणि त्याच्याशी संबंधित कथावस्तूवर आपल्या या थरारकथेची उभारणी झाली आहे हे ऑलिस्टर मॅक्लीनने स्पष्ट केले आहे. या कादंबरीत क्षेपणास्त्राला द डार्क क्रुसेडर हे नाव देण्यात आले आहे.

या थरारकथेचा काळ दुसऱ्या महायुद्धानंतरचा असून, ब्रिटनच्या नवविकसित क्षेपणास्त्राच्या निर्मितीशी संबंधित असणारे काही शास्त्रज्ञ गृहरीत्या गायब झाल्याने, त्यांचा तपास लावण्यासाठी ब्रिटनचे गुप्तहेरखाते आपली सारी यंत्रणा कामाला लावते; परंतु शास्त्रज्ञांच्या अपहरणाचे वा गायब होण्याचे रहस्य उलगडत नाही. त्यामुळे त्या कामगिरीवर स्पेशल इन्व्हेस्टिगेटर जॉन बेन्टॉल याला नेमण्यात येते. त्याची आधीची कामगिरी अर्धवट असल्याने, तो ती पूर्ण करण्यासाठी अवधी मागतो; पण ती मागणी धुडकावून लावली जाते आणि त्याला त्याचा खप्पड गालांचा बॉस कर्नल रेन याजकडून सांगण्यात येते, "तुमचे कामाबद्दलचे प्रेम कौतुकास्पद आहे. तुम्ही आपल्या शत्रूंना जसे कमी लेखत नाही तसेच ज्यांची नोकरी करता त्यांनाही कमी लेखू नका. गेल्या आठ महिन्यांत जे काम तुम्ही केले ते इतर खात्यात केले असते तर तुम्हांला ऑर्डर ऑफ दि ब्रिटिश एम्पायर पदकाचा सन्मान निश्चित प्राप्त झाला असता... पण आता नव्या महत्त्वाच्या कामगिरीवर तुम्हांला लगेच बाहेर पडायचे आहे... तुमच्याएवढा अचूक काम करणारा दुसरा कोणी माणूस माझ्या पाहण्यात नाही. आपल्या हेपवर्थ येथील शास्त्रज्ञ-इंधन संशोधन केंद्रातून महत्त्वाची गोष्ट बाहेर फुटलेली असावी आणि त्यामुळे आता चार तासात ते केंद्र कायमचे बंद केले जाणार आहे..." ...आणि हे सर्व सांगणारा कर्नल रेन त्याला एक लिफाफा देतो. त्यात डेली टेलिग्राफ वृत्तपत्रातील 'नोकरी'च्या जाहिरातींची कात्रणे असतात. १० मॅक या वेगाने जाणाऱ्या विमानाच्या इंजिनामधल्या तज्ज्ञांसाठी इंधन तज्ज्ञ, इलेक्ट्रॉनिक्स, रडार वगैरे विषयातील शास्त्रज्ञ

मेहता मराठी ग्रंथजगत : ऑगस्ट २००५ / ४९

अनुवादक: अशोक पाध्ये

हवेत अशा त्या जाहिराती होत्या; त्यात भरपूर पगाराचे आश्वासन होते. त्या जाहिराती ऑस्ट्रेलिया वा न्यूझीलंडमधील कंपन्यांच्या होत्या; आश्चर्य म्हणजे विमानासाठी अशी इंजिने त्यावेळी कुठे अस्तित्वातच नसतात; एवढा वेग फक्त अग्निबाणाला मिळू शकतो. १० मॅक म्हणजे ध्वनीच्या वेगाच्या दहापट गती. त्यासाठी लागणारे इंधन अजून उपलब्ध नसते.

या जाहिरातीवरून अशा कुठल्या तरी इंधनाच्या संदर्भातील संशोधनासाठी शास्त्रज्ञ हवे आहेत हे स्पष्ट होते. अशी इंधनतज्ञ माणसे मोजकीच असून ती

विमानकंपन्या व हेपवर्थ संशोधन केंद्राखेरीज अन्यत्र आढळणे असंभवनीय होते.

बेन्टॉलला त्याचा बॉस कर्नल रेन पुढे सांगतो, “आतापर्यंत अशा आठ जाहिराती आल्या. त्यांना प्रतिसाद देऊन गेलेले आठही शास्त्रज्ञ आपल्या बायकांसह गायब झालेले आहेत. आता नव्याने आलेल्या या जाहिरातीला प्रतिसाद देऊन बेन्टॉलने इंधनतज्ञ म्हणून जावे अशी कर्नलची व्यूहरचना आहे. कर्नल हेही सांगतो, “हे गायब झालेले शास्त्रज्ञ - इंग्लंड सोडून ऑस्ट्रेलियाला जाताना गायब झाले; काहीजण सिडने शहरी पोचले. एकजण वेलिंग्टन येथे उतरला... पोलिसांनी खूप प्रयत्न करूनही त्यांचा पुढे छडा लागू शकला नाही.”

बेन्टॉल विचारतो, “मग मी तिथे काय म्हणून जावे?”

“तू हेपवर्थ संशोधन केंद्रात इंधन तज्ञ म्हणून काम करित आहेस. तसलेच काम तुला तेथे करायचे आहे... इंधनतज्ञ म्हणून आधी गेलेल्या शास्त्रज्ञांना गायब करणारे कोण आहे हे आपल्याला समजायला हवे... तेव्हा तू या नोकरीसाठी अर्ज कर. ती नोकरी मिळव.”

“पण या पदासाठी अर्ज फक्त विवाहित व्यक्तींनीच करावे अशी अट आहे. मी तर अद्याप लग्न केलेले नाही... मग तुम्ही एव्हाना माझे लग्नही ठरवून टाकलेले आहे की काय?”

“मी त्यापेक्षाही योग्य अशी गोष्ट केली आहे...” बॉस कर्नल रेन एक पाकिट त्याच्यापुढे ठेवत सांगतो, “यात तुझ्या विवाहाचे प्रमाणपत्र आहे. अडीच महिन्यापूर्वी तुझे लग्न कॅक्सटन हॉलमध्ये झाले होते ते त्यावरून सिद्ध होते. आता तुझ्या बायकोला भेट.” आणि फोनवरून तो आपल्या सेक्रेटरीला सांगतो, “त्या मिसेस बेन्टॉल यांना आत पाठव.”

-आणि आत एक पोरगी येते. ती चालत नाही तर तरंगत आत आलीय असा तिचा लाजवाब डौल असतो... मंत्रमुग्ध करणारा. करड्या रंगाचा लोकरीचा पोशाख. चपखल ताणून बसलेला. त्यामुळे वाळूच्या घड्याळासारखा तिच्या देहाचा कमनीय

आकार झालेला. कमरेला गडद रंगाचा पट्टा. हातात मगरीच्या कातड्याची पर्स... भुवया व पापण्यांचे गडद केस. हरिणासारखे डोळे आणि मऊ सळसळणारे केस. उन्हाने जराशी रापलेली गोरी त्वचा...

ग्रीसमधल्या कामगिरीच्या वेळी ही मुलगी - मारी होपमन - आपल्याला गेल्या सहा महिन्यात तीनचारदा भेटली आहे, हे लगेच बेन्टॉलला जाणवते. बेल्जियममध्ये जन्मलेली ही मारी युद्धानंतर लॅन्कास्त्रिया देशात पालकांबरोबर येते; पालक वारल्याने अनाथ म्हणून तिला जगावे लागते...

मारी होपमन त्याच्याकडे थंडपणे बघून हस्तांदोलन करते.

ती बॉसला म्हणते, “मिस्टर बेन्टॉल हे अजूनही स्त्रीदाक्षिणाच्या प्रभावाखाली असलेले दिसतात...”

तेव्हा जॉन बेन्टॉलला वाटते, हिला एक सणसणीत ठेवून घ्यावी. पण तसे करणे रानटी संस्कृतीमधले ठरले असते म्हणून तो फक्त गूढ स्मित करतो.

बॉस सांगतो, “तुमच्या फ्लॅटमध्ये दोन नवीन सूटकेसेस आढळतील. तुम्हाला जे जे काही लागणार ते सर्व त्यांच्यात सापडेल... ही विमानाची तिकिटे... न्यूयॉर्क, सॅन फ्रॅन्सिस्को, हवाई बेटे मार्गे फिजीला जायचे आहे... तुमचे पासपोर्टही सूटकेसमध्ये आहेत... तुम्ही आपल्या खऱ्या नावानेच जाणार आहात. शिवाय अमेरिकन एक्सप्रेस कंपनीचे एक हजार डॉलर्स किमतीचे चेकही सूटकेसमधे सापडतील... प्रवासात तुम्हाला धोका पोचू शकतो; म्हणून एक निरीक्षक व्यक्ती विमानप्रवासात असणारच... ती प्रत्येक टप्प्यावर बदलेल... तुम्हाला ती माहित नसणेच श्रेयस्कर!”

....आणि मंगळवारी पहाटे साडेतीनला हे बेन्टॉल दांपत्य ऑस्ट्रेलियाकडे कूच करते... फिजी बेटावरून उड्डाण करता न आल्याने त्यांना व्हिटी लेवू या शहरी पहिल्या मुक्काम करावा लागतो... तेथील ग्रँड पॅसिफिक हॉटेलमधील एका खोलीत ते उतरतात... रात्री सात वाढपांचे (सेव्हन कोर्सेसचे) चवदार जेवण घेऊन, चंद्रप्रकाशात समुद्राची खाडी न्याहाळत झोपी जातात...

मध्यरात्री कोणाचे तरी पोलादी कडक बोट आपल्या खांद्यावर आहे हे जॉनला जाणवते; तो डोळे उघडून बघतो. ते बोट नसते. पॉइंट ३८ या ऑटोमॅटिक कोल्ट पिस्तुलाच्या पोलादी नळीचे टोक असते....

“भल्या माणसा, मला एक पिस्तूल दिसते आहे... ते प्लीज बाजूला कर... पिस्तूल हे काही खेळणे नाही. ती एक धोकादायक वस्तू आहे...” लहान मुलाला समजविण्याच्या आवाजात बेन्टॉल या पिस्तूलधारी माणसाला म्हणतो.

“तुम्हाला आम्ही छोटीशी सफर घडवून आणणार आहोत. त्यामुळे तुम्ही गायब झाल्याचा पत्ता कोणाला लागणार नाही. सर्वांना वाटेल की तुम्ही विमानाने ऑस्ट्रेलियाला-सिडनेला गेला आहात...”

“उगाच हीरो बनायचा प्रयत्न करू नका. उगाच स्टंटबाजी करू नका. ... जरा इकडे बघा.”

तर दुसरा एक नखशिखान्त काळा पोशाख केलेला सडपातळ बुटका माणूस... हातात ट्वेल्व बोअरची शॉटगन... भारतीय वंशाचा तो माणूस. नाव कृष्णा.

मारीच्या बेडशेजारीही तसाच एक काळा माणूस खुर्चीवर बसलेला. “कृष्णा, एखाद्या फोन बूथवर जा आणि हॉटेलच्या काऊंटरला फोन कर. मी विमानतळावरून बोलत आहे असे सांग. बेन्टॉल दांपत्याला केएलएम विमानात दोन जागा ठेवलेल्या आहेत. या दांपत्याला लगेच विमानतळावर पाठवा असा निरोप दे. फोन करून तुझ्या मित्राची टॅक्सी घेऊन हॉटेलच्या दाराशी थांब. काऊंटरवर सांग की ही टॅक्सी विमानतळावरून बेन्टॉलसाठी पाठवलेली आहे... वर ये. यांच्या बॅगा घेऊन टॅक्सीत ठेव... समजले?”

“तुम्ही आमचे काय करणार आहात?” बेन्टॉल विचारतो.

“तुम्हाला आम्ही छोटीशी सफर घडवून आणणार आहोत. त्यामुळे तुम्ही गायब झाल्याचा पत्ता कोणाला लागणार नाही. सर्वांना वाटेल की तुम्ही विमानाने ऑस्ट्रेलियाला-सिडनेला गेला आहात...” त्यांना पळवून आणणारा कॅप्टन फ्लेक म्हणतो.

...या पुढच्या कथानकाचा अंदाज आता येऊ शकेल.

बेन्टॉल दांपत्याला त्या टॅक्सीतून विमानतळावर नव्हे तर बंदरावर आणून एका बोटीत बसवण्यात येते. बोटीच्या सुसज्ज स्ट्रॉगरूममध्ये बेन्टॉल दांपत्याला ठेवण्यात येते.

बेन्टॉल विचारतो, “या नरकात आम्ही किती वेळ राहायचे? आमच्या बॅगा कुठे आहेत?” तेव्हा कॅ. फ्लेक म्हणतो, “या जहाजात नारळ आणि शार्क माशांचे पर आहेत... त्यांचा वास येत असेल... काही तास कळ काढा... तुम्हाला आठ वाजता नाश्ता दिला जाईल...”

त्या चिरेबंदी स्ट्रॉगरूममधून बाहेर पडणे अशक्यप्राय.

आठ शास्त्र आणि त्यांच्या बायका ऑस्ट्रेलियाला जाताना वाटेतच गायब झालेल्या. आपलीही तीच गत होणार... फिजी बेटावरच्या सुवा विमानतळावरून ऑस्ट्रेलियाकडे विमानाचे उड्डाण होते. पण त्याआधी याच बेटावर आपल्याला गायब केले जाणार, याची कल्पना जॉन बेन्टॉलला येते...

कॅ. फ्लेकला तो मग सरळच विचारतो, “तुम्ही आमचे काय करायचे ठरवले आहे?... या जहाजावर रहायला मला आवडेल... पण तुम्ही काही थांगपत्ता लागू देत नाही.”

कॅ. फ्लेक सांगतो, “ते मलाही ठाऊक नाही. तुमचा तर्क बरोबर आहे. या सगळ्या प्रकाराचा सूत्रधार मी नाही. कोणाला तरी तुम्हाला भेटण्याची इच्छा आहे. त्याचा फोन येईल. मग भेटीची वेळ ठरेल. तोपर्यंत तुम्हाला येथे थांबावे लागेल.” कॅ. फ्लेक त्यांना स्ट्रॉगरूममधून काही काळ डेकवर राहण्याची मुभा देतो.. कॅ. फ्लेक हा खुनी प्रवृत्तीचा माणूस दिसत नाही, असे बेन्टॉलला वाटते.

सात वाजता फोन येतो. “आपण दोन तास थांबून मग त्यांच्याकडे वळू” असे कॅ. फ्लेकला हेन्री सांगतो; हे बेन्टॉलच्या कानी पडते. आपल्या खुनाची कल्पना त्यांच्या डोक्यात असावी असा त्याचा ग्रह होतो. त्या दोन तासांत सुटका करून घेण्याच्या दृष्टीने तो योजना आखतो. लाइफबेल्टस मिळवून, स्ट्रॉगरूमच्या दाराचे स्क्रू ढिले करून उघडून, ते दोघे वर डेकवर येऊन समुद्रात झेपावतात... पोहत पोहत जवळचे बेट गाठतात. ते प्रवाळखडकांनी बनलेले असते. बेटावर त्यांना बघून एक वृद्ध त्यांना आपल्या घरी नेतो... तो वृद्ध म्हणजे प्रा. हॅराल्ड विदरस्पून, ब्रिटिश पुरातत्त्वशास्त्रज्ञ असल्याचे जॉन ओळखतो; आणि आपली ओळख देतो. आणखी तीन आठवडे तरी येथून फिजीकडे जाणारे गलबत नाही अशीही माहिती प्रा. हॅराल्ड देतो...

त्या बेटाचा फेरफटका करता करता तेथे चाललेल्या संशोधनाची माहिती प्रा. हॅराल्ड देतात.

हा सगळा खटाटोप कशासाठी चालला आहे याचा येथवर अजिबात पत्ता लागत नाही. येथे बेन्टॉल आणि मारी यांना नेमके काय काम करायचे आहे, त्यांचा शत्रू कोण आहे याची कोणालाच अगदी बेन्टॉललाही कल्पना नसावी असे दिसते. ते उलगाडते पुढे काही काळाने.

ब्ल्यू स्ट्रीक नावाचे आंतरखंडीय क्षेपणास्त्र इंग्लंडने विकसित केलेले होते. पण ते उडू शकत नव्हते. त्यामुळे त्यावर काम करणाऱ्या सर्वांचीच नाचककी झाली होती. इंग्लंडला तो प्रकल्प रद्द करावा लागला.

तरीही आपल्याजवळ स्वतःचे सोपे सुटसुटीत क्षेपणास्त्र हवे; ते उडवण्यासाठी अग्निबाण हवा अशी निकड ब्रिटिश संरक्षणखात्याला वाटत होती.

त्यासाठी हाताळण्यास सोप्या व स्वस्त अग्निबाणाची निर्मिती करण्याचा प्रकल्प संरक्षणखात्याने हाती घेतला. हा अग्निबाण पोटॅबल हवा असेल तर त्यात द्रवरूप इंधन उपयोगाचे नाही; त्याचवेळी अमेरिकन शास्त्रज्ञ सिझियम आणि विद्युतभारित इंधन किंवा आयन इंधन वापरण्याचे प्रयोग करित होते. डॉ. फेरफील्ड यांना घन

डॉ. फेअरफील्ड गायब झाल्याने ते काम तेवढे राहिले. या प्रकल्पाबद्दल गुप्तता बाळगली गेली असली तरी कोणीतरी त्याचा छडा लावून ते तंत्रज्ञान व क्षेपणास्त्र हस्तगत करण्याच्या प्रयत्नात होते.

प्रवाळबेटावर एका बोगद्यात चालू होते; आणि त्यात काम करण्यासाठी, घन इंधनाच्या जाणकार शास्त्रज्ञांना तेथे गुप्तपणे आणण्यात आले होते. त्याचे काम जवळजवळ पूर्ण होत आले होते. फक्त फ्यूज आणि सर्किटस घालणे बाकी होते. डॉ. फेअरफील्ड गायब झाल्याने ते काम तेवढे राहिले. या प्रकल्पाबद्दल गुप्तता बाळगली गेली असली तरी कोणीतरी त्याचा छडा लावून ते तंत्रज्ञान व क्षेपणास्त्र हस्तगत करण्याच्या प्रयत्नात होते. या बेटावरील ह्युवेल बोटीचा कप्तान फ्लेक वगैरे त्यात सामील असावेत. कारण सर्व शास्त्रज्ञांना बंदिस्त करून तेच आता क्षेपणास्त्रावर ताबा मिळवून बसलेले आहेत असे बेन्टॉलला दिसते.

बेन्टॉल हा द्रवरूप इंधन या विषयातला तज्ज्ञ असतो. त्याला या क्षेपणास्त्राला फ्यूज घालता येईल का असा सवाल केला जातो. तो तसा प्रयत्न करायचे मान्य करतो. कारण त्यान डॉ. फेअरफील्डच्या हाताखाली हेपवर्थ ऑर्डनन्समध्ये काम केलेले असते.

ह्युवेल आणि लेक्लेअर हे जॉन बेन्टॉल याला दि डार्क क्रूसेडरकडे घेऊन जातात, आणि फ्यूज लावण्याची आज्ञा देतात. तसे न केल्यास त्याच्या वायकोला मारण्याची धमकी देतात.

चार फूट व्यास; दोन मजली उंच, आठ चाकांच्या बोगीवर उभी अशी दोन क्षेपणास्त्रे तेथे असतात; त्यांच्या दोन्ही बाजूंना एकेक गॅन्ट्री यारी असते. चारही गॅन्ट्री या या रूळमार्गावर उभ्या होत्या. डॉ. फेअरफील्डच्या टिपणांचा अभ्यास करून जॉन फ्यूज लावण्यासाठी तयार होतो. अडीच तासात हे काम व्हावे असे लेक्लेअर बजावून जातो.

इंधनाने अशा प्रकारचा अग्निबाण तयार करणे शक्य होईल असे प्रायोगिक पातळीवर आढळून आले. त्यांनी स्वतः १४ किलो घन इंधन घालून एक छोटा अग्निबाण उडवून पाहिला. ६० हजार फूट उंचीपर्यंत रडार यंत्रांनी त्याचा वेध घेतला. तो ताशी १६ हजार मैल वेगाने वर जात राहिला. तेव्हा त्याचे वजन चारशे पटींनी वाढवून, त्यात अणुबाँबच्या प्रतिकृती बसवून, संगणक बसवून 'डार्क क्रूसेडर' अग्निबाण निर्माण करण्यासाठी सरकारने संमती दिली. दोन टनी हायड्रोजन बाँब वाहून नेण्यापर्यंत त्याची क्षमता असावी, निघाल्यापासून १५ मिनिटात तो आपल्या लक्ष्यावर जाऊन पडावा म्हणून ताशी २० हजार मैल सरासरी वेग ठरवला. अमेरिकन क्षेपणास्त्राचे वजन २०० टन; तर डार्क क्रूसेडरचे १५ टन; उंची १८ फूट... त्यामुळे डार्क क्रूसेडर ट्रक मधून ही नेता येते. नुसते बटण दाबले ते निघते... हे क्षेपणास्त्र बनवण्याचे काम या

५४ / ऑगस्ट २००५ : मेहता मराठी ग्रंथजगत

प्रतिघातपाताचे प्रशिक्षण घेतलेला बेन्टॉल, दुष्ट आणि विश्वासघातकी धोकेबाजांच्या धमक्यांपुढे नमणे शक्यच नव्हते. स्फोटक द्रव्यात मर्क्युरी फ्लिन्नेटर बसवणे म्हणजे फ्यूज घालणे. मर्क्युरी फ्लिन्नेटरला त्यामुळेच डिटोनेटर म्हणतात. ...काम झाल्यावर ह्युवेल व लेक्लेअर आपल्याला जिवंत ठेवणार नाहीत हे बेन्टॉलच्या लक्षात येते. "मी हेरखात्याचा प्रतिघातपाती कृत्ये करणारा एक एजंट आहे. मला धमकावणारी भाषा उपयोगी नाही. तुम्ही माझ्यासमोर कितीही माणसांचे मुडदे पाडले तरी मी हटणार नाही..." असे तो ठणकावून सांगतो तेव्हा ह्युवेल त्याच्या बायकोला मारायची धमकी देतो. "ती माझी बायको नाही... ती माझ्या खात्यातली एक कर्मचारी आहे." हे त्याचे बोलणेही ह्युवेलला हादरा देणारे ठरते...

...शेवटी एक क्षेपणास्त्र सोडण्यात येते.

त्याच्या तळाशी एक नारिंगी ज्वालेचा गोळा दिसतो...

क्षेपणास्त्र जमीन सोडून मोठा आवाज करीत संथ गतीने

हवेत उडू लागते...५० फूट... १५० फूट... आणखी एक स्फोट... दुप्पट वेग...

६०० फूट... पाच हजार फूट... क्षितिजापलीकडे लक्ष्यावर पडले आणि अदृश्य...

फक्त आठ सेकंदात.

प्रयोग यशस्वी. क्षेपणास्त्र उडाले. उडू शकते हे सिद्ध झाले.

दुसरे क्षेपणास्त्र घेऊन जायचे हा लेक्लेअरचा बेत.

पण त्यात बेन्टॉलने फ्यूज वायरिंग करताना आपली करामत दाखवलेली असते. क्रूसेडरचे दार प्रथम उघडले, की क्षेपणास्त्राचा स्फोट होऊन त्याच्या ठिक-त्या ठिक-त्या उडतील... अशी व्यवस्था तो करतो.

—या सर्वांमार्गे कोण होते? कोणता देश होता? काय उद्दिष्ट होते?

हे सगळे आपल्या अनमानाच्या पलीकडे, तर्कबुद्धीला झिणझिण्या आणणारे...

ऑलिस्टर मॅक्लीनच्या या संथ पण चित्तथरारक कथावस्तूतले अनेक तपशील कथानकाच्या गतिमानतेला जागोजाग खिळवून ठेवतात; गोंधळात टाकतात. शत्रू कोण? संघर्ष कुणाशी? याबाबतची संदिग्धता ताणत राहतात... पण शेवटी सगळा उलगाडा होणे अटळच असते. पुढे काय चे कोडे हे पुस्तक शेवटपर्यंत वाचण्यासाठी वाचकाला भाग पाडत राहते!

पृष्ठे : ३४४ ● किंमत : २४० रु. ● सभासदांना : १८० रु. ● पोस्टेज : २० रु.

मेहता मराठी ग्रंथजगत : ऑगस्ट २००५ / ५५

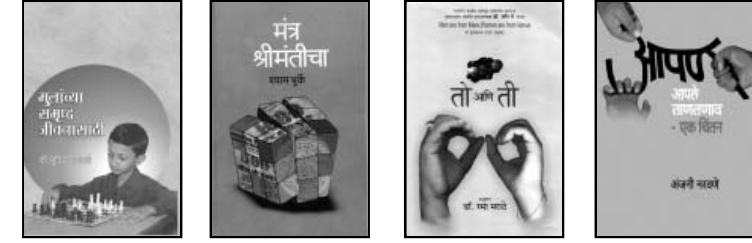
व्यक्तिमत्त्व
विकसन्...

विज्ञानाच्या नव्या नव्या शोधांमधून मानवी जीवनालाकाही चांगल्या तर काही वाईट देणग्या मिळालेल्या आहेत.त्या म्हणजे विविध सुखसोई आणि जीवनाला आलेला प्रचंड वेग. या वेगाबरोबर आले मानसिक ताणतणाव,चिंता आणि यांत्रिकता.त्यामुळे पारंपारिक पठडीतून मुक्त होऊन स्वतःच्या विकासाचा नवा विचार करायची वेळ आता आली आहे. स्वविकासाचे नवनवीन मार्ग दाखवणारी ही काही पुस्तके...

हसत जगावं	डॉ. रमा मराठे	१००
असे घडवा मुलांचे		
व्यक्तिमत्त्व	डॉ. रमा मराठे	१२०
तो आणि ती	अनु.डॉ. रमा मराठे	२५०
आपण : आपले ताणतणाव-		
एक चिंतन	अंजनी नरवणे	१००
निरामय यशासाठी ध्यान	शुभदा गोगटे	७०
मनावर विजय : एकनाथ ईश्वरन्	अनु. वैशाली जोशी	१२५
चिंतामुक्त जीवन	आर. डी. मुनोत	१६०
यशाचा कानमंत्र : अनंत पै	अनु. चारुलता पाटील	५०
आत्मविश्वासाचा		
कानमंत्र : अनंत पै	अनु. चारुलता पाटील	४०
उत्तम स्मृतीचा		
कानमंत्र : अनंत पै	अनु. चारुलता पाटील	५०

५६ / ऑगस्ट २००५ : मेहता मराठी ग्रंथजगत

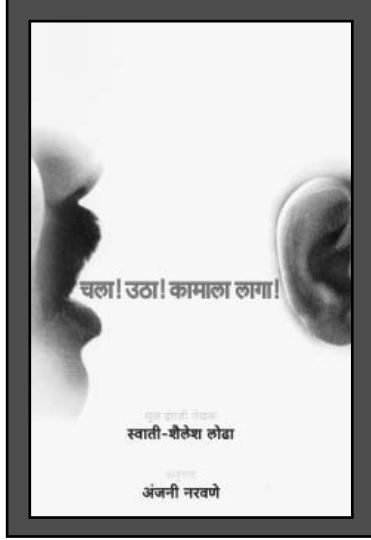

आपल्या मुलांच्या यशस्वितेचा

कानमंत्र : अनंत पै २००४	अनु.प्रशांत तळणीकर	८०
पाल्य व्यक्तिमत्त्वाचा कानमंत्र	संजीव परळीकर	६०
मुलांच्या समृद्ध जीवनासाठी	डॉ.सुचित तांबोळी	१५०
मुलांवरचे संस्कार (राज्य पुरस्कार)	शं. व्यं. काश्यपे	९०
संस्कार कथा	शं. व्यं. काश्यपे	६०
असे बना अन्		
बनवा विद्यार्थी	शं. व्यं. काश्यपे	१००
तुम्ही आणि तुमची मुलं	रुपां. अविनाश भोमे	८०
सुजाण पालकत्व २००४	मीना टाकळकर	६०
प्रियाराधन आणि विवाह		
: डॉ. विजय नागस्वामी २००४	अनु.भारती पांडे	१५०
चला उठा कामाला लाग!		
: स्वाती शैलेश लोढा २००५	अनु. अंजनी नरवणे	१२०
व्यवसाय मार्गदर्शक :		
जयंती घोष	अनु. महाम्बरे/कपटकर	१९०
सभेत कसे बोलावे	श्याम भुरके	६०
मंत्र श्रीमंतीचा २००५	श्याम भुरके	१३०
महिलांसाठी उद्योग व्यवसाय	गंगाधर महाम्बरे	९०
शर्यती स्पर्धा खेळ	आ. पां. खरात	११०
ही सुट्टी कशी घालवाल?	मनोहर चंपानेरकर	४२
शिवणकला एक छंद : स्मॉकिंग	हेमा कळके	१००
शिवणकला एक छंद :		
सलवार कमिज,स्कर्ट ब्लाऊज,		
इव्हिनिंग गाऊन्स, मिडी	हेमा कळके	८०

मेहता मराठी ग्रंथजगत : ऑगस्ट २००५ / ५७

चला ! उठा! कामाला लागा!

मूळ लेखक :
स्वाती-सतीश लोढा

अनुवाद :
अंजनी नरवणे

स्वतःला टप्याटप्याने ओळखत,
स्वतःतले दोष बाजूला करत,
गुणांना उजळवत, यश कसे
मिळवायचे याचे प्रात्यक्षिकांसह
सहज सोपे मार्गदर्शन.

किंमत : १२० रु. सभासदांना : ९० रु. पोस्टेज : २० रु.

‘स्वतःला बघण्यासाठी तुमच्यासाठी हा आरसा—
मूल्यमापन करा, तुम्ही स्वरीखर यशस्वी आहात?
अयशस्वी लौक काय करतात, वाचा
म्हणजे तुम्ही तसं करणार नाही.
अयशस्वी लौक कसा विचार करतात, वाचा
म्हणजे तुम्ही तसा विचार करणार नाही.
अयशस्वी लौक कसे असतात, वाचा
म्हणजे तुम्ही तसे हीणार नाही.’

आयुष्य तुम्हाला निवड करायची संधी देतं.

निवड करायची म्हणजे गोंधळायला होतं.

तुम्ही गोंधळलेले राहिलात, तर काही न शिकणारे अयशस्वी राहाल.

काय करायचं हे तुम्ही ठरवायचं आहे.

चला तर! उठा! कामाला लागा!

तुमचा मित्र, तत्त्वज्ञ आणि मार्गदर्शक हजर आहे!

५८ / ऑगस्ट २००५ : मेहता मराठी ग्रंथजगत

नाथ हा माझा

कांचन घाणेकर

सोळा वर्षांची
सत्त्वपरीक्षा
पाहणारी प्रांजल
प्रेमकहाणी

डॉ. काशिनाथ घाणेकर.

‘रायगडाला जेव्हा जाग येते’ मधील संभाजी.

‘अश्रूंची झाली फुले’ मधील लाल्या.

‘गारबीचा बापू’ मधील बापू.

‘गुंतता हृदय हे’ मधील बाबुल.

‘मला काही सांगायचंय’ मधला राहुल.

‘सुरंग’ मधला बेछूट, उग्र, निष्ठुर, दिलदार महेश.

एके काळी मराठी रंगभूमी गाजविणारा, निळ्या टपोच्या डोळ्यांचा, खळाळून
हसणारा, अभिनयसंपन्न नट. दमदार स्पष्ट वाणी, संयमी अभिनय - आणि
अडखळणारी संवादफेक - लढाऊ अभिनयशैली अशा दोन्ही टोकांत वावरणारा.
तरीही प्रेक्षकांच्या हृदयाचा ठाव घेणारा.

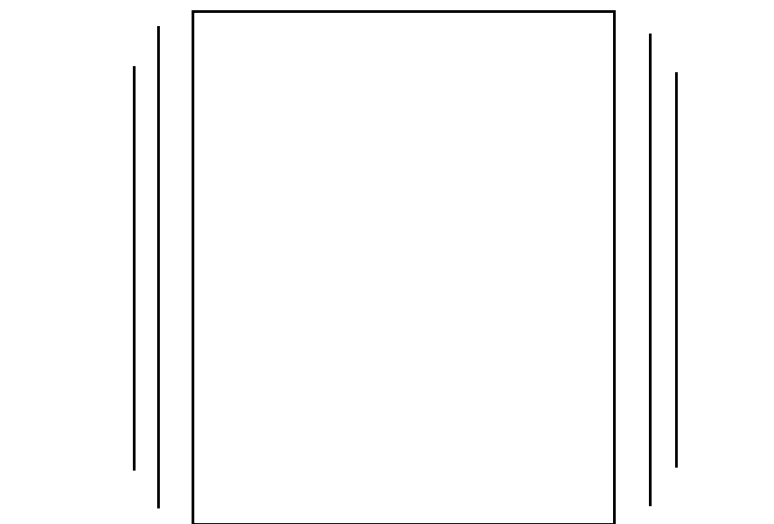
स्वतः दंतवैद्य, चांगली प्रॅक्टिस. नाटकात कामाची आवड.

रायगडमधल्या संभाजीच्या भूमिकेने डॉ. काशिनाथ घाणेकर हे नाव सर्वदूर
झाले. सर्वप्रिय झाले.

पत्नी इरावती स्त्रीरोगतज्ज्ञ. स्वतःची वेगळी प्रॅक्टिस. तीही उत्तम. डॉक्टरांनी
ससूनमध्ये तिला बघितल्यावर आपण होऊन पुढाकार घेऊन घरच्यांची संमती
मिळवून लग्नाचा घाट घातला.

डॉक्टर दिसायला देखणे; तशात ग्लॅमर. प्रसिद्धीचे वलय. अनेक सख्या
त्यांच्या जीवनात आल्या. हा कॅसानोव्हा आपल्या या क्षेत्रातील मुलुखगिरीवर खूप
असायचा. इरावती हे सारे खपवून घेत होती. मोठ्या मनाने. तिला खंत असलीच

मेहता मराठी ग्रंथजगत : ऑगस्ट २००५ / ५९

तर एवढीच, की आपल्या आवडत्या नवऱ्याला हवेहवेसे असणारे मूल आपण देऊ शकलो नाही. अनेकदा गर्भपात झालेला. या संसारात हेच एक मोठे शल्य होते.

या डॉक्टरला संभाजीच्या भूमिकेत बघून चौदा-पंधरा वर्षांची कांचन चव्हाण थक्क होते. मनोमन त्याच्या प्रेमात पडते. डॉक्टर आपल्यापेक्षा पंधरा-सोळा वर्षांनी वयाने मोठा आहे, विवाहित आहे हे तिला माहित असते. पण तरी त्याबद्दलचे आकर्षण तिच्या हृदयात सतत वाढतच जाते.

ही कांचन तशी कुणी सामान्य मुलगी नसते. मराठी चित्रपटसृष्टीवर आपल्या शालीन, सोज्वळ अभिनयाने अधिराज्य गाजवणाऱ्या सुलोचनाबाईची ही एकुलती एक कन्या असते. लाडात वाढलेली. आईबरोबर चित्रपटसृष्टीच्या झगमगाटात सहजपणाने वावरणारी. मनात घेतले की कुठलीही गोष्ट पार पाडण्याएवढी जिद्द बाळगणारी. आपल्या आवडीनिवडीचा आग्रह धरणारी, मानी, सत्यवान सावित्रीच्या जमान्यातली मूल्ये मानणारी, इतर आते - मामे भावंडाप्रमाणे आईला आई न म्हणता आत्ती म्हणणारी.

थोड्याथोडक्या नव्हे तर तब्बल सोळा वर्षांच्या कांचनच्या तपश्चर्येनंतर डॉक्टर काशीनाथ घाणेकर आणि कांचन चव्हाण यांचे रीतसर लग्न होते. त्यानंतर तीन वर्षांनी डॉक्टरांचे प्राणोत्क्रमण होते. वयाच्या ५६ व्या वर्षी. मधली विवाहाची दोन वर्षेही निर्वेध सुखाची जातात असे नव्हे. डॉक्टरांचे बेसुमार मद्यपान आणि त्यांचे नाटकाचे दौरे, यामुळे त्यात ताणतणाव असतातच.

आपल्या या सोळा वर्षांच्या प्रीतिसाधनेची कहाणी सांगण्यासाठी कांचन घाणेकर यांनी 'नाथ हा माझा' हा तब्बल ४७० पृष्ठांचा प्रपंच मांडला आहे.

कांचन ही एक आधुनिक मीराच होय. अत्यंत प्रांजलपणे आणि संयमाने आपल्या आंतरिक स्वाभाविक सरळपणाने, ऋजुतेने आपल्या आराध्य दैवताच्या प्राप्तीसाठी केलेल्या प्रयत्नांची हकीगत ही मीरा सांगते आहे; आणि लहानसहान तपशिलालाही विलक्षण अर्थपूर्णता या निवेदनात लाभते हे नाकारण्यात हशील नाही. कांचन चव्हाण यांचे काही ललित लेखन रसरंग वगैरे चित्रपटविषयक साप्ताहिकात आले असले तरी आत्मनिवेदन अत्यंत सिद्धहस्त लेखिकेच्या हातचे वाटावे इतके ते सफाईदार आणि भावस्पर्शी, नेमके, नेटके आहे.

अलीकडे प्रसिद्ध झालेल्या अनेक स्त्रियांच्या आत्मचरित्रात असणारा असमाधानाचा, असंतोषाचा थयथयाट यात चुकूनही आढळत नाही; आणि त्यामुळे या संबंध कहाणीला उच्च पातळीवरचे गांभीर्य प्राप्त झाले आहे. कुणाबद्दलही कडवटपणा नाही. जिथे कडवटपणा चालेल अशा प्रसंगाचाही उल्लेख किंचितशा उपरोधाद्वारे प्रकट होतो. चित्रपटसृष्टीच्या सान्निध्यात वावरत असूनही कांचन आणि सुलोचना यांच्या निष्ठांचा जो आविष्कार या आत्मकथनातून होतो तो संस्कारमूल्यांनी परिपूर्ण आहे.

चित्रपटाचे तंत्र - २१९ दृश्ये

हे निवेदन चित्रपटाच्या तंत्राने झालेले आहे. साडेचारशे पृष्ठांत २१९ दृश्ये आहेत. पाना - दोन पानांची. एकेक विशिष्ट प्रसंग उभा करणारी.

आरंभीचे दृश्य आहे ते रायगडाला जेव्हा जाग येते या नाटकाच्या प्रयोगात छाप पाडणाऱ्या संभाजीच्या भूमिकेतील डॉक्टर काशीनाथ घाणेकर यांचे! रंगमंचावर दिसलेला उंचापुरा, भेदक डोळ्यांचा, देखणा, भरदार संभाजी पंधरा वर्षांच्या शाळकरी कांचनला भूल घालतो. नाटक संपल्यावर तंग सुरवार, बाह्यांचा गंजीफ्राक घातलेला. प्रकृतीने किरकोळ तरुण डॉ. काशीनाथ घाणेकर बघून तिची थोडीशी निराशाच होते. परंतु त्याचा अस्सल अभिनय, गाभाऱ्यात घुमावा तसा घुमारदार आवाज आणि भेदक पाणीदार निळे डोळे - यामुळे डॉ. काशिनाथ घाणेकर हा नऊ अक्षरी मंत्र तिला भारून टाकतो. 'या आकर्षणाचे स्वरूप मला सापडत नव्हते. भाऊ, काका, मामा या नात्याचे लेबल त्याला नक्कीच नव्हते. मात्र खोलवर कुठेतरी बीज रुजले होते. माझ्या नकळत ते वाढत होते.' (पृ. ३). त्यांचा फोन आला तेव्हा हृदय आनंदातिरेकानं धडधडू लागतं; ओळख नाही म्हणून ती फोनवर बोलण्याचे टाळते; मात्र प्रयोगाच्या वेळी पुष्पगुच्छ देते. 'आता तरी झाली का ओळख?' हा डॉक्टरांचा मिस्किल सवाल तिला निरुत्तर

कोकणस्थी मध्यम बांध्याचे डॉक्टरांचे व्यक्तिमत्त्व हे खरे तर तिच्या 'पुरुषी' प्रतिमेत बसत नव्हते. डॉक्टरांचे निळे डोळे, खळखळून हसणे, भावस्पर्शी चेहरा यापेक्षाही कलंदर व्यक्तिमत्त्व,

करून जातो. एस. एस. सी. पास झाल्यावर कांचनला अभिनंदनाचे जे पत्र येते, त्यात 'तुझा डॉक्टरकाका' असे लिहिलेले असते, ते तिला खटकते. 'त्या नावाने त्यांना हाक मारायची नाही, नुसते डॉक्टर म्हणायचे, असे ती ठरवते. रमेश देव - सीमा लगनानंतर परतताना रस्त्यात डॉक्टर तिला एक गुलाबाचे फूल देतात तेव्हा तिला संभ्रम पडतो 'ते फूल सुंदर की त्या फुलासारखे निरागस दिसणारे तांबूस वर्णाचे डॉक्टर अधिक सुंदर' (पृ. २१). ज्युलिएटने रोमिओकडून ज्या भावनेने ते फूल स्वीकारले असेल त्या भावनेने मीही ते फूल स्वीकारले असे कांचन म्हणते. 'आजही ते फूल जपून ठेवले आहे' असे स्पष्ट करते.

डॉक्टर आणि कांचन यांच्या वयात १५ वर्षांचे अंतर आहे; पण ते अंतर आपल्याला कधी जाणवले नाही असे कांचन म्हणते. 'प्रेमाला वयच नसतं ना'

(पृ. २३). डॉक्टरांचा वाढदिवस १४ सप्टेंबर. कांचनचा १२ सप्टेंबर त्यामुळे डॉक्टरही म्हणतात कांचनपेक्षा मी फक्त दोनच दिवसांनी मोठा आहे. कांचन आपल्या वाढदिवसाला डॉक्टरांना बोलावू म्हणते तर सुलोचनाबाई नको म्हणतात. का? डॉक्टरांची नवीन ओळख. बोलावले तर ते येणार आणि प्रेझेंट आणणार. कशाला त्यांना भुर्दड? कांचन हिरमुसली होते. पण डॉक्टरच स्वतः फोन करून येतात. ते प्रेझेंट आणत नाहीत. चारुदत्त सरपोतदार आणतात. काय असते ते प्रेझेंट? डॉक्टरांचाच संभाजीच्या वेघातला फ्रेम केलेला फोटो.

आकर्षणाची कारणमीमांसा

डॉक्टरांकडे आपण आकृष्ट होण्याचे काय कारण, याचा कांचन शोध घेते. डॉक्टरांच्या संभाजीवर तिचे प्रेम होते. कोकणस्थी मध्यम बांध्याचे डॉक्टरांचे व्यक्तिमत्त्व हे खरे तर तिच्या 'पुरुषी' प्रतिमेत बसत नव्हते. डॉक्टरांचे निळे डोळे, खळखळून हसणे, भावस्पर्शी चेहरा यापेक्षाही कलंदर व्यक्तिमत्त्व, बेधडक स्वभाव, रांगडेपणा, बेपर्वा वृत्ती तिला आवडली असावी. मध्यमवर्गीय ब्राम्हणी संस्कारामध्ये ही मराठाजातीची वैशिष्ट्ये कशी हा तिला पडलेला प्रश्न होता. परंतु डॉक्टर बराचकाळपर्यंत केवळ आपली एक फॅन म्हणून तिच्याकडे पहात असावे. सुलोचनाबाईदीदीची कन्या म्हणूनही तिच्याबद्दल त्यांना जवळीक असावी. डॉक्टरांना आपल्याबद्दल तशी ओढ नाही असेही कांचनला जाणवत होते. आपले प्रेम अबोल, अबोध ठेवण्याइतकेच तिचा कल होता. डॉक्टरांशिवाय इतर कुणाशी लग्न करायचे नाही असा मनातल्या मनात तिचा निश्चय होता.

डॉक्टर विवाहित आहेत, डॉक्टरांची पत्नी इरावती स्त्रीरोगतज्ज्ञ म्हणून स्वतंत्र

प्रेक्टिस करते, तिचा दोनतीनदा गर्भपात झाला, त्यांना मूल नाही हे सारे कांचनला ज्ञात असते. इरावतीबद्दल ती आस्थाच बाळगते. डॉक्टरही तिला मनमोकळेपणाने आपल्या पूर्वजीवनाबद्दल सांगतात. ज्या स्त्रिया आयुष्यात आल्या त्यांची माहिती देतात. कांचनची त्याबद्दल समजस भूमिका आहे. 'हा प्रिन्स चार्लिंग. त्याला सख्या असणारच. हा आकर्षक म्हणून त्याच्या मागे स्त्रिया धावतात,' हा तिचा युक्तिवाद. (पृ. ७४) तशात ती कोल्हापूरच्या परिसरात वाढलेली. दोन लग्ने, दोन बायका हे तिला अस्वाभाविक वाटत नाही. काही माणसे खादाड असतात त्यात वावगे ते काय? वय वाढेल तसे हे खादाडपण कमी होईल असा विश्वासही तिला वाटतो. मधुचंद्राच्या शुटिंगच्या वेळी उमाबरोबरची डॉक्टरांची प्रणयदृश्ये कांचनच्या उपस्थितीत नीट जमत नाहीत. कांचन बाहेर जाते. शॉट जमतो. ओके होतो. अशी आठवणही कांचन देते (पृ. ९०). कांचनची आजी निधन पावते तेव्हा भेटायला आलेल्या डॉक्टरांच्या कुशीत कांचन शिरते. त्यानंतर डॉक्टर आपल्या कांचनवरील प्रेमाची वाच्यता करतात. आपली प्रिया 'ती तशी काळीही नाही - गोरीही नाही; बारीक, जरा उंचच आहे.' असे सांगता सांगता 'तिचे केस मात्र खूप लांब, जाड आणि काळेभोर आहेत, म्हशीसारखे म्हणून तिला चिडवितात (पृ. ९८). 'यू आर ए मॅनेट. तुझ्याकडे मी आपोआप ओढत गेलो' ही डॉक्टरांची कबुली तिला सुखावून जाते. पन्हाळ्याला तिच्याकडे डॉक्टर चुंबनाची मागणी करतात, तिचा स्वेटर चुकून राहतो तो रात्री घालून झोपतात. 'तेवढाच तुझा सहवास' म्हणतात (पृ. ११९). पाडव्याला डॉक्टर तिला नेकलेस घेऊन देतात.

डॉक्टरांच्या दोन गोष्टी मात्र तिला आवडत नाहीत. डॉक्टरांचे मद्यपान आणि त्यांच्या शिव्या. सुलोचनाबाई त्यांना बजावतात, माझ्या घरी येऊ शकता, पण मद्यपान करून नाही. शिव्यांबद्दल डॉक्टरांचे स्पष्टीकरण असे : 'अगं मी कोकण्या माणूस आहे, शिवी हा माझ्या जीवनातील अविभाज्य भाग आहे.' (१२४). मात्र कांचनने एक शिवी नकळत उच्चारली तर डॉक्टर नाराज होतात. "बायकांच्या तोंडी असे शब्द शोभत नाहीत."

आपण एक विवाहित पुरुषावर प्रेम करतो आहो हे कांचनला खटकतेच असे नाही. दुसरा विवाह ही कोल्हापूरला जगावेगळी गोष्ट नव्हती असे ती म्हणते. इरावतीचा प्रथम पत्नीचा अधिकार डावलण्याचीही तिची भावना नव्हती. इरावतीला मूल झाले असते तर मी डॉक्टरांच्या आयुष्यातून दूर झाले असते, असेही कांचन एका ठिकाणी प्रकट करते. डॉक्टर एकदा भलतेच रंगात येतात

डॉक्टरांच्या दोन गोष्टी मात्र तिला आवडत नाहीत. डॉक्टरांचे मद्यपान आणि त्यांच्या शिव्या. सुलोचनाबाई त्यांना बजावतात, माझ्या घरी येऊ शकता, पण मद्यपान करून नाही.

युरोप-मॉरिशस
दौऱ्यात कांचन
आणि डॉक्टर
अधिक जवळ
येतात. लंडनला
इरावतीसाठी
डॉक्टर एक साडी
घेतात.
इरावतीला न
आवडली तरी मी
ही नेसेन, असे
कांचन म्हणते.

आहे. पण तुमच्यावर आधीपासूनच एका आयुष्याची जबाबदारी आहे. दोन दोन आयुष्यांची जबाबदारी पेलणार असेल तर विचारपूर्वक हो म्हणा. मला हा चार दिवसांचा खेळ पुन्हा जमणार नाही. (पृ. १५७). “राणी, तू मला हवी आहेस. दॅटस ऑल. कशीही असलीस तरी हवी आहेस” हे डॉक्टरांचे उत्तर तिला अर्थातच आश्चर्य करते. औषधापेक्षाही डॉ. काशीनाथ घाणेकरांची प्रिया ही जाणीवच आपला निम्मा आजार बरा करीत होती, असे ती मानते. आपले आयुष्य सुगंधित झालेय असे ती म्हणते.

डॉक्टर वरळीला नवा फ्लॅट घेतात कांचनला दाखवतात. “डबल बेड एवढा मोठा कशाला?” ती विचारते. “होणाऱ्या बाळाला मधे झोपायला जागा नको का? मुलं किती लोळतात!” डॉक्टरांचे उत्तर. (१७७)

डॉक्टरांना भविष्याचा नाद. कांचनला पुण्याचे ज्योतिषी सांगतात : “विवाहित वा घटस्फोटित अशा व्यक्तीशी लग्न होईल. वयात १३-१४ वर्षांचे अंतर असेल.” (आणखीही एक वर संभवतो, असेही त्यांनी सांगून ठेवले आहे.) (१८३)

युरोप-मॉरिशस दौऱ्यात कांचन आणि डॉक्टर अधिक जवळ येतात. लंडनला इरावतीसाठी डॉक्टर एक साडी घेतात. इरावतीला न आवडली तरी मी ही नेसेन, असे कांचन म्हणते. तेव्हा डॉक्टर दचकून विचारतात “तुला इरावतीनं घडी मोडलेली साडी नेसायला आवडेल?” त्यावर ती उत्तर देते; “त्यांचा नवरा मला चालतो तर त्यांची साडी का नाही चालणार?” (१९९)

युरोप दौऱ्यानंतर आपण संसार थाटायला हवा - लौकर, असे दोघांनाही

तेव्हा कांचन सांगते: “जोवर लग्न होत नाही तोवर ही गोष्ट मला मान्य नाही” त्यावर डॉक्टरही वचन देतात, “मी स्वैराचारी म्हणून बदनाम असलो तरी तुझ्याबाबतीत संयमी राहीन.” (१३९)

दरम्यान डॉक्टरांना हृदयविकाराचा (एस्केमियाचा) झटका येतो. इरावतीचेही पुन्हा अॅबॉर्शन होते. पद्मा चव्हाण शेरा मारते, “हा वाघ बराच माणसाळायला लागला आहे.” (१५२). कांचनलाही त्या वेळी टी. बी. होतो. ९० इंजेक्शनचा कोर्स पुरा करावा लागतो. डॉक्टर आम्हान घेतल्यासारखे म्हणतात - मी बघतो तू कशी बरी होत नाहीस ते (१५४). टी. बी. मुळे कांचनचे मनःस्वास्थ्य बिघडते. इकडे डॉक्टरांचे मद्यपान वाढते. कांचन त्यांना फोनवरून सांगते : विवाहित पुरुषावर प्रेम करणे योग्य नाही हे माहित असूनही मी ते केले आहे. आता माघार शक्य नाही. मला अभंग साथ हवी

वाटू लागते. घरी विषय काढायचा कसा, हा प्रश्न असतो. इरावतीशी घटस्फोट न घेता कांचनला कायदेशीर पत्नीचा दर्जा मिळणे शक्य नव्हते. कांचनला स्वतःपुरती त्याची गरजही नव्हती, परंतु येणाऱ्या जीवाच्या आयुष्याशी खेळणे योग्य नाही, ही तिच्या मनाची टोचणी होती. डॉक्टर आपण तो मुलगा दत्तक घेऊ असे सुचवतात. परंतु एकूण हा तिढाच असतो.

शेवटी डॉक्टर इरावतीजवळ हा विषय काढतात, “मीही अशी वागले तर चालेल का?” हा तिचा प्रश्न. पण डॉक्टर म्हणतात, “नाही चालणार. तूही मला हवीस.”

प्रेमाची परीक्षा - भालजी स्टायल

सुलोचनाबाई कांचनच्या या कल्पनेला साफ नाही म्हणतात.

भालजी पेंढारकर सांगतात. “एक वर्षभर कांचनने डॉक्टरांना भेटू नये, बोलू नये, त्यानंतरही प्रेम उरले तर पुढे बघू.” कांचन ते वचन पाळते.

वर्षानंतर पुन्हा तोच प्रश्न. इरावती डॉक्टरांचे घर सोडून जाते. भांडीकुंडी, दागदागिने, कपडेलतेही घेऊन जाते.

भालजी कांचनला सल्ला देतात : “तुझ्या व काशिनाथच्या जीवनपद्धतीत कमालीचे अंतर आहे. तरी तू त्याच्याबरोबर जीवन जगायची जिद्द धरतेस. त्यात तुला यश येवो.”

इरावती घटस्फोट घेते. दुसरे लग्न करते.

नंतर सुलोचनाबाई राजी होतात. “माझ्या घरचे दरवाजे जावई म्हणून, मुलगा म्हणून तुम्हाला उघडे असतील. मात्र दारू पिऊन तुम्ही कधीही या घरात आलेले मला चालणार नाही.” त्या बजावतात. “मला स्वयंपाक अगदी साधा लागतो - पोळी आणि शिकरण” असं मोठ्या फुशारकीनं डॉक्टर म्हणतात, तर सुलोचनाबाई ताडकन सुनावतात, “काळजी करू नका. यापुढे तुम्हाला ब्रेडबरोबर शिकरण खायला लागेल.” (३४८) आपल्या लेकीच्या सुगरणपणाच्या मर्यादा त्या चांगल्या ओळखून असतात.

१२ मार्चला लग्न होते. हनीमूनसाठी कोल्हापूर आणि कोवाड.

डॉक्टरांचे मद्यपान जोरात. बेतालपणा वाढतो. परतल्यावर कांचन आपल्या आईकडेच राहू लागते. सुलोचनाबाई डॉक्टरला आपल्या घरी राहायला बोलावतात. मद्यपान मात्र चालणार नाही म्हणतात. डॉक्टर काही काळ तिथे राहतात. भालजींना हेही धक्कादायक वाटते. एकदम मद्य सोडणे, हे देखील धोक्याचेच, ते कांचनला बजावतात. संजीवकुमारच्या मृत्यूची बातमी ऐकल्यावर डॉक्टर म्हणतात “आता

नंतर
सुलोचनाबाई
राजी होतात.
“माझ्या घरचे
दरवाजे जावई
म्हणून, मुलगा
म्हणून तुम्हाला
उघडे असतील.
मात्र दारू पिऊन
तुम्ही कधीही या
घरात आलेले
मला चालणार
नाही.”

डॉक्टर घाणेकर आणि त्यांचे वैयक्तिक जीवन, त्यांचे अतिरिक्त मद्यपान, त्यांचे मानसिक अस्वस्थपण, मित्रांना व चाहत्यांना ओढ लावणारे आपलेपण व अगत्य

माझा नंबर लागणार.”

लग्नानंतरही कांचनचे मत असते : मूल होऊ नये. त्या मुलाचे संगोपन नीट होणार नाही. कारण ते मूल वीस वर्षांचे होईल तेव्हा मी साठीत असेन. तुम्ही पंच्याहत्तरीत. परंतु मुलाची ओढ तर डॉक्टरांना विलक्षण. कांचनच्या मामेभावाची मुलगी रेश्मा, वय सव्वा - दीड वर्ष. डॉक्टरांना बाबा म्हणते. हा मामेभाऊ अकाली मृत्यू पावतो. लग्नानंतर अडीच वर्षांनी. रेश्माची आई सांगलीला माहेरी राहायला जाते. पुढे रेश्माला डॉक्टर मुंबईत आणतात. आपली मुलगी मानतात.

विदर्भाच्या दौऱ्यावर असतानाच अमरावतीत डॉक्टरांचे निधन होते. त्यानंतर दोन वर्षात जे होते त्याची हकीगत 'अखेरचे पत्र' मध्ये येते.

एक भावपूर्ण अशी ही कथा - चटका लावून जाणारी. या साडेचारशे पृष्ठांमध्ये ती उलगडते.

मनावर ठसते ते कांचन - काशीनाथचे प्रेम.

सुलोचना, भालजी पेंढारकर, चारुदत्त सरपोतदार, आजी इत्यादी व्यक्तींचीही यात यथातथ्य स्वभावदर्शने घडतात. परंतु मुख्य सूत्रांवरून त्यांच्यावर लक्ष विचलित होत नाही. इरावतीबाईबद्दलचे जे उल्लेख आहेत ते अत्यंत आदराचे असेच आहेत. फक्त शेवटच्या पत्रात मात्र काहीसा तक्रारीचा सूर आहे तो काशिनाथच्या मृत्यूनंतर त्या कशा वागल्या, कोर्टात गेल्या या संदर्भात. डॉक्टरांच्या निरनिराळ्या नाटकांतील वा चित्रपटातील भूमिकांचे स्वागत कसे झाले याबद्दलच्या वृत्तपत्रीय प्रतिक्रिया वा वसंत कानेटकर प्रभृतींच्या पत्रामधला मजकूरही उद्धृत करण्यात आला आहे. या प्रेमकहाणीला त्या प्रतिक्रियांनी वा पत्रांनी तशी मदत होत नाही. परंतु डॉक्टर काशिनाथ घाणेकर यांचे चरित्रही जाता जाता लिहू ही भूमिका पत्करल्याने त्यांना स्थान देणे आवश्यक वाटले असावे.

निखळ प्रेमकहाणी आणि तिच्या गरजेनुसार हे तपशील मोजकेच आले असते तर हे निवेदन आटोपशीर झाले असते. परंतु एकूण आत्मकथनाला आलेले रूप साजरे जमलेले आहे.

डॉक्टर घाणेकर आणि त्यांचे वैयक्तिक जीवन, त्यांचे अतिरिक्त मद्यपान, त्यांचे मानसिक अस्वस्थपण, मित्रांना व चाहत्यांना ओढ लावणारे आपलेपण व अगत्य - या सर्वांचे कमीअधिक स्पष्ट-अस्पष्ट चित्र या आत्मनिवेदनातून प्रकट होते. डॉक्टरांच्या चाहत्यांना हे अंतरीचे गुंज वाचताना निश्चितच अमोल खजिना गवसल्याचा आनंद देईल.

पृष्ठे : ४८४ • किंमत : २५० रु. • सभासदांना : १८८ रु. • पोस्टेज : २५ रु.

६६ / ऑगस्ट २००५ : मेहता मराठी ग्रंथजगत

नवे कोरे..

प्रतिद्वंदी

किंमत : १२० रु.

त्याला अनुची तीव्र अशी आठवण आली. ती ठवकरच पूर्ण बरा हीत होता आणि आता तिची तशी गरज राहणार नव्हती. पण तिची ही आठवण त्या गरजेपलीकडचीच होती हे त्याला आतून ठरवव समजले. तिची आठवण तिच्या त्याला वाटणाऱ्या स्पर्शाच्या ओढीचीही नव्हती. त्याही पलीकडली होती.

आशा बगे यांच्या आशयघन कथा.

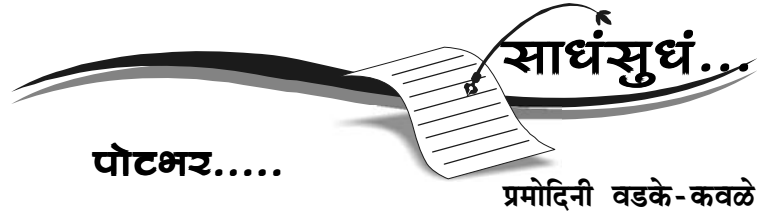
पाऊलवाटेवरील गाव

तिच्या मनात राहून गेल्या गाव तिलाही आता इतक्या काळानंतर जसंच्या तसं सापडणार नाही हे तिला कळतं. आता हे पाणी संथ हीतं. पण काही वेळा हे वैभान हीतं, आपलं तट सौडून सैरावैरा धावंतं. त्या पाण्याला मग कुणीही कळत नाही. त्या वेळी ते पाणी नसतंच... प्रलयच असती. ती प्रलय कैवळ पाण्यातच शिरत नाही. ती मस्तकातच भिमत जाते. इथे माणसाच्या इच्छा अनिच्छेचा सम्मान कुठला!

किंमत : ११० रु.

मेहता मराठी ग्रंथजगत : ऑगस्ट २००५ / ६७

आयुष्य ही हातचलाखीचे खेळ करणाऱ्या जादूगाराच्या पोटडीसारखी अजब चीज आहे. त्यातून कधी काय निघेल ते परमेश्वरालाही सांगता यायचं नाही. जिथे खात्रीपूर्वक शोधायाला जावं, तिथे त्या वस्तूचं नखही दिसू नये आणि ध्यानीमनी नसताना एखाद्या भलत्याच ठिकाणी ती मिळून जावी हा प्रत्येकालाच केव्हा ना केव्हा येणारा अनुभव आहे.

वस्तू कुठेही हरवणं सापडणं ठीक आहे, पण मला कोकणातल्या एका आडगावात काय सापडावं? नेहमीच्या वापरातल्या शब्दाचा अर्थ... आणि शब्दही मोठा विशेष अवघड वगैरे नाही. नेहमी कुठेही सर्रास वापरला जाणारा... 'पोटभर'

माझी एक मावशी सिंधुदुर्ग जिल्ह्यातल्या एका खेड्यात रहाते. आम्ही सगळे तिच्या गावाला इसवीसनापूर्वीचं गाव म्हणतो. कारण तिच्या गावात कोणत्याही सुधारणा आलेल्या नाहीत. तिथे जायलायायला एसटीची थेट गाडीसुद्धा एकुलती एकच आहे. ती चुकली तर गाड्या बदलत कसातरी वेडावाकडा प्रवास करून संध्याकाळ होण्यापूर्वी मावशीकडे पोचावं लागतं. कारण मधे अडकून पडलं तर, रहायची सोय होणंसुद्धा मुश्कील. म्हणूनच मनात असूनही तिच्याकडे फारसं जाणं होत नाही. पण यावेळी काकांची तब्येत खूपच बिघडल्याचं कळलं. त्यामुळे जाणं अगदी आवश्यकच होतं. परीक्षांचे दिवस. सगळ्यांनी मिळून एकत्र जाणंही शक्य नव्हतं. मुलांच्या परीक्षांचं वेळापत्रक आणि आपापल्या रजा-अडचणी सांभाळून सगळी भावंडं जसं जमेल तसं एकेकटी जाऊन आली. मलाही एकटीला जाणं भाग होतं.

मी जाईपर्यंत काकांच्या तब्येतीत थोडा स्थिरपणा आला होता म्हणून म्हणा, किंवा घराला आता काकांच्या अस्थिर तब्येतीची सवय झाली होती म्हणून म्हणा, पण मावशीने माझं भरपूर आतिथ्य पुरवलं. रात्रभर जागून जुन्या आठवणींच्या गप्पा मारल्या. लाडाकौतुकाने खास पदार्थ करून खायला घातले. आणखी एखादा दिवस रहाण्याचा मनःपूर्वक आग्रह केला. या सगळ्याचा परिणाम म्हणून माझी गावातून निघणारी ती एकुलती एक गाडीसुद्धा चुकली.

मी स्टॅडवर आले तेव्हा दुपारचे बारा वाजून गेले होते. सामान फारसं नसल्याने माझ्याबरोबर कुणी गडीमाणूस आलं नव्हतं. पुढे जाणारी दुसरी एखादी

गाडी येईपर्यंत तिथल्या पत्र्याच्या शेडमध्ये थांबण्याखेरीज मला गत्यंतरच नव्हतं.

त्या तथाकथित एसटी स्टॅन्डचा अवतार अगदी बघण्यासारखा होता. लागूनच असलेल्या रस्त्यावर भरलेला आठवडी बाजार आता संपत आला होता आणि त्या बाजारासाठी आलेली आजूबाजूच्या गावातली माणसं गाडीसाठी गर्दी करून थांबली होती. दुपारच्या उन्हाणे पत्र्याची शेड बेसुमार तापली होती. पण आजूबाजूला कुठेच सावली नसल्याने त्या शेडमधल्या लाकडी बाकांवरच माणसं घामाचे ओघळ पुसत दाटीवाटीने बसली होती. उघड्या सांडपाण्याचा, तळलेल्या भजीजिलब्यांचा आणि घामट शरीरांचा संमिश्र दर्प उन्हासारखाच सगळीभर त्रासदायकपणे पसरला होता. सगळ्या गर्दीवर मागासलेपणाचा अगदी ठळक छाप होता. धुळीने लाल झालेली टोप्यामुंडाशी आणि प्लॅस्टिक जरीच्या चकचकत्या काठाची भडक लुगडी. हातातली मळकट पिशव्या गाठुडी सांभाळणाऱ्या त्या गर्दीत खांद्याला पर्स आणि एअर बॅग अडकवलेली मीच एकटी वेगळी उठून दिसत असणार असं मला वाटलं. तेवढ्यात माझं लक्ष कोपऱ्यात उभ्या असलेल्या त्या मायलेकीकडे गेले. त्या दोघीही एकमेकींना बिलगून उभ्या होत्या. एवढ्या धूळउकाड्यातसुद्धा दोघींनी नाजूक भरतकाम केलेले सॅटिनचे फिकट रंगाचे बुरखे घातले होते. वरचे पडदे पाठीवरून मागे टाकल्यामुळे फक्त गळ्यापासून वरचा चेहऱ्याचा भाग तेवढा दिसत होता. पण त्यावरूनही लक्षात येत होतं की, ती मुलगी शहरी वळणाच्या सधन घराण्यातली आणि शिकलेली असावी. ती सासरी जायला निघाली असावी आणि आई तिला गाडीपर्यंत सोडायला आली असावी. म्हाताऱ्या आईचा चेहरा वयाने थकलेला आणि सुरकुत्यांनी भरलेला. डोळ्यात अतीव कारुण्य. मुलीचे डोळेही मुक्तपणे वहात होते.

या दोघी बहुधा त्याच गावातल्या असाव्यात. कारण आजूबाजूचं कुणीही अनोळखी नजरेने त्यांच्याकडे वळून बघत नव्हतं. एकट्या माझ्याशिवाय.

पण आपल्याकडे कुणी कुतुहलाने बघतेय याची जाणीवही त्या मायलेकींना नव्हती. रडवेल्या स्वरात बोलत, मधूनच आवेगाने एकमेकींच्या गळ्यात पडत त्या विरहाचं दुःख रिचवण्याचा प्रयत्न करत होत्या. एवढं का वाईट वाटत असेल त्यांना? मी उत्कंठेने त्यांच्या बाजूला सरकले.

“सम्यालके रहना बेटी. मेरी भरपेट दुवाएं तेरे साथ है.” आई थरथरत्या आवाजात म्हणाली.

रडतारडता मुलीला हसू आलं. “प्यारी चीजें कभी भरपेट नहीं

लगती अम्मी. तेरी दुवाओंके लिये मेरा पेट हमेशा खालीच रहेगा.”

“चूप! ऐसी बातें नई करनेकी.” आईने तिच्या तोंडावर हात ठेवला.

एवढ्यात त्या मुलीला हाका मारत एका चौदापंधरा वर्षांचा मुलगा तिथे आला. तो बहुधा तिच्या सासरचा असावा. कारण त्या मुलीने झटपट बुरख्याचा पडदा तोंडावर ओढला. आणि आईपासून थोडी दूर होऊन ती त्याच्याशी बोलायला लागली. आई रिकाम्या डोळ्यांनी उन्हाकडे बघत राहिली.

संधीचा फायदा घेतल्यासारखी मी पुढे झाले. “कहाँ जा रही है तुम्हारी लडकी?”

त्या मातेचे डोळे पुनः पाणावले. “अपने शहरके पास. बहारिनेमे.”

“इसलिये तुमने इसे भरपेट दुवा दी?”

म्हातारी हसली. “हां बेटा. मैं बीमार औरत. उसके वापस आनेतक और दोचार साल कहाँ जियूंगी?”

“फिरभी भरपेट दुवा?” आशिर्वादासाठी भरपेट हे विशेषण मी कधीच ऐकलं नव्हतं म्हणून मला ते पुनः उच्चारून तिच्याकडून खात्री करून घ्यावीशी वाटली.

“तुम्हे पता नही रहेगा, लेकिन ये हमारे बापदादाकी देन है. मेरे अम्मीअम्मा, दादादादी हमेशा ऐसा कहते थे. भरपेट दुवा बोले तो हम चाहते हैं की सामनेवालेकी जिंदगी अच्छी चीजोंसे भरी रहे. मगर जरूरतसे ज्यादा नहीं..”

“म्हणजे?” मी नकळत राष्ट्रभाषेचं बोट सोडून मराठीचा आधार घेतला.

तिच्या या वाक्यामुळे माझी उत्सुकता चाळवली गेली होती आणि तीही सांगायच्या मूडमधे आली होती. मुलीच्या विरहाचं दुःख विसरून तिचा सुरकुतलेला चेहरा आनंदाने उजळला. तिच्या स्वरात कुणीतरी श्रोता भेटल्याची खुशी तर होतीच, पण खूप दिवस काहीतरी सांगायचंय ते आता सांगायला मिळतंय अशी उतावळीही जाणवली मला. मी मात्र तितकीशी भारावलेली नव्हते. अजूनही तिच्याशी बोलण्याचा माझा दृष्टिकोन ‘तेवढीच या धूळभरल्या वातावरणातून सुटका’ असाच होता. पण उत्तरादाखल तिच्या मराठीमिश्रित गावरान हिन्दीत तिने जे सांगितलं, ते मात्र मला थक्क करणारं होतं.

पोटभर हा शब्द आपण केवळ खाण्यासाठी वापरतो. पण त्याला एक व्यापक अर्थ आहे. पोटभर म्हणजे गरज भागवण्याइतकंच! तुम्हाला अतृप्त ठेवण्याइतकं कमीही नाही

आणि मिळाल्याचा माज यावा इतकं जास्तही नाही... आणि पोटभर आशीर्वाद म्हणजे केवळ पुरेशा शुभेच्छा नव्हेत, तर त्या शब्दांत अनेक गोष्टींचा अंतर्भाव आहे. धर्मग्रंथातलं एखादं पवित्र वचन असावं तसाच हा जोडशब्द आहे. भरपेट दुवा...

“बताउँ? तुमको सुनना?” तिने उत्साहाने विचारलं.

मी लगेच मान डोलावली.

क्षणभर विचार करून डोळे मिटून मनाशी आठवून तिने मला त्या शब्दाची समग्र व्याप्ती सांगण्याचा प्रयत्न केला. एखाद्या कवितेसारखाच होता तो प्रकार...

आयुष्यात तुला पोटभर सूर्यप्रकाश मिळो, जो तुझा आयुष्याकडे पहाण्याचा दृष्टिकोनच उजळून टाकेल.

आयुष्यात तुला पोटभर पर्जन्य मिळो, ज्यामुळे तुला सूर्यप्रकाशाची खरी किंमत जाणवेल.

आयुष्यात तुला पोटभर आनंद मिळो, जो तुझी मनोवृत्ती चिरतरुण राखेल.

आयुष्यात तुला पोटभर दुःखही मिळो, ज्यामुळे छोट्याछोट्या आनंदाचं तुला महत्त्व वाटेल.

आयुष्यात तुला पोटभर धनप्राप्ती होवो, ज्यामुळे तुझ्या सर्व गरजा भागतील.

आयुष्यात तुला पोटभर नुकसानसुद्धा सोसायला लागो, ज्यामुळे आपल्या मिळकतीचं मोल तुला कळून येईल.

आयुष्यातले निरोपसमारंभ सुसह्य करणारे स्वागतसमारंभही तुला पोटभर मिळोत, ज्यामुळे तुला विरहमीलनाच्या प्रसंगांकडे समतोलपणे पाहता येईल.

धार्मिक भावनेने पाठ केलेला तो मजकूर त्या अडाणी खेडवळ म्हातारीने दोन भाषांची खिचडी करून मला मनापासून समजावून दिला. आणि तिचा थरथरता स्वर ऐकताना माझ्या मनात त्या अर्थाचा प्रकाश फाकत गेला.

खरंतर ‘पोटभर’ या शब्दाशी आजवर माझं भांडण होतं. मला तो शब्द अजिबात आवडत नव्हता. कारण बालपणीची एक अगदी नकोशी आठवण त्या शब्दांशी बांधलेली होती.

अण्णांची नोकरी गेल्यानंतरचे दिवस. उपासमारीचे, अवहेलनेचे आणि अपमानाचेही! पण त्या काजळलेल्या दिवसातही हातात दिवा घेतलेली काही चांगली माणसं भेटली. शहाणे वकिलांच्या माई त्यातल्याच

एक.

आधीचे घरोब्याचे संबंध लक्षात घेऊन त्यानी आईला सांगितलं, “ताईला रोज सकाळी माझ्याकडे पाठवा. हुशार आहे. आमच्या आशाला काही कळत नाही. तुमची ताई मला भाजीबिजी आणून देईल.”

शहाणे वकिलांची आशा माझ्याच वर्गात होती. पण आमचे मैत्रिणींचे गट वेगवेगळे होते. आमचं फारसं पटायचं नाही. त्यामुळे वकिलांकडे जाणं मला फारसं आवडायचं नाही. पण माईनी सांगितल्यावर मी रोज सकाळीच त्यांच्याकडे जायची. माई मला बाजारातून मिरच्याकोथिंबीर आणण्यासारखं एखादं थानुरमातुर काम सांगायच्या आणि मी ते केलं की म्हणायच्या, “मोठं काम झालं माझं. बस. आता पोळीभाजी खाऊनच जा.”

शहाणे वकिलांचं घर धार्मिक वळणाचं आणि भाविक वृत्तीचं. कर्मकांडाचं पालन काटेकोरपणे करणारं. संस्कारांची कटाक्षाने जपणूक करणारं. त्यांच्याकडे सगळे सणवार यथासांग साजरे व्हायचे. रोजच्या देवपूजेलाही भटजी यायचे. रोजचा सैपाक सोवळ्यातला. माईच्या कितीही मनात असलं तरी देवाला नैवेद्य दाखवल्याशिवाय मला जेवायला वाढणं त्यांना शक्य नसायचं. मग त्या माझ्यापुरती कोशिंबीर नाहीतर ताकातलं डांगर कालवायच्या आणि त्याबरोबर रात्रीची पोळी घ्यायच्या. सैपाकघराशेजारच्या जागेत बसून ताज्या पोळीच्या खरपूस वासाबरोबर मी शिळी पोळी भराभरा खात असताना एखाद दिवशी आशा तिथे यायची. शाळेत तोंड फिरवणारी आशा घरी मात्र माझ्याकडे बघून हसत साळसूदपणे मला म्हणायची, “अग घाई कशाला करतेस? सावकाश खा.”

आणि सैपाकघराच्या दारात जाऊन मागे वळून मुद्दाम मोठ्यानं सांगायची, “पोटभर खा हं. आई तिला पोटभर वाढ ग.”

मी कानकोंडी. पोटात भूक अडकलेली असतानादेखील, माईनी मायेनं दिलेली पोळी माझ्या घशाखाली उतरायची नाही. बेचव होऊन जायची. तिच्या त्या ठसक्यात उच्चारलेल्या “पोटभर खा हं” मधे कितीतरी भाव दडलेले असायचे. “बिचारी! कधी पोटभर खायला मिळत नसेल ना तुला? आता मिळालंय तर पोट भरून घे. वाळवंटातल्या उंटासारखं...” एवढा पूर्ण अर्थ त्या एका शब्दात दडलेला असायचा. वडिलांच्या समृद्धीचा साहजिक तोरा, माझ्याबद्दलची नकोशी कीव, शाळेतल्या भांडणाचं उट्टं काढणारा झोंबरा उपरोध...सगळंसगळं त्या एका ‘पोटभर’ मधे दडलेलं असायचं. मला अगदी नकोसं वाटायचं. उद्यापासून इथे यायलाच नको असंही मनाशी ठरवून टाकायची मी. पण जीभ आणि पोट असले निश्चय टिकू देत नाहीत कधी. आशाचा

७२ / ऑगस्ट २००५ : मेहता मराठी ग्रंथजगत

तो एखाद्या काट्यासारखा कुजकट स्वर दिवसभर कानातमनात सलत रहायचा.

माईनी मदत करण्याचा खूप प्रयत्न केला. पण शहाण्यांकडे मी कधीच पोटभर जेवू शकले नाही. अजूनही - अगदी आजपर्यंत ताज्या पोळीचा खरपूस वास आला की, मला आशा आणि तिचं ते कुत्सित आणि संभावित स्वरातलं “पोटभर खा ग” आठवायचं..

पण पोटभर या शब्दाने माझ्याशी मांडलेला दावा आज अचानक संपून गेला आणि त्याऐवजी मनात उलगडत गेलं त्याच शब्दांनी गुंफलेलं एक सुरेख महावस्त्र! त्या जुनाट खेड्यातल्या दुपारच्या टळटळीत उन्हात पत्र्याच्या धूळभरल्या शेटमध्ये एक साधा आशीर्वाद, एक साधा शब्द केवढी किमया करून गेला होता! शब्दात ताकद असते असं आपण म्हणतो पण आज मी एकाच शब्दाच्या वेगवेगळ्या उच्चारातली ताकद अनुभव होते.

मात्र एक कोडं मला काही केल्या उलगडत नव्हतं... ज्यांच्याशी जुनी ओळख होती अशा सोवळं, संस्कृती आणि सणवार जपणाऱ्या घरातल्या सुशिक्षित मुलीने एका साध्यासुध्या शब्दाला माझ्यासाठी जहरी करून टाकलं होतं.. आणि एका आडगावतल्या अशिक्षित वृद्धेने मात्र त्याला अमृताची चव दिली होती. या विरोधाभासाला नेमकं काय म्हणायचं?

प्रमोदिनी वडके-कवळे

प्राजक्त, अपूर्वा हौ. सोसायटी, सर्व्हे नं. ६०,
सुखसागरनगर क्र. २, गल्ली क्र. १०,
कोंढवा बुद्रुक, पुणे ४११०४८

रणजित देसाई च्या सदाबहार कथा

ड्राफ्ट

किंमत : १२० रु.

मेघ

किंमत : १०० रु.

आषाढ

किंमत : ८० रु.

वशीर

किंमत : ९० रु.

मेहता मराठी ग्रंथजगत : ऑगस्ट २००५ / ७३

* महाराष्ट्रभूषण बाबा आमटे

“आजपर्यंतच्या वाटचालीत अनेक राष्ट्रीय आणि आंतरराष्ट्रीय पुरस्कार मिळाले; पण आनंदवनातील अंध-अपंग, कुष्ठरोग्यांसमक्ष मिळालेल्या ‘महाराष्ट्रभूषण’ पुरस्काराने माझ्या यातना धन्य झाल्या,” असे भावपूर्ण उद्गार बाबा आमटे यांनी काढले.

कुष्ठरोग्यांच्या जीवनात आनंद फुलवणाऱ्या बाबांचा आनंदवनात उपमुख्यमंत्री आर. आर. पाटील यांनी ‘महाराष्ट्रभूषण’ पुरस्कार देऊन गौरव केला. पाच लाख रुपयांचा धनादेश, मानपत्र, गौरवचिन्ह, शाल आणि श्रीफळ असे पुरस्काराचे स्वरूप आहे. प्रकृती अस्वास्थ्यामुळे पुरस्कार सोहळ्याला बाबा आमटे उपस्थित राहू शकले नव्हते. त्यामुळे आनंदवनात या सोहळ्याचे आयोजन करण्यात आले होते.

याच कार्यक्रमात उपमुख्यमंत्र्यांच्या हस्ते साधनाताई आमटे यांना भगीरथ सेवा प्रन्यासचा कस्तुरबा गांधी सेवा पुरस्कार प्रदान करण्यात आला. ५० हजार रुपयांचा धनादेश, मानपत्र, गौरवचिन्ह, असे पुरस्काराचे स्वरूप आहे.

मनोगत व्यक्त करताना बाबा म्हणाले, “कुष्ठरोग्यांकडे पाहण्याची समाजाची दृष्टी बदलली आहे. महाराष्ट्र शासनाच्या दृष्टिकोनातही परिवर्तन आले आहे. नवे पर्व सुरू झाले असून, कुष्ठरोगाविषयी चळवळ उभारली जावी, अशी इच्छा आहे. जनता आणि समाजाने दिलेल्या प्रेमामुळे आपण कृतज्ञ आहोत.”

आर. आर. पाटील म्हणाले, की ‘महाराष्ट्रभूषण’ पुरस्काराने बाबांच्या कार्याचा गौरव होऊ शकत नाही; परंतु राज्यातील दहा कोटी जनतेच्या वतीने कृतज्ञता व्यक्त करण्यासाठी आपण आलो आहोत. कुष्ठरोग्यांना समाजानेच नव्हे तर घरच्यांनीही टाकून दिल्यानंतर बाबांनी त्यांना छातीशी कवटाळले. स्वाभिमानाची दीक्षा दिली आणि निसर्गाने अन्याय केला असला, तरी त्यावर मात करण्याचे आत्मबल त्यांच्यात निर्माण केले आहे.

* ‘सानिया’ला विभावरी पाटील पुरस्कार

‘विभावरी मधुकर पाटील वाङ्मय पुरस्कार’ या वर्षी सानिया यांच्या ‘ओमियागे’ (राजहंस प्रकाशन, पुणे) या कथासंग्रहास मुंबई येथे देण्यात आला. अकरा हजार रुपये आणि मानचिन्ह असे या पुरस्काराचे स्वरूप आहे.

निवड समितीत डॉ. विजया राजाध्यक्ष आणि डॉ. अरुण टिकेकर यांचा सहभाग होता.

मराठीतील एक साहित्यसमीक्षक प्रा. डॉ.म.सु. पाटील यांच्या पत्नी विभावरी यांच्या स्मरणार्थ त्यांच्या कुटुंबीयांनी अनुष्टुभ् प्रतिष्ठानकडे सोपवलेल्या निधीच्या व्याजातून हा पुरस्कार दिला जातो.

‘अनुष्टुभ्’ ही एक वाङ्मयीन आणि सांस्कृतिक चळवळ आहे. या द्वैमासिकाचे प्रकाशन म. सु. पाटील यांच्या निवासस्थानातूनच सुरू झाल्याने विभावरी पाटील या चळवळीशी आरंभापासून जोडल्या गेलेल्या होत्या. त्यांच्या प्रयत्नांमुळे आणि आत्मीयतेमुळे ‘अनुष्टुभ्’ च्या कार्यकर्त्यांचा एक परिवार तयार झाला.

हा पुरस्कार मिळालेल्या लेखिका सानिया ह्या मराठीमधील सुप्रसिद्ध कथाकादंबरीकार आहेत. त्यांच्या काही कथा ‘अनुष्टुभ्’ मधून प्रसिद्ध झाल्या आहेत.

पुरस्कार लाभलेल्या ग्रंथाची वैशिष्ट्ये निवडसमितीने पुढीलप्रमाणे नोंदली आहेत:

‘ओमियागे’ या कथात्रयीची नायिका अनीता आपल्या जपानमध्ये स्थायिक झालेल्या जेसन या मित्राकडे काही काळ वास्तव्यासाठी येते, हा त्रयीतील पहिल्या कथेचा केंद्रवर्ती संदर्भ आहे. हे सूत्र पकडून जपानमधील व्योतो या शहराचे सानिया अतिशय जाणकारीने चित्रण करतात, आणि या पार्श्वभूमीवर मानवी नातेबंधांचा - विशेषतः स्त्रीपुरुषांतील विविधांगी भावबंधांचा वेध घेतात. या वेधातून सानियांची जीवनाकडे पाहण्याची चिंतनगर्भ दृष्टी मनावर ठसते. कथानक सांगण्याच्या किंवा व्यक्तिरेखा रंगविण्याच्या मोहात न फसता सानिया भावबंधांचा वेध घेण्यावरच आपले लक्ष केंद्रित करतात. या कथांच्या केंद्रस्थानी असणारी स्त्री मुक्त आहे. ती स्वतःचे निवडीचे स्वातंत्र्य बजावते, स्वतःचे निर्णय जबाबदारीने व समंजसपणे घेते. हे निर्णय घेताना मैत्रीण, बहीण, पत्नी, भावजय, आई अशा तिच्या विविध भूमिकांमधील पीळ उलगडले जातात, पेचप्रसंग उद्भातात. ते न टाळता सकारात्मक निर्णयांकडे पोचणे हे या स्त्री-व्यक्तिरेखांचे वैशिष्ट्य आहे.

सानियांच्या कथांतील व्यक्तिरेखा सर्वसाधारणपणे उच्चभ्रू, सुखासीन, आधुनिक समाजातील आहेत. त्यांच्या प्रश्नांची व नातेबंधांची सानियांनी केलेली मांडणी वाचकाला त्या समाजाचे नवे भान देते. या समाजाशी वाचकाचे सहजपणे दुवे जुळावेत असे प्रश्न व दुःखे तेथेही आहेत. काव्यत्मतेचा स्पर्श असलेल्या निवेदनातून त्या नैसर्गिक संवादांतून कथासूत्रे व व्यक्तिरेखा यांची उभारणी करतात. त्यामुळे कथेच्या या महत्त्वाच्या घटकांना - पर्यायाने कथेच्या घाटाला एक ताजेपण प्राप्त होते. यामुळे सानियांची कथा पृथगात्म वाटते.

* प्रभाकर पेंढारकर यांना ‘मृण्मयी पुरस्कार’

गो. नी. दांडेकर यांच्या स्मृतिप्रीत्यर्थ दिला जाणारा ‘मृण्मयी पुरस्कार’ प्रसिद्ध लेखक प्रभाकर पेंढारकर यांना आठ जुलैला टिळक स्मारक मंदिरात झालेल्या

कार्यक्रमात देण्यात आला.

गोनिदांनी त्यांच्या पंचाहत्तरीनिमित्त सुरू केलेला 'मृण्मयी पुरस्कार' आता त्याच्या कुटुंबीयांकडून दिला जात असून सामाजिक व सांस्कृतिक क्षेत्रात काम करणाऱ्या व्यक्तीला गोनिदांच्या पत्नीच्या नावाने 'नारी-गोपाल' पुरस्कार भटक्या जमातीसाठी काम करणाऱ्या गिरीश प्रभुणे यांना डॉ. वि. रा. करंदीकर यांच्या हस्ते देण्यात आला.

* दीपक शिकारपूर यांना स्वातंत्र्यवीर सावरकर पुरस्कार

पुणे मराठी ग्रंथालयाच्या 'स्वातंत्र्यवीर वि. दा. सावरकर पुरस्कार' यंदा संगणकतज्ञ दीपक शिकारपूर यांना विज्ञानविषयक ललित लेखनासाठी देण्यात आला आहे. पाच हजार रुपये रोख व स्मृतिचिन्ह असे पुरस्काराचे स्वरूप असून, ज्येष्ठ शास्त्रज्ञ अनंतराव सुर्वे यांच्या स्मृतिप्रीत्यर्थ हा पुरस्कार देण्यात येतो.

या वर्षीपासून संस्थेने राष्ट्रीय चेतना जागवणाऱ्या लेखकाला 'चेतना' पुरस्कार देण्यास आरंभ केला आहे. पहिला चेतना पुरस्कार मुंबई येथील राजा जाधव यांना देण्यात आला. पाच हजार रुपये व स्मृतिचिन्ह असे पुरस्काराचे स्वरूप आहे. ज्येष्ठ कोशकार विश्वनाथ नरवणे यांच्या स्मृतिप्रीत्यर्थ लेखिका कविता नरवणे यांनी दिलेल्या देणगीच्या व्याजातून हा पुरस्कार देण्यात येत आहे.

* लो. टिळक स्मारक वाचन मंदिरचे पुरस्कार

यंदाचा उत्कृष्ट कादंबरीसाठीचा 'माधव पुरस्कार' श्री. वसंत नरहर फेणे यांच्या 'विश्वंभरे बोलविले' (स्वरूप प्रकाशन, औरंगाबाद) या कादंबरीला दिला आहे. पुरस्कार दोन हजार रुपये, स्मृतिचिन्ह असा आहे.

कथा संग्रहासाठीचा 'आनंद पुरस्कार' 'ओमियागे' (राजहंस प्रकाशन) या सानिया यांच्या कथासंग्रहाला जाहीर झाला आहे.

आनंद पुरस्कारही दोन हजार रुपये व स्मृतिचिन्ह असा आहे.

पुरस्कार वितरण सप्टेंबरमध्ये होणार आहे.

* तुका म्हणे साहित्य पुरस्कार

महाराष्ट्र अनुवाद परिषद आणि तुका म्हणे साहित्य चळवळीच्या माध्यमातून 'तुका म्हणे साहित्य पुरस्कार' देण्यात येतात. दि.१ एप्रिल २००४ ते ३१ मार्च २००५ या कालावधीत प्रकाशित झालेल्या (कविता, कविताविषयक समीक्षाग्रंथ, बोलीभाषेतील कवितासंग्रह, कथासंग्रह, कादंबरी, ललित, नाटक, आध्यात्मिक ग्रंथ, समीक्षा ग्रंथ) विविध वाङ्मय प्रकारातील पुस्तकांची एक प्रत संक्षिप्त परिचयासह दि. २५ सप्टेंबर २००५ पर्यंत भगवान ठग, संयोजक तुका म्हणे साहित्य पुरस्कार समिती, केशवनगर, बुलडाणा ४४३ ००१ या पत्त्यावर पाठवावी. पुरस्काराचे हे पाचवे वर्ष असून आतापर्यंत ५३ साहित्यिकांना हे पुरस्कार प्रदान

७६ / ऑगस्ट २००५ : मेहता मराठी ग्रंथजगत

करण्यात आले आहेत.

* डॉ. मुजुमदार, गावस्कर यांना यंदाचा 'विद्या व्यास पुरस्कार'

विद्या सहकारी बँकेतर्फे दिला जाणारा 'विद्या व्यास पुरस्कार' यंदा डॉ. शां. ब. मुजुमदार व सामाजिक कार्यकर्त्या रेणुताई गावस्कर यांना देण्यात आला.

विविध क्षेत्रांत गुरुतुल्य कार्य करून समाजाच्या सर्वांगीण उन्नतीत मोलाचा वाटा उचलणाऱ्या गुणिजणांना दर वर्षी व्यास पौर्णिमेस बँकेतर्फे हा पुरस्कार देण्यात येतो. यंदाचा हा आठवा पुरस्कार आहे.

ज्येष्ठ शिक्षकास तीस हजार रुपये; तसेच शिक्षणक्षेत्रात दिशादर्शक कामगिरी बजावणाऱ्या शिक्षकास वीस हजार रुपये, देऊन गौरविण्यात येते.

डॉ. मुजुमदार यांनी फर्ग्युसन महाविद्यालयात वीस वर्षे प्राध्यापक व वनस्पतिशास्त्र विभागप्रमुख म्हणून काम पाहिले आहे. 'बॉटनी बोर्ड ऑफ स्टडीज'चे नऊ वर्षे अध्यक्ष होते. पुणे विद्यापीठ कार्यकारिणी व विधी सभेचे ते चौदा वर्षे सदस्य होते. 'सिंबायोसिस'चे संस्थापक; तसेच अनेक संस्थांचे पदाधिकारी म्हणून ते कार्यरत आहेत. आदर्श शिक्षक, उत्कृष्ट शैक्षणिक कार्य पुरस्कार, बंधुता पुरस्कार, 'सर्व्हिस एक्सलन्स रेकग्निशन अवॉर्ड', यशवंतराव चव्हाण पुरस्कार, 'पद्मश्री' पुरस्कारही त्यांना मिळाला आहे.

गेली पंचवीस वर्षे सामाजिक कार्य करणाऱ्या श्रीमती गावस्कर यांनी निराधार मुले, व्यसनाधीन व्यक्तींची तसेच वेश्यांची मुले शिक्षित होऊन स्वतःच्या पायावर उभी राहावीत, यासाठी मुंबईला 'आम्ही युवा' व पुण्यात 'एकलव्य' बालशिक्षण व आरोग्य न्यास' या स्वयंसेवी संस्थांची निर्मिती केली. वेश्यांच्या मुलांसाठी मोठी शाळा, कार्यशाळा व वसतिगृह सुरू करण्याचा त्यांचा प्रयत्न आहे. 'सुझान अँथनी', 'सामाजिक पालकत्व', 'आदिशक्ती' आदी पुरस्कार त्यांना मिळाले आहेत.

* सुगावा प्रकाशनला वि. पु. भागवत पुरस्कार

मुद्रण क्षेत्रातील तज्ञ जाणकार वि. पु. भागवत यांच्या स्मृतिप्रीत्यर्थ उत्कृष्ट कार्य करणाऱ्या प्रकाशन संस्थांना दिल्या जाणाऱ्या वि. पु. भागवत पुरस्काराचे मानकरी म्हणून या वर्षी साहित्य संघातर्फे पुणे येथील 'सुगावा प्रकाशन' या प्रकाशन संस्थेची निवड करण्यात आली आहे. ज्येष्ठ विचारवंत डॉ. य. दि. फडके यांच्या अध्यक्षतेखाली २३ ऑगस्ट रोजी मुंबई मराठी साहित्य संघाच्या पुरंदरे सभागृहात पुरस्कार वितरण समारंभ होणार आहे.

□

मेहता मराठी ग्रंथजगत : ऑगस्ट २००५ / ७७

**दीपावली
विशेषांकासाठी
स्वास स्पर्धा**

**आमचाही एक
साहित्यिक अड्डा**

वाचकहो, तुम्ही पुस्तके वाचता. त्यात रमून जाता. लेखकांना भेटता. सभासंमेलनांना जाता. साहित्यात रस असणाऱ्यांशी मैत्रीही जुळवता.- असे चार सहा किंवा अधिक साहित्य प्रेमी रसिक मित्र जमवून अधूनमधून पण नियमित गप्पांचा अड्डाही तुमचा जमत असेल. (तो अनौपचारिक स्वरूपाचा असला तरी चालेल.) असा जर तुमचा साहित्यिक अड्डा असेल तर त्याबद्दल आपले अनुभव लिहून आमच्याकडे पाठवा.

१. आपला हा अड्डा कधी सुरू झाला?
२. हा अड्डा कसा सुरू झाला? कोणी पुढाकार घेतला?
३. हा अड्डा कुठे भरतो? तुमच्यापैकी कोणा एकाच्या घरी? हॉटेलात? एखाद्या ग्रंथालयात? कॉलेजात? की अन्यत्र?
४. किती दिवसांनी भेटता?
५. त्यात कोणाकोणाचा सहभाग असतो? त्या प्रत्येकाचे आवडते लेखक/विषय? त्यात नव्या जुन्या पुस्तकांवर, लेखकांवर, साहित्यिक घटनांवर काय चर्चा होते? मतभेद झाले तर काय करता?
६. आपल्या गावात, परिसरात असे आणखी काही अड्डे आहेत का? त्यांची वैशिष्ट्ये?

वगैरे मुद्दे समोर ठेवून आपले अनुभव लिहून पाठवा. सोबत जमले तर फोटोही पाठवा. शब्दमर्यादा पाचशे ते हजार शब्द.

पाठवण्याची मुदत - ५ सप्टेंबर २००५.

ज्यांचे अनुभव आम्हांला विशेष लक्षवेधक वाटतील त्यांना मेहता मराठी ग्रंथजगतच्या दिवाळी अंकात स्थान मिळेल. आणि प्रत्येकी ३०००रुपयांची पुस्तकेही पुरस्कार म्हणून देण्यात येतील.

आमचा पत्ता- मेहता पब्लिशिंग हाऊस, १९४१ सदाशिव पेठ, माडीवाले कॉलनी, बाजीराव रोड टेलिफोन भवन समोर, पुणे - ४११ ०३०.

७८/ ऑगस्ट २००५ : मेहता मराठी ग्रंथजगत

दीपावली विशेषांकासाठी स्वास स्पर्धा

माझी आवडती दहा पुस्तके

वाचक बंधूभगिनीनो,

तुम्हाला पुस्तके आवडतात. तुम्ही पुस्तके विकत घेता. तुम्ही पुस्तके वाचता. आपल्या मित्रमैत्रिणींना देता. त्यावर चर्चा करता. सभासंमेलनांना जाता. तुमच्या घरी आता तुमचा पुस्तकांचा छोटा-मोठा संग्रहही झाला असेल.

तुमच्यासाठी आम्ही एक स्पर्धा जाहीर करित आहोत.

तुम्हाला आवडलेल्या दहा पुस्तकांची नावे कळवा. ती लिहिणाऱ्या लेखकांची नावेही द्या.

- आणि त्यापैकी एका पुस्तकांबद्दल ८/१० ओळीमध्ये ते विशेष महत्वाचे का वाटते तेही लिहून पाठवा.

एक अंतर्देशीय पत्रावर हे सर्व जमू शकेल.

हे अंतर्देशीय आमच्याकडे दि.५ सप्टेंबर २००५ पर्यंत पाठवा.

उत्तम वाटणाऱ्या पहिल्या दहा स्पर्धकांना प्रत्येकी ३०००रुपयांची पुस्तके बक्षीस म्हणून देण्यात येतील. त्याशिवाय स्पर्धेत भाग घेणाऱ्या सर्व स्पर्धकांची नावे दिवाळी अंकात प्रसिद्ध होतील.

ग्रंथप्रेमी वाचकांच्या या मांदियाळीत तुमचा सहभाग हवाच. आजच अंतर्देशीय पत्र घ्या आणि त्यावर दहा आवडल्या पुस्तकांची नावे लिहून काढा. त्यातील एका पुस्तकावरचे तुमचे मतही ८/१० ओळीत लिहून पाठवा.

आमचा पत्ता- मेहता पब्लिशिंग हाऊस, १९४१ सदाशिव पेठ, माडीवाले कॉलनी, बाजीराव रोड टेलिफोन भवन समोर, पुणे - ४११ ०३०.

मेहता मराठी ग्रंथजगत : ऑगस्ट २००५ / ७९

* साहित्य परिषदेचे कार्यवाह मीरदेव गायकवाड

मराठी गझलेचे अभ्यासक व महाराष्ट्र साहित्य परिषदेचे कार्यवाह मीरदेव गायकवाड (वय ५३) यांचे २७ जून रोजी हृदयविकाराने निधन झाले. त्यांच्या मागे पत्नी, मुलगा असा परिवार आहे. शाहू विद्यालयात ते मराठीचे प्राध्यापक होते. गझलचे अभ्यासक म्हणून परिचित असणाऱ्या गायकवाड यांनी 'काव्यबंध' नावाचे पुस्तक लिहिले होते.

* खंडेराव केळकर

प्रा. मोरेश्वर वामन ऊर्फ खंडेराव केळकर (वय ८०) यांचे २७ जून रोजी वृद्धापकाळाने निधन झाले. त्यांच्या मागे पत्नी, दोन विवाहित मुलगे असा परिवार आहे.

गरवारे महाविद्यालयात त्यांनी भौतिकशास्त्राचे अध्यापन केले होते. इतिहास, नाट्य, चित्रपटांचे व्यासंगी असलेले प्रा. केळकर यांनी 'खंडेराव' या नावाने विपुल लेखन केले. त्यांचे जुन्या गाजलेल्या कलाकृती, कलावंतांच्या आठवणीविषयक व अन्य रसग्रहणात्मक लेखन प्रसिद्ध झाले आहे. 'प्रोग्रेसिव्ह ड्रॅमॅटिक असोसिएशन'चे संस्थापक प्रा. भालबा केळकर यांचे ते कनिष्ठ बंधू होत.

* मुस्लीम विचारवंत रफिक झकेरिया

काँग्रेसचे ज्येष्ठ नेते, इस्लामचे अभ्यासक व प्रसिद्ध लेखक रफिक झकेरिया यांचे हृदयविकाराच्या तीव्र झटक्याने निधन झाले. ते ८५ वर्षांचे होते. त्यांच्या मागे पत्नी व चार मुले असा परिवार आहे.

त्यांचे पार्थिव संध्याकाळी मुंबईतील खिलाफत हाऊसमध्ये दर्शनासाठी ठेवण्यात आले. त्यांच्या पार्थिवावर औरंगाबाद येथे सरकारी इतमामात अंत्यसंस्कार करण्यात आले. झकेरिया यांना तस्नीम ही मुलगी व मन्सूल, अर्षद व फरीद हे मुलगे आहेत. झकेरिया यांच्या पत्नी फातमा 'इलस्ट्रेटेड विकली' या साप्ताहिकाच्या संपादिका होत्या.

त्यांचे धाकटे पुत्र फरीद झकेरिया 'न्यूजवीक' या आंतरराष्ट्रीय साप्ताहिकाचे संपादक आहेत.

८० / ऑगस्ट २००५ : मेहता मराठी ग्रंथजगत

झकेरिया यांची सामाजिक व राजकीय कारकीर्द औरंगाबादमध्ये घडली. येथून ते सलग तीनवेळा विधानसभेवर निवडून गेले. यशवंतराव चव्हाण यांच्या मंत्रिमंडळात त्यांनी नगरविकास मंत्री म्हणून काम पाहिले. तसेच १९७८ मध्ये ते राज्यसभेत गेले होते. मुस्लीम समाजामध्ये शिक्षणाबाबत असणारी उदासीनता लक्षात घेऊन त्यांनी औरंगाबादमध्ये बारा कॉलेजेसची स्थापना केली. मुंबईमध्येही त्यांनी 'महाराष्ट्र कॉलेज ऑफ आर्ट्स, कॉमर्स अँड सायन्स'ची स्थापना केली. मुख्यमंत्री विलासराव देशमुख यांनी देशासाठी व काँग्रेस पक्षासाठी महत्वाचे योगदान देणाऱ्या एका धर्मनिरपेक्ष नेत्याला आपण मुकल्याचे सांगितले.

* बाबूराव ऊर्फ डॅडी देशमुख

अकोला येथील अष्टपैलू व्यक्तिमत्त्वाचे बाबूराव साहेबराव देशमुख ऊर्फ डॅडी देशमुख (वय ७०) यांचे २१ जुलै रोजी हृदयविकाराच्या धक्क्याने निधन झाले. डॅडीच्या मागे मुलगा, मुलगी, भाऊ असा परिवार आहे. किसन वीर कारखान्याचे अध्यक्ष आमदार मदन भोसले यांचे ते सासरे होत.

सन १९९५ मध्ये ते शिवाजी महाविद्यालयाच्या प्राचार्यपदावरून निवृत्त झाले. समाजसेवा, नाट्य, सांस्कृतिक क्षेत्र, वाचनालय, शिवाजी शिक्षण संस्थेच्या कामासाठी त्यांनी आयुष्य वाहिले होते. ते बाबूजी देशमुख वाचनालयाचे अध्यक्ष, ललित कला अकादमीचे अध्यक्ष, कुरणखेडच्या चंडिकादेवी संस्थानचे पदाधिकारी होते. संत गाडगेबाबा यांच्या जीवनावर आधारित 'देवकीनंदन गोपाला' आणि नाना पाटेकर अभिनित 'राघूमैना' या दोन चित्रपटांची निर्मिती त्यांनी केली होती.

* ज्येष्ठ पत्रकार चंद्रशेखर वाघ

ज्येष्ठ पत्रकार चंद्रशेखर वाघ (वय ७१) यांचे आज सकाळी आठ वाजता पक्षाघाताच्या आजाराने निधन झाले. त्यांच्या इच्छेनुसार देहदान करण्यात आले. त्यांच्या मागे पत्नी, दोन मुली आणि एक मुलगा असा परिवार आहे.

श्री. वाघ यांचा जन्म दोन ऑक्टोबर १९३४ रोजी झाला. नगर जिल्हा भूविकास बँकेतील नोकरी सोडून त्यांनी आधी पुण्याच्या 'तरुण भारत'मध्ये व नंतर मुंबईतील 'समाचार भारती'या वृत्तसंस्थेत काम केले. त्यानंतर ते 'लोकसत्ता'चे सहसंपादक झाले. १९९१ मध्ये 'सांज लोकसत्ता' या सायंदाईनिकाच्या संपादकपदी त्यांची नियुक्ती करण्यात आली. सन १९९८ मध्ये त्यांना पक्षाघाताचा झटका आला, त्यानंतर ते रुग्णशय्येवरच होते. श्री. वाघ मुंबई मराठी पत्रकार संघाचे अध्यक्षही होते. त्यांनी विविध विषयांवर १० पुस्तके लिहिली आहेत.

□

मेहता मराठी ग्रंथजगत : ऑगस्ट २००५ / ८१